

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТАН ҚОРҒАУ ЖҮЙЕСІНІҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ АНАЛИЗІ

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ
БАЛАЛАРДЫ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТАН
ҚОРҒАУ ЖҮЙЕСІНІҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ
АНАЛИЗІ**

**Алматы
2021**

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ БАЛАЛАРДЫ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТАН ҚОРҒАУ ЖҮЙЕСІНІҢ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ АНАЛИЗІ — АЛМАТЫ, 2021 — 72 БЕТ

Бұл жарияланымды Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссияның қолдауымен және Қазақстандағы БҰҰ (ЮНИСЕФ) өкілдігінің қолдауымен «Құқықтық саясатты зерттеу орталығы» ҚҚ дайындады.

Бұл жарияланымда айтылған пікірлер авторларға тиесілі және Қазақстандағы ЮНИСЕФ өкілдігінің ресми көзқарасын міндетті түрде көрсетпейді. Басылымда пайдаланылып отырған белгілеулер мен материалдың мазмұны ЮНИСЕФ тарапынан Қазақстандағы балалардың құқықтық мәртебесіне, қандай да бір елге не оның аумағына, не оның билік органдарын, не оның шекараларының делимитациялануына (белгіленуі) қатысты қандай да бір пікір білдіруі деп түсінілмеу керек.

Басылым тегін таратылады. Ақпаратты қайта басып шығару, дәйексөз келтіру және өзге де пайдалану кезінде бұл жарияланымға сілтеме жасау міндетті.

МАЗМҰНЫ

ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ	3
1. КІРІСПЕ	4
2. ТҮЙІНДЕМЕ	5
3. ФУНКЦИОНАЛДЫҚ АНАЛИЗ ӘДІСТЕМЕСІ	7
4. НЕГІЗГІ АНЫҚТАМАЛАР	9
5. НЕГІЗГІ БӨЛІМ	11
5.1. Құқықтық база анализі.....	11
5.1.1. Ведомствоаралық үйлестіру	11
5.1.2. Зорлық-зомбылық туралы хабарлау механизмі	14
5.1.3. Профилактикалық модель	18
5.1.4. Қызмет көрсету. Кейс-менеджмент	21
5.1.5. Қылмыстық процеске қатысатын балалар.....	22
5.2. Ситуациялық бағалау: жалпы шолу.....	22
5.3. Балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау жүйесінің негізгі міндеттері. Ұйымдастырушылық мүмкіндіктерді анықтау (тапсырма түрі бойынша)	24
5.4. Ұйымдастырушылық мүмкіндіктерді бағалау.....	25
5.4.1. Зорлық-зомбылықтың алдын алу	25
5.4.2. Зорлық-зомбылықты анықтау	28
5.4.3. Зорлық-зомбылық оқиғаларына жауап беру	31
6. НЕГІЗГІ ҚОРЫТЫНДЫЛАР МЕН ҰСЫНЫСТАР	34
6.1. Нормативтік құқықтық реттеу	34
6.2. Ұйымдастырушылық функциялар мен мүмкіндіктер	36
6.2.1. Профилактика	36
6.2.2. Анықтау.....	36
6.2.3. Жауап беру	37
7. Қосымшалар	38
1-ҚОСЫМША. Мүдделі тараптарды картаға түсіру	38
2-ҚОСЫМША. Сұралған респонденттердің тізімі: Орталық органдар.....	62
3- ҚОСЫМША. Сұралған респонденттердің тізімі: Жергілікті билік органдары.....	63
4-ҚОСЫМША. Зерттеу құралдары.....	66
8. Мүдделі тараптардың тар құзыреті бойынша қосымша сұрақтар тізбесі	70

ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ

СҚҚҚ	Сексуалдық қанау мен қорлаудан қорғау
НОК	«Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Кодекс
БҚК	БҰҰ Бала құқықтары туралы конвенциясы
ІІМ	Ішкі істер министрлігі
ДСМ	Денсаулық сақтау министрлігі
АҚДМ	Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі
МСМ	Мәдениет және спорт министрлігі
БҒМ	Білім және ғылым министрлігі
ЕХӘҚМ	Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі
ЖДО	Жастар денсаулық орталығы
ӘМ	Әділет министрлігі
БШЖТ	Балалық шақтағы жағымсыз тәжірибе
ҮЕМ	Үкіметтік емес ұйым
ҚР	Қазақстан Республикасы
ҚК	Қылмыстық кодекс
ҚПК	Қылмыстық-процестік кодексі

1. КІРІСПЕ

Бұл құжат Қазақстан Республикасындағы (ҚР) балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау жүйесін функционалдық талдаудың бөлігі ретінде кабинеттік зерттеудің алдын ала кезеңінің нәтижесі болып табылады. Құжат практикалық зерттеу кезеңін жүргізу стратегиясын оңтайландыру үшін ішкі есеп ретінде арналған және оны кеңінен таратуға арналмаған. Құжатта ұсынылған ұсыныстар алдын ала (аяқталмаған) болып табылады және практикалық деректер негізінде қайта қаралуы мүмкін.

2. ТҮЙІНДЕМЕ

Біріккен Ұлттар Ұйымының Бала құқықтары жөніндегі комитеті баланың барлық зорлық-зомбылық түрінен еркіндік құқығына қатысты № 13 (2011) Жалпы тәртіптегі ескертуінде оның мақсаты «Конвенцияның балалардың өмір сүруге талпыну, ар-намыс, денсаулық, даму, қатысу және кемсітпеу, қол жеткізу құқықтарын қамтамасыз ету жөніндегі жалпы мақсатын ескере отырып, 19-бапты орындауға кешенді әрекет етуді ынталандыру», сондай ақ «қатысушы мемлекеттер мен басқа да мүдделі тараптарды балаларға қамқор болу және олардың құқығы негізінде оларды кешенді қорғау шараларын қабылдау арқылы зорлық-зомбылықты түбегейлі жою үшін үйлестіруші құрылым қалыптастыруға болатын негізбен қамтамасыз ету» мақсатын көздейтінін атап өтті.

Қазақстан Республикасында балаларды қорғаудың ұлттық интеграцияланған жүйесі әлі құрылмағандықтан, бұл функционалдық талдау балаларды қорғау секторларында қызмет көрсетудің қолданыстағы заңнамалық, саяси және институционалдық негіздерін зерттейді және балаларды қорғаудың интеграцияланған жүйесін қалыптастыру үшін олқылықтар мен озық тәжірибелерді көрсетеді.

Балаларды қорғаудағы фрагментацияланған қызметтер сапасы жағынан да, ресурстарды пайдалану тиімділігі жағынан да бірқатар тәуекелдерді тудырады. Балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алуға, анықтауға және оған ден қоюға кешенді көзқарасты қамтамасыз етуге қабілетті балаларды қорғаудың интеграцияланған жүйесін құру үшін келесі элементтер қажет:

- 1 Бастапқы, қайталама және үшінші профилактикадан тұратын «қоғамдық денсаулық сақтау тәсілі» (public health approach)¹ деп аталатын профилактикалық үлгі.
- 2 Балалар үшін оң нәтижелерді барынша арттыру, оның ішінде ерте араласуды және позитивті ата-ана тәрбиесін насихаттау.
- 3 Зорлық-зомбылыққа ұшыраған балаларды дер кезінде анықтауға және тиімді бағыттауға баса назар аударатын отырып, зорлық-зомбылық туралы күдіктерді міндетті түрде хабардар ету жүйесінің жұмыс істеуі.
- 4 Баланың жеке қажеттіліктерін қанағаттандыратын қызметтерді көрсетуге мүмкіндік беретін балаларды қорғау ісін басқарудың тиімді жүйесі.
- 5 Биологиялық отбасында қала алмайтын немесе ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар үшін қауіпсіз, сапалы және отбасына негізделген баламалы күтім үлгісі.

Қолданыстағы әдебиеттерді кабинеттік зерттеу қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында әлеуметтік көмектен, арнаулы әлеуметтік қызметтерден және басқа да бірқатар мақсатты бағдарламалардан тұратын халықты әлеуметтік қорғаудың кең және дамыған жүйесі құрылғанын көрсетеді. Сонымен қатар, жүйе фрагментациялану мен бөлшектенуден зардап шегуде.

¹ Қоғамдық денсаулық сақтау тәсілі қоғамдық денсаулық сақтаудың профилактикалық моделін жалпы қылмыс пен құқық бұзушылықтың алдын алуды қоса алғанда, әлеуметтік саясаттың басқа салаларына экстраполяциялайды. Брантингем мен Фауст (1976) қылмыстың алдын алуды біріншілік, екіншілік және үшінші дәрежелі деп ажыратады. Алғашқы профилактика жалпы физикалық және әлеуметтік ортаның жағдайына назар аударады; қайталама профилактика тәуекел топтарын анықтауға және олармен жұмыс істеуге бағытталған; ал қылмыстың үшінші профилактикасы бұрыннан қылмыс жасаған және қылмыстың қайталануының алдын алу мақсатын көздейтін адамдарға қатысты.

Осы орайда, балаларды қорғауға жауапты біртұтас органның болмауы бірқатар кедергілер туғызуда. Бұл ақыр-соңында фрагментацияның туындауына алып келеді және ведомствоаралық үйлестіруді қиындатады.

Қазақстан Республикасында балаларды қорғауға жауапты біртұтас органның жоқтығына қоса, балаларды қорғау функциялары берілген кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссиялар жеткілікті дәрежеде мекемелендірілмеген, өйткені олар мемлекет тарапынан қаржыландырылмаған әрі штаты жоқ.

Міндетті хабарлама механизмі де салалық және бөлшектенген болып келеді және оны жетілдіруді қажет етеді. Фрагментация балаларға қатысты зорлық-зомбылық түсінігін түсіндіруде де фрагментацияны тудырады. Бұл елеулі кемшілік болып табылады. Сондай-ақ, қолданыстағы заңнамалық актілерде дәлелдемелік стандарт көрсетілмеген, яғни зорлық-зомбылыққа күдіктенген кез келген жағдайда хабарлау қажет пе немесе күдік негізделген болуы тиіс пе, я болмаса дәлелдеудің бұдан да жоғары стандарты қажет пе, міне, осы мәселелер түсініксіз қала береді.

Профилактика бөлігінде тек тұрмыстық зорлық-зомбылық тұрғысынан ғана емес, жалпы балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу және оған қарсы іс-қимыл туралы заңнаманы қабылдау, сондай-ақ тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы қолданыстағы заңнаманы реформалау қажет. Атап айтқанда, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу шараларының арсеналын кеңейту және нақтылау, бұл ретте қолданыстағы заңда жеткілікті көңіл бөлінбеген элементтерге назар аудару қажет: бастапқы профилактика (оның ішінде ақпараттық-түсіндіру және ақпараттық-түсіндіру бағдарламаларын мемлекеттік қолдау); қайталама профилактика шеңберінде тәуекел тобындағы балаларды анықтау мәселелері бойынша (оның ішінде тәуекелді бағалаудың стандартты құралдарын белгілейтін заңға тәуелді актілерді қабылдау арқылы); және эмпирикалық дәлелдерге негізделген тиімді үшінші дәрежелі алдын алу шараларын қабылдау арқылы.

3. ФУНКЦИОНАЛДЫҚ АНАЛИЗ ӘДІСТЕМЕСІ

Функционалдық талдау Қазақстан Республикасындағы балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау саласындағы мүдделі тараптардың ұйымдастырушылық мүмкіндіктері мен функцияларының ұйымдастырушылық міндеттерге сәйкестігін анықтауға бағытталған. Функционалдық талдау нәтижесінде ұйымдық мүмкіндіктер мен ұйымдастыру міндеттері арасындағы сәйкессіздіктер анықталып, оларды жою бойынша ұсыныстар әзірленеді. Бұл жұмыс Қазақстан Республикасында балаларды қорғаудың толыққанды интеграцияланған жүйесін құруға ықпал етеді.

Функционалдық талдаудың пәні болып балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау бөлігінде уәкілетті органдардың құзыреттері мен ұйымдастырушылық мүмкіндіктері табылады. Сонымен, функционалдық талдау берілген құзіреттіліктердің сәйкестігін зерделеуді және оларды тәжірибеде енгізуді келесі әдістер арқылы жүзеге асыруды көздейді: салыстырмалы талдау; заңнамалық олқылықтарды анықтау; сәйкес емес құқық қолдану тәжірибесін анықтау (тиісті функцияларды тағайындау, жұмысты ұйымдастыру, мониторинг, бақылау, ведомствоаралық өзара іс-қимыл, шаралар немесе іс-шаралардың тиімділігін бағалау көрсеткіштері, қажеттіліктерді бағалау, тәуекелдерді бағалау, қаржыландыру, қызметкерлердің жеткіліктілігі, оқу бағдарламалары мен курстарының болуы, т.б.).

Атқарылып жатқан жұмыстардың сапасы мен тиімділігін бағалау және уәкілетті органдарға жүктемені оңтайландыру шеңберінде функционалдық талдау жүргізіліп жатқан жұмыс пен зорлық-зомбылықты анықтау, жолын кесу және дер кезінде ден қою және қауіпсіздікті қамтамасыз ету динамикасы арасындағы байланысты қадағалайды.

Жобаның техникалық тапсырмасына сәйкес аумақтық мағынасына қатысты талдау Қазақстан Республикасының келесі қалалары мен облыстарын қамтиды:

1. Астана қ.
2. Шымкент қ.
3. Алматы облысы
4. Шығыс Қазақстан облысы
5. Маңғыстау облысы

Өңірлердің әрқайсысында «б. Мүдделі тараптарды картаға түсіру» бөлімінде фокус-топтық пікірталасқа (ФТП) қатысуға үміткерлер ретінде анықталған мүдделі тараптардың қатысуымен кем дегенде бір ФТП өткізу жоспарлануда.

Балалар болжамды респонденттердің шеңберіне қосылмағанына және зерттеуге қатыспайтынына қарамастан, қарастырылатын тақырыптың сезімталдығы функционалдық талдау әдістемесінің этикалық нормаларға сәйкестігін алдын ала бағалау қажеттілігін тудырады. Мердігер бағалауға қатысушылардың толық қорғалуын және ЮНИСЕФ-тің зерттеу, деректерді бағалау, жинау және талдаудағы этикалық стандарттар процедурасын қатаң сақтауды қамтамасыз етуге міндеттенеді (2021 ж.) (құжат нөмірі: PROCEDURE/OOR/2021/001).

Атап айтқанда, этикалық нормалардың сақталуын қамтамасыз ету үшін келесі шаралар қабылданатын болады:

- Балалардың және ата-аналардың/оларды алмастыратындардың респондент ретінде қатыспауы;
- Респонденттердің шеңберін балаларды зорлық-зомбылықтан немесе соған байланысты мәселелерден қорғауға таза кәсіптік қызметпен айналысатын тұлғалармен (лауазымды адамдар, мемлекеттік қызметкерлер, тиісті органдардағы, ведомстволардағы, мекемелердегі және ұйымдардағы практикалық қызметкерлермен) шектеу;
- Респонденттердің ерікті түрде негізделген келісім негізінде сұхбаттар мен фокус-топтарға қатысуы (жоғарыдағы «5. Құралдар жинағы» тарауындағы ақпараттандырылған келісімнің мәтінін қараңыз);
- Сұхбат пен фокустық топтар хаттамасына балаларға қатысты зорлық-зомбылық туралы нақты болған істер немесе нақты балалар туралы сәйкестендіру деректерін ұсынуды талап етуі ықтимал сұрақтардың енгізілмеуі. Кез келген деректер анонимдік (тұлғасыздық) кепілдігін сақтай отырып сұратылады;
- Дұрыс тұжырымдау және зиян келтірмеу және баланың құқықтарын сақтау қағидаттарын сақтау үшін Мердігер командасының ішінде сұхбат хаттамаларын және фокус-топтарды тоқтық талқылау/тестілеу.

4. НЕГІЗГІ АНЫҚТАМАЛАР

Бұл функционалдық талдау оларды түсіндірудің біркелкілігін қамтамасыз ету үшін анықтаманы қажет ететін бірқатар терминдермен жұмыс істейді. Төменде негізгі анықтамалар көрсетілген.

Буллинг	Ағайынды емес және жәбірленушімен романтикалық қарым-қатынаста емес басқа баланың немесе балалар тобының қажетсіз агрессивті мінез-құлқы. Ол бірнеше рет физикалық, психологиялық немесе әлеуметтік зиян келтіруді қамтиды және мектептерде және басқа балаларды күту орындарында, сондай-ақ Интернет арқылы орын алуы мүмкін.
Балаларды қорғау	Баланы физикалық және психологиялық зорлық-зомбылықтың барлық түрінен, ата-анасының, заңды қамқоршыларының немесе балаға қамқор кез келген басқа тұлға тарапынан сексуалдық мақсатта арам ниетпен пайдалануды қоса алғанда, қорлаудан немесе арам ниетте пайдалану, қамқорлықтың болмауы, бейжай қарау, қатаң түрде қарым-қатынаста болу немесе өз пайдасына жаратудан қорғау мақсатындағы барлық қажетті заңнамалық, әкімшілік, әлеуметтік, ағартушылық шаралардың кешені). ²
Кейс-менеджмент	Әлеуметтік жұмыстағы кейс-менеджмент (немесе «іс жүргізу» немесе «әлеуметтік сүйемелдеу») — бұл жоғары сапалы және үнемді нәтижелерге қол жеткізу үшін коммуникация және қолжетімді ресурстарды іздеу арқылы жүзеге асырылатын клиенттің денсаулық сақтау қажеттіліктерін қанағаттандыратын қызметтерді алуда бағалауды, жоспарлауды, көмек пен қолдауды біріктіретін процесс. ³
Балаларға қатысты зорлық-зомбылық	18 жасқа дейінгі адамдарға қатысты жасалған сексуалдық мақсатпен арам ниетте пайдалануды қоса алғанда, физикалық немесе эмоционалдық (психологиялық) зорлық-зомбылықтың барлық түрлері, қорлау, арам ниетте пайдалану, қамқорлықтың болмауы немесе бей-жай қарау, қатаң түрде қарым-қатынаста болуы немесе өз пайдасына жарату.
Балалық шақтағы жағымсыз тәжірибе	Балалық шақтағы қолайсыз тәжірибелер (Adverse Childhood Experience) — зорлық-зомбылық, немқұрайлылық және отбасылық дисфункция санаттарына жататын балалық шақтағы жағымсыз тәжірибелердің барлық түрлерін сипаттайтын және физикалық зорлық-зомбылықты, жыныстық зорлық-зомбылықты, эмоционалдық зорлық-зомбылықты, қараусыздықты және отбасының ауыр дисфункциясын қамтитын қосымша термин (оның ішінде ата-анаға және/немесе аға-інілеріне қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық, отбасы мүшелерінің психикасының бұзылуы, отбасы мүшелерінің психоактивті заттарды пайдалануы, ата-анасының ажырасуы немесе ата-анасынан бөлек тұруы, ата-анасының бас бостандығынан айыруы).
Психологиялық зорлық-зомбылық	<i>Эмоционалды қорлауды қараңыз.</i>
Бала	18 жасқа дейінгі әрбір адам.

² Анықтама БҰҰ Бала құқықтары туралы конвенциясының 19-бабының ережелерін ескере отырып тұжырымдалған.

³ Американың Кейс менеджмент қоғамының анықтамасы (Case Management Society of America).

Сексуалдық зорлық-зомбылық және осы мақсатта пайдалану	Келісімсіз жыныстық қатынас немесе жанаспайтын сексуалдық әрекеттер (мысалы, войеризм, эксгибиционизм, порнографиялық материалдарды көрсету және т.б.) немесе осындай байланыстар мен әрекеттерді жасауға әрекет жасау; келісім беруге немесе бас тартуға қабілетсіз адамдарға қатысты жыныстық қанау мақсатында жасалған адам саудасы әрекеттері; және Интернет желісінде қанау. Келісім жасына толмаған баланың келісім беруге құқығы жоқ екенін ескерген жөн, сондықтан мұндай баламен кез келген жыныстық қатынас немесе жанаспайтын жыныстық қатынас жыныстық зорлық-зомбылық болып табылады.
Балаларды қорғау жүйесі	Бұл балаларды қорғау тәуекелдерінің дұрыс алдын алу мен әрекет етуді қолдау үшін барлық әлеуметтік секторларда, әсіресе әлеуметтік қамсыздандыру, білім беру, денсаулық сақтау, қауіпсіздік және әділет саласында қажет заңдар, саясаттар, ережелер мен қызметтер жиынтығы. Балаларды қорғау жүйесі мемлекеттік мекемелер арасындағы міндеттерді бөлуге негізделген, ал қызметтерді жергілікті билік органдары, мемлекеттік емес қызметтерді жеткізушілер және қоғамдастық топтары көрсете алады. Бұл секторлар мен деңгейлер арасындағы үйлестіруді балаларды қорғаудың тиімді жүйелерінің қажетті құрамдас бөлігі етеді.
Жүйелік тәсіл	Балаларды зорлық-зомбылықтан, қанаудан, қорлаудан және қараусыз қалдырудан жан-жақты қорғау.
Әлеуметтік қолда	<i>Кейс-менеджментті</i> қараңыз.
Әлеуметтік қызметкер	Белгіленген талаптарға сәйкес келетін біліктілігі бар арнаулы әлеуметтік қызметтерге қажеттілікті бағалау және айқындау негізінде арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсететін маман. ⁴
Қорқыту	<i>Буллингті</i> қараңыз.
Жағдайды басқару	<i>Кейс-менеджментті</i> қараңыз.
Эмоционалдық зорлық-зомбылық (қорлау)	Бала қозғалысын шектеу, қорлау, мысқылдау, қоқан-лоқы көрсету және қорқыту, кемсіту, қабылдамау және дұшпандық қарым-қатынастың басқа да физикалық емес түрлері.

⁴ Анықтама Операциялық процедуралар стандартында берілген: Алғашқы медициналық-санитарлық көмек деңгейіндегі әлеуметтік қызметкер жұмысының алгоритмі.

5. НЕГІЗГІ БӨЛІМ

5.1. Құқықтық база анализі

5.1.1. Ведомствоаралық үйлестіру

Бұл функционалдық талдау балаларды қорғаудың біріктірілген ұлттық жүйесі (оның ішінде балаларды қорғау мәселелері бойынша бірыңғай шоғырландырылған мемлекеттік саясатты және тиімді ведомствоаралық үйлестіруді) балаларды қорғау саласындағы жетекші органның функцияларын бір құзырлы ведомствоға жүктеу қажеттілігіне негізделген. Тәуелсіз және кәсіби болуы үшін мұндай агенттік жоғары институционалды болуы керек, оның ішінде балаларды қорғауға бағытталған нақты мандаты, өз бюджеті және мандатқа сәйкес штаттары болуы керек. Мұндай органның реттеуші және үйлестіруші мандаты балаларды қорғау жөніндегі іс-шаралардың толық спектріне, яғни алдын алу, анықтау және әрекет етуді қамтуы маңызды. Тиімді болу үшін мұндай орган жергілікті жерде ұсынылуы керек, осылайша қызмет көрсетуде бөлшектенуден және балаларды қорғауға жалпы салалық көзқарастан аулақ болу керек. Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында мұндай орган жоқ.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігіне қарасты Балалардың құқықтарын қорғау комитеті балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу, анықтау және жоюда жетекші рөл атқарады. Комитет кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық және қиянат жасау фактілерін анықтау және олармен күресу жөніндегі ведомствоаралық өзара іс-қимыл жөніндегі нұсқаулықтың ережелерін басшылыққа ала отырып⁵, Комитет жергілікті атқарушы органдардың, Қазақстан Республикасы қалаларының жергілікті атқарушы органдарының, облыстық және Астана, Алматы, Шымкент қалалары органдарының кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияларының қызметін үйлестіреді және бақылайды. Нұсқаулықтар, атап айтқанда, балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу және анықтау бөлігінде жекелеген бөлімдердің рөлі мен функцияларын белгілейді. Әдістемелік нұсқаулардың 2-тармағында

«Кәмелетке толмағандарға (олар білім беру ұйымдарының және меншік нысанына қарамастан баланың құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын ұйымдардың студенттері және/немесе тәрбиеленушілері болып табылатын) және мектеп жасына дейінгі балаларға (құқықтық тәртіппен қамтылмаған) қатысты зорлық-зомбылық және қорлау фактілерін анықтау келесі органдар мен ұйымдар қызметкерлерінің үй-үйді аралау, бару, азаматтарды қабылдау, жеке және заңды тұлғалардың өтініштерін қарауы кезінде жүзеге асырылады:

- 1) білім беру;
- 2) ішкі істер;
- 3) денсаулық сақтау;
- 4) халықты әлеуметтік қорғау;
- 5) өзге де жергілікті атқарушы органдардың (ұйымдардың, мекемелердің).

Үкімет жанындағы кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі ведомствоаралық комиссияға және жергілікті деңгейдегі Кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияға «Кәмелетке толмағандардың

⁵ «Кәмелетке толмағанға қатысты зорлық-зомбылық және қатыгездікпен қарау фактілерін анықтау және олармен жұмыс істеу бойынша ведомствоаралық өзара іс-қимыл жөніндегі нұсқаулықты бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 31 желтоқсандағы № 569 бұйрығы .

істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияның қызметі туралы үлгілік ережесіне» сәйкес функциялар мен өкілеттіктер жүктелген⁶. Үлгілік ережеге сәйкес кәмелетке толмағандар істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссия «кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың, қадағалаусыз және панасыз қалудың алдын алу, олардың құқықтарын қорғау саласындағы мемлекеттік органдар мен мекемелердің қызметін үйлестіруді қамтамасыз ететін тұрақты жұмыс істейтін алқалы орган болып табылады». Бұл ретте «облыстық, қалалық, қаладағы аудандық, аудандық комиссия тиісті жергілікті атқарушы орган (әкімдік) жанынан ... құрамында төрағадан, төрағаның орынбасарынан, комиссия мүшелерінен және хатшыдан құрылады. Тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктің әкімі басқаратын кенттік, ауылдық комиссияны және ауылдық округтің комиссиясын қоспағанда, тиісті әкімшілік-аумақтық бірлік әкімінің орынбасары Комиссия төрағасы болып табылады.».

Үлгілік ереженің 8-тармағында Кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссия өз құзыреті шегінде, атап айтқанда:

- «1) кәмелетке толмағандарды зорлық-зомбылықтан және қиянат жасаудан ... қорғау шараларын қолданады;
- 2) мемлекеттік органдардың ... кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық пен қатыгездіктің алдын алу, оларды әлеуметтік оңалту жөніндегі қызметін жетілдіруге бағытталған бағдарламалар мен әдістерді әзірлейді;
- 3) баланың құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын ұйымдарда кәмелетке толмағандарды тәрбиелеу, оқыту, күту жағдайларына бақылауды қамтамасыз етуге қатысады;
- 4) кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық пен қорлаудың жай-күйін зерделеу және осы мәселелер бойынша социологиялық зерттеулер жүргізуді ұйымдастырады;
- 5) баланың құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын ұйымдар желісін дамытуға жәрдемдеседі және олардың қызметіне мониторинг жүргізуді қамтамасыз етеді;
- 6) кәмелетке толмағандарға қатысты ... зорлық-зомбылық пен зорлық-зомбылықтың алдын алумен айналысатын органдар мен ұйымдар жұмысының оң тәжірибесін жинақтайды және таратады, оларға әдістемелік және практикалық көмек көрсетеді;
- 7) мүдделі мемлекеттік органдар басшыларының ... кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық пен қатыгездіктің алдын алу, олардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау және қалпына келтіру бойынша жүргізіліп жатқан жұмыс туралы есептерін тыңдайды, жетекшілік ететін мәселелер бойынша олардың арасында ақпарат алмасуды ұйымдастырады;
- ...
- 10) кәмелетке толмағандарға қатысты ... зорлық-зомбылық пен қорлаудың алдын алу бойынша жүргізіліп жатқан жұмыстарды бұқаралық ақпарат құралдарында жариялауды ұйымдастырады;
- 11) кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі төмен тұрған комиссиялардың қызметіне мониторингті жүзеге асырады;

⁶ «Кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияның қызметі туралы үлгі ережені бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2001 жылғы 11 маусымдағы N 789 Қаулысы.

12) кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі төмен тұрған комиссиялардың қызметін үйлестіреді.»

Үлгілік ереженің 9-тармағына сәйкес Комиссияға мынадай функциялар жүктеледі: кәмелетке толмағандардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау үшін белгіленген тәртіппен сотқа жүгіну; қорғаншылық және қамқоршылық органдарына мемлекеттік көмекке мұқтаж және өмірлік қиын жағдайдағы кәмелетке толмағандарды қолдау жөнінде ұсыныстар енгізу; кәмелетке толмағандарды физикалық және психикалық зорлық-зомбылықтан, кемсітудің, жыныстық және өзге де қанаудың барлық түрлерінен қорғауды қамтамасыз ету бойынша шаралар қабылдау; білім беру ұйымдары әкімшілігінің жалпы білім беру ұйымдарына мектеп жасындағы кәмелетке толмағандардың ұзақ уақыт сабаққа келмеуі туралы ұсыныстарын қарау; сондай-ақ қылмыстық құқық бұзушылықтың, зорлық-зомбылықтың немесе өзге де құқыққа қарсы іс-әрекеттің салдарынан дене немесе психологиялық жарақат алған кәмелетке толмаған адамға көмек көрсету, денсаулығын қалпына келтіру және әлеуметтік бейімделу үшін қажетті көмек көрсету.

Сондай-ақ, Үлгілік ереженің 12-тармағына сәйкес, балалардың ата-аналары/заңды өкілдері балаға қатысты өз міндеттерін орындамаған жағдайда, Комиссия ата-аналарға/заңды өкілдерге бірқатар шараларды қолдануға құқылы, оның ішінде:

- «• кәмелетке толмаған адамға келтірілген зиянды өтеу туралы сотқа жүгіну;
- кәмелетке толмаған баланың өмірі мен денсаулығына тікелей қатер төнген жағдайда, қорғаншылық және қамқоршылық органына кәмелетке толмаған баланы өзі қамқорлығындағы ата-анасынан немесе басқа да заңды өкілдерден дереу шығару туралы өтінішпен жүгінуге; қорғаншыны немесе қамқоршыны өз міндеттерін орындаудан шеттету, баланы тәрбиелеуге беру туралы шартты бұзу немесе баланы асырап алуды (асырап алуды) сот тәртібімен бұзу;
- он бес жұмыс күні ішінде ата-ана құқықтарын шектеу немесе айыру туралы арызбен не оларға Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген өзге де шаралар қолдану туралы сотқа жүгінуге».

Осылайша, Комиссия шын мәнінде балаларды қорғау жөніндегі салааралық органның бір түрі болып табылады. Алайда, балаларды қорғаудың мамандандырылған қызметтерінен айырмашылығы, Комиссиялар мемлекет тарапынан қаржыландырылмаған, Үлгілік ереженің 23-тармағына сәйкес Комиссиялардың қызметін материалдық-техникалық қамтамасыз ету қызметі әкім аппаратына жүктелген (соның шеңберінде жұмыс істейтін Комиссия). Осылайша, кәмелетке толмағандардың құқықтары жөніндегі комиссияларды балаларды қорғау жөніндегі уәкілетті орган ретінде қарастыруға болмайды, өйткені олар өз штаты мен бюджеті жоқ алқалы құрылым болып табылады. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігіне қарасты Балалардың құқықтарын қорғау комитетіне келетін болсақ, ол балаларды қорғау департаментін құруға негіз бола алады, бірақ қазіргі уақытта оны ондай деп санауға болмайды. Ол негізінен реттеу функцияларына ие болғандықтан, ол жергілікті деңгейде көрсетілмейді және балалар мен отбасыларға тікелей қызмет көрсетпейді.

Біріккен Ұлттар Ұйымының Балаларға қатысты зорлық-зомбылық жөніндегі зерттеуіне жоғарыда аталған тәуелсіз сарапшының баяндамасында атап өтілгендей, «... ұлттық стратегияны, саясатты немесе жоспарды іске асыру белгіленген мақсаттар мен мерзімдерге сәйкес жүйелі түрде қаралып, жеткілікті адам және қаржылық ресурстармен қамтамасыз етілуі керек»⁷.

⁷ Біріккен Ұлттар Ұйымының балаларға қатысты зорлық-зомбылық жөніндегі зерттеуі бойынша тәуелсіз сарапшының есебі, A/61/299. Құжатты келесі сілтеме бойынша алуға болады: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/491/07/PDF/N0649107.pdf?OpenElement>.

Қазақстан Республикасында балаларды қорғауға жауапты біртұтас органның жоқтығын, Комиссияның жеткілікті түрде институттандырылмағанын және Балалардың құқықтарын қорғау комитетінде қызмет көрсету функциялары жоқтығын ескере отырып, балалардың құқықтарын қорғауға жауап беретін, мемлекет тарапынан қаржыландырылған және нақты жүктемеге жауап беретін штаты бар мемлекеттік орган құру өте маңызды.

5.1.2. Зорлық-зомбылық туралы хабарлау механизмі

Қазақстан Республикасында міндетті хабарлау институты әрекет етеді. Атап айтқанда, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің «Кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық пен зорлық-зомбылықты анықтау және оларға қарсы іс-қимыл саласындағы ведомствоаралық өзара іс-қимыл жөніндегі нұсқаулықты бекіту туралы» бұйрығына сәйкес келесі органдардың қызметкерлеріне міндетті түрде хабарлау міндеті жүктелген:⁸

- 1) білім беру;
- 2) ішкі істер;
- 3) денсаулық сақтау;
- 4) халықты әлеуметтік қорғау;
- 5) өзге де жергілікті атқарушы органдардың (ұйымдардың, мекемелердің).

Бұл тізім халықаралық озық тәжірибеге толық сәйкес келеді. Алайда, бұйрықта сәйкестендіру «үй-үйді аралау, азаматтарды аралау, қабылдау, жеке және заңды тұлғалардың өтініштерін қарау кезінде жүзеге асырылады» делінген. Осылайша, зардап шеккен балалар мен жәбірленушілерді анықтаудың негізгі жолы нормативтік актінің шеңберінен шығады: дәлірек айтқанда, қызметтік өкілеттіктерді орындау барысында. Мысалы, жағдайлардың едәуір бөлігін білім беру қызметкерлері баланың мектептегі мінез-құлқын, оның сыртқы түрінің өзгеруін және т.б. бақылау арқылы анықтауға болады. Арнайы үйге бару, баланы немесе оның айналасындағы адамдарды қабылдау немесе емдеу талап етілмеуі керек.

Осы жағдайды ескере отырып, осы ереженің редакциясын балаларға қатысты зорлық-зомбылық жағдайларын анықтау тәсілдерінің қатарына қызметтік функцияларды орындауды қосу арқылы толықтыру ұсынылады.

Сондай-ақ, ағымдағы хабарландыру механизмі жеткілікті анық емес және оны жүзеге асыру уәкілетті қызметкерлер үшін қиындықтар тудыруы мүмкін екенін атап өткен жөн. Осылайша, Министрдің бұйрығында «Зорлық-зомбылық пен қатыгездікке ұшыраған кәмелетке толмаған адам туралы ақпаратты осы нұсқаулықтың 1-тармағында көрсетілген органдардың және (немесе) ұйымдардың кез келгені алуы мүмкін, бұл ретте:

- маман бір жұмыс күні ішінде кәмелетке толмағандардың (отбасы мүшелерінің) тегін, атын, әкесінің атын (бар болса), тұрғылықты жерін, жалпы сипаттамаларын қоса алғанда, бала (отбасы) туралы бастапқы ақпаратты қалыптастырады;
- жинақталған деректер негізінде маман кәмелетке толмағандармен одан әрі жұмыс істеу үшін басым мемлекеттік органды таңдау туралы шешім қабылдайды және ақпаратты осы елді мекендегі осы бағыттағы жұмысқа жетекшілік ететін жергілікті атқарушы органның маманына өтінішті алған күннен бастап екі күннен кешіктірмей береді.»

⁸ «Кәмелетке толмағанға қатысты зорлық-зомбылық және зорлық-зомбылық көрсету фактілерін анықтау және олармен жұмыс жасау саласындағы ведомствоаралық өзара іс-қимыл жөніндегі нұсқаулықты бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2020 жылғы 31 желтоқсандағы № 569 бұйрығы.

Бұл тәсілдің екі проблемалық аспектісі бар: біріншіден, апелляцияны/хабарламаны қабылдаған органның маманында баланың қажеттіліктерін бағалау және тиісінше жолдау бойынша басым органды анықтау үшін қажетті құзыреттілік болмауы мүмкін; екіншіден, жауап беру басымдығы әрбір жеке істің мән-жайына байланысты өзгеруі мүмкін және егер көп жағдайда екі күн қалыпты мерзім болса, шұғыл жауап беру қажет болған жағдайлар туралы хабарламалар да болады. Осы себептерге байланысты балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау саласындағы мамандардан тұратын және құрылып жатқан балаларды қорғаудың біріктірілген жүйесі шеңберінде негізгі уәкілетті орган болатын мамандандырылған балаларды қорғау қызметін құру ұсынылады. Бұл қызмет зорлық-зомбылық туралы күдік туралы хабарламаларды барлық міндетті хабарлаушылар жіберетін орталық орган болуы керек. Хабарлама ішкі істер органына қайталанатын, баланың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін оның негізгі қажеттіліктерінің бірі ретінде шұғыл әрекет етуге мүмкіндік беретін қосарлы хабарландыру жүйесін қарастыруға болады. Сондай-ақ тәуекелді бағалау негізінде төтенше жағдайға ден қою қажет болатын жағдайларды анықтау (хабарлама алған сәттен бастап 48 сағаттан аз) болатын істердің басымдық жүйесін құру ұсынылады.

Кәмелетке толмаған адамға қатысты зорлық-зомбылық және жәбірлеу фактілерін анықтау және жою бойынша ведомствоаралық өзара іс-қимыл жөніндегі нұсқаулықтың «6.1. Ведомствоаралық үйлестіру» бөлімшесіне сәйкес зорлық-зомбылыққа күдік туралы ақпарат алған кезде білім беру жүйесі қызметкерлерінің іс-әрекетінің алгоритмі бекітілген:

«Зорлық-зомбылық пен қатыгездікке ұшыраған кәмелетке толмаған адам туралы ақпаратты осы нұсқаулықтың 1-тармағында көрсетілген органдардың және (немесе) ұйымдардың кез келгені алуы мүмкін:

- маман бір жұмыс күні ішінде кәмелетке толмағандардың (отбасы мүшелерінің) тегін, атын, әкесінің атын (бар болса), тұрғылықты жерін, жалпы сипаттамаларын қоса алғанда, бала (отбасы) туралы бастапқы ақпаратты қалыптастырады;
- жиналған деректер негізінде маман өтінішті алған күннен бастап екі күннен кешіктірмей кәмелетке толмағандардың одан әрі жұмыс істеуі үшін басым мемлекеттік органды таңдау туралы шешім қабылдайды және ақпаратты осы елді мекенде осы бағыттағы жұмыстарды қадағалайтын жергілікті атқарушы органның маманына береді;
- кәмелетке толмаған адамға зорлық-зомбылық пен қатыгездік көрсету, сондай-ақ оған қатысты қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық белгілері бар әрекеттер (әрекетсіздік) туралы кез келген ақпарат алынған жағдайда, оны қорғау шараларын қабылдау үшін ішкі істер органдарына дереу хабарлау: кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтары, қиын өмірлік жағдайдағы балаларды қолдау орталықтары, үкіметтік емес ұйымдарға арналған дағдарыс орталықтары.

5. Кәмелетке толмағанға қатысты зорлық-зомбылық және қорлау фактісі бойынша жергілікті атқарушы органның (бұдан әрі — қорғаншылық және қамқоршылық органы) баланың құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органында мәліметтер қайталанатын».

Нұсқаулықта дәлелдеу стандарты көрсетілмегенін атап өткен жөн, яғни зорлық-зомбылыққа қатысты кез келген күдік болған жағдайда хабарлау қажет пе, күдік негізделген болуы қажет пе немесе дәлелдеудің одан да жоғары стандарты қажет пе — осы мәселе түсініксіз. Нұсқаулықтағы міндетті есеп беру ережелерінің тұжырымы білім беру қызметкерлерінен «өздеріне белгілі болған кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық фактілері» туралы хабарлауды талап ететінін атап өткен жөн. Бұл контексте «фактілер» сөзін қолдану күдікті хабарлау сатысында дәлелдеу қажет деген қорытындыға әкелуі мүмкін. Бұл халықаралық озық тәжірибеге қайшы келеді, өйткені дәлелдемелерді жинау және дәлелдеу құқық қорғау және сот төрелігі жүйесінің функциясы болып табылады, оны ақпарат таратушыларға

қалдыруға болмайды. Бұл, өз кезегінде, баланың жоғары мүдделері үшін де маңызды, өйткені күдіктердің негізділігінің белгісіздігі балалар үшін ауыр зардаптарға әкеліп соқтыратын тиісті органдарды хабардар етпеуге немесе кешіктіруге әкелуі мүмкін.

Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің «Он жастан он сегіз жасқа дейінгі кәмелетке толмағандардың және жастардың репродуктивті және психикалық денсаулығын қорғау бойынша медициналық көмек көрсетуді ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы»⁹ бұйрығымен жастар денсаулығын сақтау қызметкерлері үшін хабардар ету міндеті белгіленген. Ереженің 23-тармағына сәйкес,

«Жастар денсаулық орталықтарының мамандары қатыгездікке, зорлық-зомбылыққа (физикалық, жыныстық, психологиялық) ұшыраған жасөспірімдер мен жастарды емдеу кезінде:

(...)

- 4) жәбірленушілерді емдеу және оларға медициналық көмек көрсету фактілері туралы құқық қорғау органдарына хабарлауға;
- 5) өз құзыреті бойынша білім беру, әлеуметтік қорғау органдарына тиісті ақпаратты беруге міндетті».

Уәкілетті органдарды хабардар ету міндетімен қатар, 23-тармақта «жасөспірімнің ата-анасына немесе өзге де заңды өкілдеріне» хабарлау міндеті белгіленген. Бұл ереже ата-анасы немесе заңды өкілі де кінәлі болып табылатын жағдайларда проблемалық болып табылады. Сол себепті бұл ережені алып тастап, ата-аналарға/заңды өкілдерге есеп беру функциясын құқық қорғау органының құзырына беру ұсынылады, сонымен қатар есеп беру қажеттілігі туралы шешім қабылданған талаптар негізінде қабылданады. Баланың жағдайын және хабарламаны талдау баланың жоғары мүдделері мен тергеу мүдделеріне қауіп төндірмейтін жағдайларда ғана жүргізілетін болады.

«Халықтың нысаналы топтарын, оның ішінде мектепке дейінгі, мектеп жасындағы балаларды, сондай-ақ техникалық және кәсіптік білім беру ұйымдарында білім алушыларды профилактикалық медициналық қарап-тексеру қағидаларын, көлемін және кезеңділігін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің бұйрығы. орта білімнен кейінгі және жоғары білім беру ұйымдары» Заңында да міндетті түрде хабардар ету туралы ережелер бар¹⁰. Қағидалардың 13-тармағының 14-тармақшасында педиатрдың, терапевттің немесе жалпы тәжірибелік дәрігердің профилактикалық тексеру кезінде «жарақаттарды және олардың зардаптарын, ұрып-соғу белгілерін (таяқпен ұрғаннан кейінгі сызықты көгеруді немесе таяқша, белбеумен, арқанмен соққаннан кейін ілмек түрінде көгерген жерлер, байлау іздері, арқан немесе белбеуді қатайту, темекі күйіктерінің іздері, көз торына қан кетулер, субдуральды гематомалар) анықтау арқылы қатыгездікпен емдеу белгілерін анықтау міндеті белгіленген.» Бірақ мұндай белгілер анықталған жағдайда әрекет ету алгоритмі көрсетілмеген және де дәлелдеу стандарты жоқ.

⁹ «Он жастан он сегіз жасқа дейінгі кәмелетке толмағандар мен жастардың репродуктивтік және психикалық денсаулықты сақтау бойынша медициналық көмекті ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 20 желтоқсандағы № ҚР ДСМ-285/2020 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2020 жылғы 22 желтоқсанда № 21846 болып тіркелді.

¹⁰ Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 15 желтоқсандағы № ҚР ДСМ-264/2020 «Мектепке дейінгі, мектеп жасындағы балаларды, сондай-ақ техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі және жоғары білім беру ұйымдарының білім алушыларын қоса алғанда, халықтың нысаналы топтарына профилактикалық медициналық қарап-тексерулерді жүргізу қағидаларын, көлемі мен мерзімділігін бекіту туралы» бұйрығы.

Сондай-ақ, кездейсоқ болып табылмайтын жарақаттардың белгілері кейбір жағдайларда балама себептермен түсіндірілуі мүмкін екенін есте ұстаған жөн. Бірақ соған қарамастан міндетті түрде хабарлау қажет. Сондай-ақ, жазатайым емес жарақаттардың аталған белгілері толық емес болғандықтан, денсаулық сақтау мамандары үшін кездейсоқ емес жарақаттардың белгілерін анықтау бойынша бөлек нұсқаулық болғаны жөн.

Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің «Қазақстан Республикасындағы педиатриялық көмекті ұйымдастыру стандартын бекіту туралы» бұйрығында да осыған ұқсас ережелер бар. Стандарттың 14-тармағында «зорлық-зомбылық және денсаулыққа зиян келтіру фактілері анықталған кезде» ішкі істер органдарына хабарлау міндеті белгіленген.

Неліктен он жастан он сегіз жасқа дейінгі кәмелетке толмағандардың және жастардың репродуктивті және психикалық денсаулығын қорғау бойынша медициналық көмекті ұйымдастыру қағидалары «тиісті ақпаратты білім беру органдарына, олардың құзыретіне қарай әлеуметтік қорғау органдарына» беруді талап ететіні түсініксіз күйінде қалып отыр. Сондай-ақ, бұл жағдайда дәлелдейтін стандарт жоқ, өйткені Стандарт зорлық-зомбылық туралы күдік туралы емес, зорлық-зомбылық «фактілері» туралы хабарлауға жол берілмейтін жоғары стандартты белгілейді. Сондай-ақ, зорлық-зомбылық салдарынан емес дене жарақаттары туралы ішкі істер органдарына неліктен хабарлау қажет екені түсініксіз. Мұндай кеңейтілген тұжырым тек физикалық немесе жыныстық зорлық-зомбылықты ғана емес, қылмыстық қадағалауды да қамту үшін қабылданған болуы мүмкін. Дегенмен, жіті қадағалау да зорлық-зомбылықтың бір түрі болып табылады және оған бақылауды күшейте отырып, нормативтік деңгейде зорлық-зомбылық анықтамасын беру дұрысырақ болар еді. Бұл тәсіл құқық қорғау органдарына кез келген, соның ішінде қылмыс немесе құқық бұзушылық туралы күдік болмаған кезде кездейсоқ, дене жарақаты туралы қажетсіз хабарлауды болдырмайды, нәтижесінде шектен тыс жүктелу және шектеулі ресурстарды орынсыз пайдалану қаупі бар.

Сондай-ақ, Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің «Балаларға оңалту және ұйымдастырылған демалыс кезеңінде медициналық көмек көрсету қағидаларын бекіту туралы» бұйрығында зорлық-зомбылық белгілерін анықтау бойынша ұқсас функциялардың жоқ екенін атап өткен жөн¹¹. Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің «Жедел медициналық көмек көрсету, оның ішінде медициналық авиацияны тарта отырып көрсету қағидаларын бекіту туралы» бұйрығында тиісті нормалар жоқ¹². Дегенмен де, ауыр зардаптары бар балаларға қатысты зорлық-зомбылық жағдайларында жиі бірінші байланыс желісі болып табылатын жедел жәрдем бригадасы болса да, бұл жедел жәрдем қызметінің персоналына күдікті зорлық-зомбылықты анықтау және хабарлау мүмкіндігін берудің маңыздылығын көрсетеді.

Барлық деңгейдегі денсаулық сақтау мамандарының балаларға қатысты зорлық-зомбылық туралы күдіктер жайлы міндетті түрде хабарлауының маңыздылығын ескере отырып, жалпы денсаулық сақтау мамандарына, сондай-ақ денсаулық сақтау саласының қызметкерлеріне есеп беру міндетін жүктейтін шоғырландырылған, сондай ақ балалармен тұрақты байланыста болатын басқа кәсіптерді қоса алғанда (мысалы, білім беру жүйесі, әлеуметтік қызмет көрсету жүйесі және т.б.), сектораралық реттеудің болғаны жөн. Мұндай құқықтық

¹¹ ҚР Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 20 желтоқсандағы № ҚР ДСМ-292/2020 «Сауықтыру және ұйымдастырылған демалыс кезеңінде балаларға медициналық көмек көрсету қағидаларын бекіту туралы» бұйрығы.

¹² ҚР Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 30 қарашадағы № ҚР ДСМ-225/2020 «Жедел медициналық көмек, оның ішінде медициналық авиацияны тарта отырып көрсету қағидаларын бекіту туралы» бұйрығы.

акт не заң нысанында, не үкіметтің қаулысы немесе ведомствоаралық және салааралық қатынасты қамтамасыз ету үшін тиісті министрліктердің бірлескен бұйрығы түрінде қабылдануы мүмкін.

Мұндай ережеде күдікті зорлық-зомбылық (зорлық-зомбылық емес) туралы хабарлау міндетін қоя отырып, хабарлауға арналған дәлелдемелердің стандартын нақты белгілеу ұсынылады. Сондай-ақ, осы құқықтық актіде зорлық-зомбылықтың нақты және жан-жақты анықтамасын қамту ұсынылады, ол баланың негізгі қажеттіліктеріне немқұрайлы қарауды/елеспеді қамтиды. Нормативтік құқықтық актіде зорлық-зомбылыққа күдік туындаған жағдайда әрекет етудің нақты алгоритмі көрсетілуі керек. Бұл алгоритмнің іске асырылуы қарапайым, бір ескерту нүктесімен және балаларды қорғау маманы болып табылмайтын адамдарға бағыттау функцияларын жүктемегені жөн. Балаларды қорғаудың біріктірілген қызметін құру осындай нақты хабарлау механизмін құруға мүмкіндік береді.

5.1.3. Профилактикалық модель

Қылмыстың алдын алу мәселелері бірқатар заңнамалық және заңға тәуелді актілерде қарастырылған. Сонымен, Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 2-бабының 1-бөлігінде Қылмыстық кодекстің міндеттеріне басқалармен қатар «қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу» жатады деп белгіленген. Одан әрі 39-баптың 2-бөлігінде «Жаза әлеуметтік әділеттілікті қалпына келтіру, сондай-ақ сотталған адамды түзеу және сотталған адамның да, басқа адамдардың да жаңа қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауына жол бермеу мақсатында қолданылады» деп бекітілсе, ал 52-баптың 2-бөлігінде «қылмыстық құқық бұзушылық жасаған адамға оны түзеу және жаңа қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу үшін қажетті және жеткілікті жаза тағайындалуы тиіс» деп белгіленген.

«Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының Заңында тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасына келесідей анықтама берілген: «тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы — тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасының субъектілері жүзеге асыратын, отбасы-тұрмыстық қатынастар аясында адамның және азаматтың конституциялық құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін қорғауға, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алуға және жолын кесуге, сондай-ақ оларды жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтауға және жоюға бағытталған құқықтық, экономикалық, әлеуметтік және ұйымдастырушылық шаралар кешені».

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу және тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккен кәмелетке толмағандарды оңалту жөніндегі іс-шараларды ұйымдастыру және жүзеге асыру заң бойынша кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссиялардың құзыретіне жатады. Бұл комиссияға кәмелетке толмағандар арасындағы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алуға бағытталған ұйымдастырушылық-тәжірибелік шараларды қабылдау жөнінде жергілікті атқарушы органдарға ұсыныстар енгізуге де уәкілеттік берілген.¹³ Халыққа қатысты осындай функциялар негізінен әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі комиссиялардың құзыретіне жүктелген.¹⁴ Бұдан әрі жергілікті өкілді органдардың құзыретіне тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алуға жұмсалатын шығыстар бөлігінде жергілікті бюджеттерді бекіту және атқарылуын бақылау

¹³ «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, 9-бап.

¹⁴ Сол жерде, 8-бап.

жатады¹⁵, ал жергілікті атқарушы органдарға тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккен кәмелетке толмағандарды анықтау және есепке алуды жүргізу құқығы берілген¹⁶. Бұдан әрі заңмен ішкі істер органдарының құзыретіне «балаларды тәрбиелеу жөніндегі міндеттерді орындамайтын немесе тиісінше орындамайтын, оларға қатысты заңсыз әрекеттер жасаған ата-аналарды немесе оларды алмастыратын адамдарды» анықтау, профилактикалық есепке алуды жүргізу және профилактикалық бақылауды жүзеге асыру, «профилактикалық әңгімелесу, сондай-ақ жәбірленушіге қылмыстық-құқықтық қауіпсіздік шараларын қолдану кіреді¹⁷. Заңға сәйкес профилактикалық қызметті емдеу-профилактикалық көмек көрсетуге уәкілетті денсаулық сақтау ұйымдары¹⁸, сондай-ақ құзыретіне тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу, жеке және заңды тұлғалармен өзара іс-қимыл мәселелері бойынша түсіндіру жұмыстарын кіретін зардап шеккендерге көмек көрсететін ұйымдар да атқарады¹⁹.

Қазақстан Республикасындағы «дисфункционалды отбасылар» деп аталатындарды анықтау және профилактикалық есепке алу балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың қайталама профилактикасы негіздерінің бірі болып табылады. Бұл ретте, жұмыс істемейтін отбасы деп заңмен «кәмелетке толмағандардың ата-аналары немесе заңды өкілдері оларды тәрбиелеу, оқыту, күтіп-бағу жөніндегі міндеттерін орындамайтын және (немесе) олардың мінез-құлқына теріс әсер ететін отбасы» түсіндіріледі²⁰. Бұл ретте, жұмыс істемейтін отбасыларды анықтау негізінен ішкі істер органдары²¹ мен білім беру органдарының құзыретіне жатады²². Бұл саладағы ведомствоаралық өзара іс-қимылдың сипаты заңмен белгіленбеген.

Алдын алу әдістеріне келетін болсақ, заңда тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке профилактикасы деп аталатын бірқатар шаралар белгіленген. Бұл шаралар заңға сәйкес «тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамның құқықтық санасы мен мінез-құлқын оның тарапынан жаңа құқық бұзушылықтар жасауды болдырмау және жәбірленушінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында жүйелі түрде нысанаға алу үшін» қолданылады²³. Атап айтқанда, «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке профилактикасы бойынша шаралар мыналар болып табылады:

- 1) профилактикалық әңгімелесу;
- 2) тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамға қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасау немесе қорғау нұсқаулығын беру үшін ішкі істер органдарына әкелу;
- 3) қорғау нұсқауы;
- 4) әкімшілік қамауға алу;
- 5) медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шаралары;
- 6) құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптарды белгілеу;
- 7) әкімшілік жаза;
- 8) ата-ана құқықтарынан айыру немесе шектеу, баланы асырап алудың (асырап алуының) күшін жою, қорғаншылар мен қамқоршыларды өз міндеттерін орындаудан босату және шеттету, баланы патронаттық тәрбиеге беру туралы шартты мерзімінен бұрын бұзу;

¹⁵ Сол жерде, 7-бап, 1-бөлім.

¹⁶ Сол жерде, 7-бап..

¹⁷ Сол жерде, 10-бап.

¹⁸ Сол жерде, 13-бап.

¹⁹ Сол жерде, 15 баптар.

²⁰ «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алу және балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдедегі № 591-II Заңының 1-бабы.

²¹ Сол жерде, 10-бап.

²² Сол жерде, 12 баптар.

²³ Сол жерде, 17-бап.

- 9) процестік мәжбүрлеу шаралары және қылмыстық сот ісін жүргізу кезінде жәбірленушілерге қатысты қауіпсіздік шаралары;
10) сот шешімі негізінде қабылданған шаралар»²⁴.

Бұл ережелер тұрмыстық зорлық-зомбылықтың, оның ішінде балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алуда жеткіліксіз, кейде кері нәтиже береді. Біріншіден, олар зорлық-зомбылық жасаған немесе оған ұшыраған адамдарға ғана бағытталған. Бұл шара баланың қауіпсіздігіне бұдан әрі қатер төндірмеу үшін ерте араласу мүмкіндігімен тәуекел тобындағы отбасыларды белсенді түрде анықтауды және мүмкіндігінше ата-аналарға немесе оларды алмастыратын тұлғаларға баланы күту жөніндегі міндеттерді оң орындауға көмектесуді (баланы және отбасылық ортаны алып тастауды болдырмас үшін) көздейді. Екіншіден, санамаланған кейбір шаралар, мысалы, әкімшілік қамауға алу жәбірленушілердің орташа/ұзақ мерзімді қауіпсіздігін қамтамасыз етіп қана қоймайды, сонымен қатар ұсталған адам отбасына қайтарылғаннан кейін аса ауыр зорлық-зомбылық жасау қаупін арттырады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу шараларының арсеналын кеңейту мен нақтылауды ұсынуға болады: бастапқы профилактика (оның ішінде хабардар ету және хабардар ету бағдарламаларын мемлекеттік қолдау)²⁵; қайталама профилактика шеңберінде тәуекел тобындағы балаларды анықтау мәселелері (тәуекелдерді бағалаудың стандартты құралдарын белгілейтін заңға тәуелді актілерді қабылдау арқылы); эмпирикалық дәлелдерге негізделген тиімді үшінші профилактикалық шараларды қабылдау.

Осы орайда, «Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі әлеуметтік даму тұжырымдамасын және 2016 жылға дейінгі кезеңге арналған әлеуметтік жаңғырту жоспарын бекіту туралы»²⁶ Қазақстан Республикасы Үкіметінің қаулысында атап өтілген тармақты құптай аламыз. Осы ережеге сәйкес зорлық-зомбылық пен балаларға қатыгездік көрсетудің алдын алудың инновациялық бағдарламалары мен әдістерін енгізу жоспарлануда. Сол Тұжырымдамада атап өтілген әлеуметтік қолайсыздықты болдырмауға бағытталған 2025 жылға қарай әлеуметтік қызметтер мен әлеуметтік көмек көрсетудің кешенді моделін құрудың басымдығын да құптай аламыз, өйткені әлеуметтік қолайсыздық «қолайсыз балалық шақ» деп аталатын түрлерінің бірі ретінде. тәжірибелер» зорлық-зомбылық қаупінің бір ұрпақта да, ұрпақтар арасында да берілуімен тығыз байланысты²⁷.

Сондай-ақ, балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу, анықтау және оған қарсы әрекет етуді нормативтік реттеуді күшейту қажет. Бұл балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың барлығы тұрмыстық зорлық-зомбылық болып табылмайтындығына байланысты қажет, ал отбасындағы балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың да тұрмыстық зорлық-зомбылықтың басқа санаттарына тән емес өзіндік ерекшеліктері бар. Осы мәселелер бойынша жеке заңнамалық акт қабылдау мүмкіндігін қарастыруды ұсынуға болады. Алдын алу да жетекші рөл атқаратын уәкілетті органдардың бірі ретінде балаларды қорғау жөніндегі

²⁴ Сол жерде.

²⁵ Сонымен қатар қараңыз: Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық туралы заңнаманы әзірлеуге арналған анықтамалы, 3.5.2 б. «Танымдық деңгейін арттыру» (https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2012/12/unw_legislation-handbook_ru%20pdf.pdf?la=en&vs=1502).

²⁶ «Қазақстан Республикасын әлеуметтік дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын және Әлеуметтік жаңғыртудың 2016 жылға дейінгі кезеңге арналған жоспарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 24 сәуірдегі № 396 қаулысы.

²⁷ См. Narayan AJ, Lieberman AF, Masten AS. Intergenerational transmission and prevention of adverse childhood experiences (ACEs). *Clin Psychol Rev.* 2021 Apr;85:101997. doi: 10.1016/j.cpr.2021.101997. Epub 2021 Feb 28. PMID: 33689982. См. также Woods-Jaeger BA, Cho B, Sexton CC, Slagel L, Goggin K. Promoting Resilience: Breaking the Intergenerational Cycle of Adverse Childhood Experiences. *Health Educ Behav.* 2018 Oct;45(5):772-780. doi: 10.1177/1090198117752785. Epub 2018 Feb 12. PMID: 29433342.

құрылуы тиіс жеке орган, сондай-ақ Ішкі істер министрлігі болғаны жөн. Сондай-ақ, осы органдарды тәуекел тобындағы балаларды анықтауға арналған құралдар жинағымен қамтамасыз ету маңызды, оған мыналар кіреді: тәуекелді бағалау құралдары, тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайларындағы өлім-жітімге скринингтік құралдар (ата-анаға, ағаға, қарындасқа қатысты, ЖҚА ауыр факторлары ретінде), орташа-жоғары немесе жоғары тәуекел анықталған жағдайда әрекет етудің операциялық процедураларының стандарттары және т.б. Атап айтқанда, қауіп жоғары жағдайларда шұғыл кірісу тетігін, оның ішінде соттан тыс тәртіпте жағдайды кешенді бағалаудың нәтижелерін алғанға дейін және баланы биологиялық отбасына (отбасына тиісті қызмет көрсету арқылы) дереу қайтару мүмкіндігі туралы немесе сот шешімінің негізінде патронатты отбасына (мұнда да баланы келешекте отбасына қайтару мүмкіндігін қамтамасыз ету үшін отбасына қызмет көрсету арқылы) уақытша жіберу туралы мәселе шешілгенге дейін баланы қысқа мерзімде (мысалы, 24–48 сағатқа дейінгі кезеңде) арнайы көзделген қауіпсіз орынға апару мүмкіндігін жасауды қарастыру қажет.

5.1.4. Қызмет көрсету. Кейс-менеджмент

Қазақстан Республикасында әлеуметтік жұмыстың заманауи үлгісін құруға және дамытуға көп көңіл бөлінеді. Атап айтқанда, бұл мәселелер Қазақстан Республикасы Үкіметінің «Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі әлеуметтік даму тұжырымдамасын және 2016 жылға дейінгі кезеңге арналған әлеуметтік жаңғырту жоспарын бекіту туралы» қаулысында қамтылған. Сондай-ақ, Әлеуметтік даму тұжырымдамасының 3-басымдылығында (Ана мен баланы жан-жақты қолдау) келесі тармақтарды атап өткен жөн: балалар үшін қолайлы жағдай жасаудың маңыздылығы; қиын өмірлік жағдайдағы балаларға көмек көрсетуде тиімді ведомствоаралық ынтымақтастықты қамтамасыз ету; зорлық-зомбылық пен зорлық-зомбылықтың құрбаны болған балаларды қорғауды қамтамасыз етудің тиімді тетігін құру; адам саудасы; еңбекті қанау; балалардың әлеуметтік қолайсыздығы мәселелерін шешуге ерекше көңіл бөлу; БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы конвенциясына сәйкес отбасындағы зорлық-зомбылықтың алдын алу және балалардың құқықтары мен мүдделерін қорғау.

Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау (ЕӘК) министрінің бұйрығымен елімізде әлеуметтік жұмыстың басым бағыттарының мәселелері бойынша Ведомствоаралық кеңес құрылды. Бұл Кеңес әлеуметтік жұмыс үлгісін жетілдіру саласында ведомствоаралық ынтымақтастық пен үйлестіруді қамтамасыз етеді²⁸. Бұл қадам Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі әлеуметтік даму тұжырымдамасында атап өтілген Қазақстан Республикасы Үкіметінің жанынан әлеуметтік процестерді басқару жөніндегі ведомствоаралық кеңес құру туралы ұсынысты жүзеге асырады. Бұл Кеңеске әлеуметтік жаңғырту шараларын іске асыру жөніндегі жұмыстарды үйлестіру, әлеуметтік саланы реформалау үдерістерін тереңдету, салааралық және ведомствоаралық өзара іс-қимылды нығайтудың стратегиясы мен басымдықтарын қалыптастыру бойынша ұсыныстар әзірлеу мәселелері жүктелетін болады. Салааралық өзара іс-қимыл тұрғысынан алғанда, Қазақстан Республикасының 2030 жылға дейінгі әлеуметтік даму тұжырымдамасында әлеуметтік жаңғыртудың оң нәтижелеріне қол жеткізу мақсатында мемлекеттік органдар мен үкіметтік емес ұйымдардың өзара іс-қимыл тетіктерін жетілдіруде маңызды рөл көрсетілгені де құпталады.

²⁸ «Әлеуметтік жұмыстың басым бағыттары бойынша ведомствоаралық кеңес құру туралы» Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрінің 2018 жылғы 19 желтоқсандағы No 555 бұйрығы.

Бүгінгі күні Қазақстан Республикасында жекелеген секторлардағы кейстерді басқаруға негізделген әлеуметтік жұмыстың жедел процедураларының стандарттары әзірленді және енгізілді (соның ішінде алғашқы медициналық-санитарлық көмек деңгейіндегі әлеуметтік қызметкер жұмысының алгоритмі). Бұл атап өтерліктей позитивті аспект болып табылады, бірақ жоғарыда айтылған балаларды қорғау органының болмауы қауіп тобындағы және зорлық-зомбылықтың құрбаны болған балаларға қызмет көрсететін әлеуметтік қызметкерлер үшін ұқсас стандартты қабылдауды қиындатады.

Тиісті нормативтік-құқықтық базаны, оның ішінде іс жүргізу үлгісіне негізделген әлеуметтік қызметкерлердің жұмыс тәртібі деңгейінде стандарттарды әзірлей отырып, балаларды қорғауға жауапты орган құруға басымдық беру ұсынылады.

5.1.5. Қылмыстық процеске қатысатын балалар

Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасы Қылмыстық іс жүргізу кодексінің 538-бабына сәйкес 16 жасқа дейінгі кәмелетке толмағандар немесе одан асқан психикалық дамуында тежелу белгілері бар кәмелетке толмағандар қатысатын барлық іс жүргізуге педагогтың немесе психологтың қатысуы талап етіледі. Алайда, заңнамада «қатысу» деген ұғымның мәні реттелмеген. Осылайша, келесі аспектілер түсініксіз болып қалуда: мұғалім немесе психолог тергеуші мен бала арасында делдал бола ма; адам сұрақ қоя алады ма, жауап алуды жоспарлау кезеңінде тергеуші мен психолог арасында үйлестіру қажет пе; психологтың жауап алуға қатысуына қандай шектеулер бар (мысалы, жәбірленуші баланы немесе куәгерді «оқытпау» үшін). Сондай-ақ заңнамалық және нормативтік құқықтық актілерде педагог немесе психолог қандай талаптарға сай болу қажеттілігі белгіленбеген: біліктілік бойынша (мысалы, аутизм спектрі бұзылған баладан сұрау кезінде жұмыс істеу үшін тар профильді маман талап етілуі мүмкін); және басқа этикалық және кәсіби шектеулер (мысалы, озық тәжірибелер осы баламен басқа позицияда жұмыс істеп жатқан психологты, мысалы, мектеп психологын немесе терапия қызметін көрсететін психологты баланы жауап алуға тартуға мүмкіндік бермейді).

Жәбірленуші баладан немесе куәдан жауап алуға қатысатын психологтың функцияларын заңнамалық және заңға тәуелді актілер деңгейінде реттеу ұсынылады.

Сондай-ақ, бәлкім, бала мүддесі үшін дефектологтың қатысуы қажет болған жағдайларда дефектолог-мамандарға мүмкіндік бере отырып, ҚІК 538-бабы мәтінінен «педагог» сөзін алып тастауға кеңес беріледі. Сондай-ақ психологтың біліктілігі бойынша нақты критерийлерді белгілеу, сондай-ақ этикалық стандарттар кешенін әзірлеу және қабылдау, оның ішінде мүдделер қақтығысының алдын алу үшін ұсынылады.

5.2. Ситуациялық бағалау: жалпы шолу

Біріккен Ұлттар Ұйымының Бала құқықтары жөніндегі комитеті баланың барлық зорлық-зомбылық түрінен еркіндік құқығына қатысты № 13 (2011) Жалпы тәртіптегі ескертуінде оның мақсаты «Конвенцияның балалардың өмір сүруге талпыну, ар-намыс, денсаулық, даму, қатысу және кемсітпеу, қол жеткізу құқықтарын қамтамасыз ету жөніндегі жалпы мақсатын ескере отырып, 19-бапты орындауға кешенді әрекет етуді ынталандыру», сондай ақ «қатысушы мемлекеттер мен басқа да мүдделі тараптарды балаларға қамқор болу және олардың құқығы негізінде оларды кешенді қорғау шараларын қабылдау арқылы зорлық-зомбылықты түбегейлі

жою үшін үйлестіруші құрылым қалыптастыруға болатын негізбен қамтамасыз ету» мақсатын көздейтінін атап өтті²⁹.

Қазіргі кезде Қазақстан Республикасында балаларды қорғаудың ұлттық интеграцияланған жүйесі әлі құрылмағандықтан, бұл функционалдық талдау балаларды қорғау секторларында қызметтерді көрсетудің қолданыстағы заңнамалық, саяси және институционалдық негіздерін зерттейді және балаларды қорғаудың интеграцияланған жүйесі қалыптастыру үшін олқылықтар мен озық тәжірибелерді көрсетеді.

Балаларды қорғауға деген көзқарастағы бытыраңқылық көрсетілетін қызметтер сапасы жағынан да, ресурстарды пайдалану тиімділігі жағынан да бірқатар тәуекелдерді тудырады. Біріктірілген, жүйелік модельге көшудің маңыздылығын түсіну барған сайын артып келеді. Біріккен Ұлттар Ұйымының Балаларға қатысты зорлық-зомбылық жөніндегі зерттеуінің тәуелсіз сарапшысы Пауло Серхио Пинхайро өз баяндамасында «барлық мемлекеттер ұлттық жоспарлау процестерінде ескерілетін балаларға қатысты зорлық-зомбылыққа қарсы әрекет ету үшін көп қырлы және жүйелі негізді әзірлеуге» кеңес берді. Балаларға қатысты зорлық-зомбылықпен күресудің ұлттық стратегиясын, саясатын немесе іс-қимыл жоспарын нақты және уақытпен шектелген және кең ауқымды іс-қимыл стратегиясының бөлігі ретінде қоғамның әртүрлі секторларын тарта алатын мекеме үйлестіру қажет³⁰.

Балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алуға, анықтауға және оған ден қоюға кешенді көзқарасты қамтамасыз етуге қабілетті балаларды қорғаудың интеграцияланған жүйесін құру үшін келесі элементтер қажет:

1. Бастапқы, қайталама және үшінші профилактиканы бөліп көрсету арқылы «қоғамдық денсаулық сақтау тәсілі» (public health approach құрастырылған профилактикалық модель).
2. Балалар үшін оң нәтижелерді барынша арттыру, оның ішінде ерте араласуды және позитивті ата-ана тәрбиесін насихаттау.
3. Зорлық-зомбылыққа ұшыраған балаларды дер кезінде анықтауға және тиімді бағыттауға баса назар аудара отырып, зорлық-зомбылық туралы күдіктерді міндетті түрде хабардар етудің жетілдірілген жүйесі.
4. Баланың жеке қажеттіліктерін қанағаттандыратын қызметтерді көрсетуге мүмкіндік беретін балаларды қорғау ісін басқарудың тиімді жүйесі.
5. Биологиялық отбасында қала алмайтын немесе ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалар үшін қауіпсіз, сапалы және отбасына негізделген баламалы күтім үлгісі.

Қолданыстағы әдебиеттерді кабинеттік зерттеу қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында әлеуметтік көмектен, арнаулы әлеуметтік қызметтерден және басқа да бірқатар мақсатты бағдарламалардан тұратын халықты әлеуметтік қорғаудың кең және дамыған жүйесі құрылғанын көрсетеді. Сонымен бірге, зерттеуде атап өтілгендей, «жүйе бөлшекшелген, салалық және оқшау жұмыс істеуге бейім. Денсаулық сақтау, Білім және халықты әлеуметтік қорғау министрліктері арнаулы әлеуметтік қызметтердің салалық стандарттарын және әлеуметтік қызметкерлер мен әлеуметтік педагогтарға қойылатын біліктілік талаптарын әзірлейді»³¹. Осыған

²⁹ Біріккен Ұлттар Ұйымының Бала құқықтары жөніндегі комитеті, № 13 (2011 ж.) «Баланың зорлық-зомбылықтың барлық түрлерінен азат болу құқығы» Жалпы тәртіптегі ескертуі, 11-тармақ.

³⁰ Біріккен Ұлттар Ұйымының Балаларға қатысты зорлық-зомбылық жөніндегі зерттеуінің тәуелсіз сарапшысының есебі, A/61/299. Құжат келесі сілтеме бойынша қолжетімді: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N06/491/07/PDF/N0649107.pdf?OpenElement>.

³¹ Анита Рамшак, Қазақстан Республикасындағы ЮНИСЕФ-ке дайындалған «Әлеуметтік жұмыстың сапасын арттыру үшін әлеуметтік қызметтердің нормалары мен стандарттарын жетілдіру», Астана (2017 ж.).

байланысты балаларды қорғауға жауап беретін біртұтас органның болмауы бірқатар кедергілер туғызып, бөлшектенуді іс жүзінде болмай қоймайды және ведомствоаралық үйлестіруді қиындатады.

5.3. Балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау жүйесінің негізгі міндеттері. Ұйымдастырушылық мүмкіндіктерді анықтау (тапсырма түрі бойынша)

БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы конвенциясына қатысушы мемлекет ретінде Қазақстан Республикасы балаларды қорғау тұжырымдамасын Азаптауға қарсы конвенцияның 19-бабына сәйкес түсіндіреді, ол мемлекеттерді «барлық қажетті заңнамалық, әкімшілік, баланы ата-анасының, заңды қамқоршысының немесе балаға қамқорлық жасайтын кез келген басқа тұлғаның физикалық немесе психологиялық зорлық-зомбылықтың, зорлық-зомбылықтың немесе зорлық-зомбылықтың, немқұрайлылық немесе немқұрайлы қараудың, қорлаудың немесе қанаудың, соның ішінде жыныстық зорлық-зомбылықтың барлық түрлерінен қорғауға арналған әлеуметтік және білім беру шараларын» қабылдауға міндеттейді.

Осылайша, балаларды қорғаудың тиімді интеграцияланған жүйесі «ата-ананың, заңды өкілінің немесе балаға қамқорлық жасайтын кез келген басқа тұлғаның жыныстық зорлық-зомбылықты қоса алғанда, физикалық немесе психологиялық зорлық-зомбылықтың барлық түрлерінен, қорлау немесе қасақана зиян келтіру, қамқорлықтың болмауы немесе бей-жай қарау, қатаң қарым-қатынас орнату немесе өз пайдасына жаратудан баланы қорғау» саласындағы міндеттердің кешенді орындалуын қамтамасыз ету керек. Біздің ойымызша жүйе келесіні қамтуы тиіс:

1-тапсырма. Зорлық-зомбылықтың алдын алу

Ұйымдастырушылық міндеттер мен ұйымдастыру мүмкіндіктері:

- a. Жалпы халықтың хабардарлығын арттыру, оның ішінде, балалар, балаларға қатысты зорлық-зомбылық түсінігі, әрекет ету тәсілдері және қолданыстағы қызметтердің ауқымы;
- b. Қауіп тобындағы отбасылар мен балаларды уақтылы белсенді анықтау және зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша ерте араласу шараларын жүзеге асыру (екінші профилактика);
- c. Тиісті субъектілердің әлеуетін арттыру, соның ішінде:
 - i. Ұйымдастыру-бағдарламалық іс-шаралар шеңберінде балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау, сондай-ақ балалар ортасында зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша балалармен жұмыс істейтін мекемелер мен ұйымдардың (оның ішінде білім беру мекемелерінің, денсаулық сақтау мекемелерінің, үкіметтік емес ұйымдардың) әлеуетін арттыру;
 - ii. Ата-аналардың әлеуетін арттыру және оң ата-аналық дағдыларды насихаттау.

2-тапсырма. Зорлық-зомбылықты анықтау

Ұйымдастырушылық міндеттер мен ұйымдастыру мүмкіндіктері:

- a. Балалардағы зорлық-зомбылықтың ықтимал белгілерін уақтылы анықтау, оның ішінде тиісті секторлардағы қызметкерлердің әлеуетін арттыру арқылы;
- b. Балаларға қатысты зорлық-зомбылықпен байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар мен теріс қылықтар латенттігін азайту, оның ішінде киберкеңістікте балаларға қарсы қылмыстарды анықтауға және құрбандарды анықтауға бағытталған полицияның белсенді қызметін қоса алғанда;
- c. Балаларға қатысты зорлық-зомбылық туралы күдіктерді хабардар етудің бірыңғай тетігін құру және үздіксіз жетілдіру.

3-тапсырма. Зорлық-зомбылық оқиғаларына жауап беру

Ұйымдастырушылық міндеттер мен ұйымдастыру мүмкіндіктері:

- a. Жәбірленушілер мен зардап шеккен балаларды қызмет алу үшін жолдау;
- b. Балалардың құрбандары мен құрбандарының қажеттіліктерін тиімді жеке бағалау;
- c. Істі басқару тәсілін қолдана отырып, анықталған қажеттіліктерге негізделген қызметтерді тиімді және нәтижелі түрде жеткізу.

5.4. Ұйымдастырушылық мүмкіндіктерді бағалау

5.4.1. Зорлық-зомбылықтың алдын алу

ПРОБЛЕМА: Бастапқы профилактика саласындағы мониторинг және бағалау қызметінің ошақтық сипаты; бұқаралық ақпарат құралдарында зорлық-зомбылық туралы хабарлау этикасының жалпы түсінігінің болмауы; халықтың, оның ішінде балалардың зорлық-зомбылық, әсіресе сенім шеңберіндегі зорлық-зомбылық мәселелері туралы жеткіліксіз хабардар болуы; қайталама профилактика саласындағы ведомствоаралық өзара іс-қимылдың жеткіліксіз дәрежесі (қауіп тобындағы отбасылар мен балаларды анықтау); тәуекел тобына жататын эмпирикалық негізделген факторлар мен критерийлердің болмауы.

→ **ҰСЫНЫЛАТЫН ШЕШІМ:** Алдын алу компонентін, соның ішінде қайталама профилактиканы күшейту:

- a) зорлық-зомбылықтың бастапқы алдын алудың негізгі құрамдас бөлігі ретінде ақпараттық-түсіндіру жұмыстарына мониторинг жүргізу мен бағалаудың кешенді жүйесін енгізу;
- b) БАҚ пен ҰЕҰ секторының балаларға қатысты зорлық-зомбылық туралы этикалық хабарлауда әлеуетін арттыру, сондай-ақ ерікті әдеп кодексін әзірлеу бойынша бастамаларды қолдау;

- с) Осы салада жетекші агенттік тағайындай отырып, халықтың аз хабардар топтарына мақсатты әсер ету;
- д) Балаларға қатысты зорлық-зомбылық қаупіне қатысты қолайсыз факторлардың және критерийлердің эмпирикалық негізделген бірыңғай тізбесін әзірлеу;
- е) Дисфункционалды отбасыларды анықтауда өзара әрекеттесу үшін ведомствоаралық хаттаманы құру.
- ф) Қоғамдастықпен қарым-қатынасты арттыра отырып, орындарда жағдайдың алдын алуға басымдық беру. Атап айтқанда, жергілікті қауіп-қатерді бірлесіп анықтау, оларды шешу саласында басымдықтарды анықтау және үйлестіру бойынша ACTION (Assessment-Connections-Tasks-Interventions-Outcomes-Notifications) моделін іске асыру мүмкіндігін қарастыру ұсынылады.

Қазақстан Республикасында халықты, оның ішінде балаларды ақпараттандыруға үлкен көңіл бөлінуде. Бұл саладағы уәкілетті орган — БАҚ-та зорлық-зомбылықты көрсету бөлігінде өз қызметін MIOR-мен тығыз үйлестіретін Білім және ғылым министрлігі. Атап айтқанда, Білім және ғылым министрлігі жыл сайынғы медиа-жоспарларды әзірлейді, оны MIOR мемлекеттік гранттық бағдарламалар механизмі арқылы жүзеге асырады. Осылайша, Білім және ғылым министрлігі медиа-жоспарды қалыптастыруға жауапты болса, MIOR республикалық және аймақтық БАҚ-та медиа-жоспарға енгізілген тақырыптарды жариялауды және басқа да ақпараттық шараларды ұйымдастыруға жауапты. Білім және ғылым министрлігі ұсынған тақырыптардың басымдылығы мәселелерін Ведомствоаралық комиссия айқындайды.

Ақпараттық-насихат жұмыстарының мониторингі мен бағалауына келетін болсақ, олар нақты бағдарламалық шаралар шеңберінде жүзеге асырылады. Сонымен бірге, MIOR нәтижелерді талдаудың эмпирикалық негізін құрумен айналысады, атап айтқанда, Қазақстан әлеуметтік даму институтын социологиялық зерттеулер мен талдауларды орындаушы ретінде тартады. Оған қоса, респонденттер жалпы мониторинг және жалпы профилактикалық жұмыстардың тиімділігін бағалау жүргізілмейді, дегенмен бұл жөн болар еді.

Сондай-ақ, респонденттер балаларға қатысты зорлық-зомбылық жағдайларын бұқаралық ақпарат құралдарында да, зорлық-зомбылыққа қарсы күрес саласында жұмыс істейтін ҰЕҰ-да да әдепсіз көрсету жағдайларының жиі кездесетінін атап өтті, бұл балалардың қайталама виктимизациясына әкеп соғуы мүмкін (мысалы, құпия деректерді жария еткен жағдайда). Мәселенің шешімі ретінде респонденттер журналистер мен ҰЕҰ секторының әлеуетін тренингтер арқылы арттыруды, атап айтқанда, құқықтық сауаттылықты арттыруды қарастырады. Дегенмен, респонденттер де ерікті этикалық кодекстің этикалық стандартты көтеруге қызмет етуі мүмкін екендігімен келіседі. Қазіргі уақытта Қазақстан Республикасында жекелеген ұйымдар журналистік этика бойынша оқыту семинарларын өткізуде, алайда этикалық кодексті әзірлеу бойынша бастамалар болған жоқ. Респонденттердің пікірінше, мемлекеттік органдардың рөлі осы тақырыпты көтерумен шектелсе, ал ерікті нормаларды іске асыруға деген жауапкершіліктің жоғары деңгейін қамтамасыз ету үшін кодексті әзірлеудің өзі бұқаралық ақпарат құралдары мен ҰЕҰ-дан алынса, құптарлық болар еді.

Зорлық-зомбылықтың жекелеген түрлерінің алдын алуға қатысты, үстелдік зерттеулер деректері халықтың сенім шеңберіндегі зорлық-зомбылық туралы хабардар болуының айтарлықтай төмендігін көрсетеді, бұл онша күрделі мәселе ретінде қабылданады³². Отбасы мүшелерінің

³² ҚР Статистика комитетінің қолдауымен Адам құқықтары жөніндегі ұлттық орталық ЮНИСЕФ-пен серіктестікте, Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі, Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитетінің Ақпараттық-есептеу орталығы және «Қоғамдық пікірді зерттеу орталығы» зерттеу компаниясымен 2017 жылы жүргізген «Балаларға арналған сот төрелігі саласындағы білім, көзқарас және тәжірибе» зерттеуінің нәтижелері бойынша қысқаша аналитикалық есепті қараңыз.

балаларына қарсы қылмыстары бөгде адамдар жасаған қылмыстарға қарағанда проблемасы азырақ деген пікір барлық дерлік елдердегі криминологиялық статистикаға күрт қарама-қайшы келеді³³. Атап айтқанда, балаларды жыныстық зорлық-зомбылық пен қанауға қатысты, балалардың отбасы мүшелерінің немесе сенім шеңберіндегі басқалардың құрбаны болу ықтималдығы әлдеқайда жоғары екені белгілі³⁴.

Сенім шеңберіндегі зорлық-зомбылық туралы хабардар болу қажеттілігі туралы қорытынды сұхбаттар нәтижелерімен расталады. Атап айтқанда, сұхбат алған полиция қызметкерлері сенім шеңберіндегі балаларға қарсы қылмыстардың латенттілігі жоғары екенін хабарлады (төменде 5.5.2. Зорлық-зомбылықты анықтау бөлімін қараңыз). Деректердің шектеулі көлемі және функционалдық талдаудың әдістемелік фокусы төмен хабардарлық пен шеңбердегі зорлық-зомбылыққа қатысты төмен анықталу арасындағы себептік байланысты көрсетпесе де, қылмыстың бұл түрінің төмен хабардарлық анықтау мүмкіндігінің төмендігінің негізгі себептерінің бірі болуы әбден мүмкін деп болжауға болады.

Сенім телефондарына хабарласатын балалар санының аздығы (төменде 5.5.2. Зорлық-зомбылықты анықтау бөлімін қараңыз) сонымен қатар балалармен жұмыстың қарқындылығы мен тиімділігін арттыру қажеттігін көрсетеді. Жиі жүгінетін балалардың ерекшеліктерін (жасы, жынысы, тұрғылықты жері — қалалық/ауылдық, табыс деңгейі және отбасының басқа да ерекшеліктері, т.б.) анықтау үшін полицияға және сенім телефондарына балалардың қоңырауларына талдау жасаған тиімді болар еді. Тиісінше, бұл қауіп тобындағы балалардың санаттарына назар аударуға көмектеседі.

Сондай-ақ, балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың бастапқы және қайталама алдын алудың тиімді және нәтижелі болуы үшін статистикалық зерттеулердің қорытындыларымен расталған қауіп факторларын нақты түсіну қажет. «5.2. Құқықтық базаны талдау — 5.2.3. Алдын алу үлгісі» бөлімінде атап өтілгендей, Қазақстан Республикасының заңнамасы «дисфункционалды отбасы» деп аталатын ұғымды анықтайды. Мұндай отбасын анықтау және профилактикалық есепке алу негізінен балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың қайталама профилактикасының ұлттық үлгісіне негізделген. Респонденттердің пікірінше, ішкі істер органдары жүйесінде анықтау және профилактикалық есепке алу мәселелеріне көп көңіл бөлінеді. Атап айтқанда, Ішкі істер министрлігі тиісті мәселелер бойынша әдістемелік ұсыныстар әзірлеуде. Дегенмен, жұмыс істемейтін отбасыларды анықтау да білім беру органдарының құзырында. Сонымен бірге, осы саладағы ведомствоаралық өзара іс-қимылдың сипаты нормативті түрде реттелмеген.

Бұл ішкі істер органдары мен білім беру органдарының өзара әрекеттесуінде қиындықтар туғызуы мүмкін (кемшілік критерийлеріндегі айырмашылықтар, жеткіліксіз ақпарат алмасу), сондай-ақ функциялардың қайталануына байланысты ресурстардың тиімділігіне теріс әсер етуі мүмкін. Бұл ішкі істер органдары мен білім беру органдарының өзара әрекеттесуінде қиындықтар туғызуы мүмкін (кемшілік критерийлеріндегі айырмашылықтар, жеткіліксіз ақпарат алмасу), сондай-ақ функциялардың қайталануына байланысты ресурстардың тиімділігіне теріс әсер етуі мүмкін. Осы жағдайды ескере отырып, балаларға қатысты зорлық-зомбылық қаупіне қатысты қолайсыз факторлардың және критерийлердің бірыңғай (эмпирикалық

³³ «Балаларға арналған сот төрелігі саласындағы білім, көзқарас және тәжірибе» зерттеу нәтижелері бойынша қысқаша аналитикалық есепті қараңыз, 5 бет («Ересек тұрғындардың 48%-ы және балаларды қорғау және әділет саласындағы мамандардың осыншама саны отбасы мүшелерінен тыс балаларға қарсы қылмыстар қоғамдағы «ауыр проблема» болып табылады деген пікірде. Ересек тұрғындардың 33%-ы және кәсіпқойлардың 31%-ы (балаларды қорғау және сот төрелігімен айналысатындар) отбасы мүшелерінен тыс балаларға қарсы жасалған қылмыстарды Қазақстандағы «орташа проблема» деп бағалады).

³⁴ Know Violence in Childhood (2017) Ending Violence in Childhood Global Report, Know Violence in Childhood, New Delhi India; Pinheiro, P. (2006) World Report on Violence Against Children, United Nations, Geneva.

деректер негізінде) тізбесін әзірлеу, сондай-ақ дисфункционалды отбасыларды анықтауда өзара іс-қимыл жасау үшін ведомстволарлық хаттаманы құру ұсынылады.

Қорытындылай келе, профилактикалық мәселелерді шешудегі олқылық әлеуетті агрессорларға әсер ету негізінде алдын алу шешімдерімен қатар (мысалы, қауіп тобындағы отбасылармен профилактикалық жұмыс шеңберінде) балаларға қарсы қылмыстардың жағдайлық профилактикасына жеткіліксіз көңіл бөлу болып табылады. Ситуациялық профилактика әлеуетті қылмыскер үшін қылмыс немесе құқық бұзушылық жасауды қиындататын немесе тиімсіз ететін жағдайларды жасау арқылы қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың алдын алуға көмектеседі. Бұл тәсіл сенім шеңберінен тыс зорлық-зомбылыққа қолданылғанда өз жемісін бере алады: 1) рұқсат етілмеген ересектердің зорлық-зомбылығы (соның ішінде сексуалдық қылмыстар сияқты зорлық-зомбылықтың ауыр түрлері); және 2) балалар мен жастар арасында жасалған құқық бұзушылықтар (мысалы, физикалық зорлық-зомбылық, ақшаны, телефондарды және басқа да жеке заттарды ұрлаумен байланысты құқық бұзушылықтар). Жағдайдың алдын алу бойынша нақты шешімдер нақты жағдайларға байланысты болады (мысалы, мектеп автобустарын енгізу қылмыстың алдын алуға оң әсер етуі мүмкін, егер құрбандар/құтқындар мектепке бара жатқан және қайтып келе жатқан балалар болса).

Осы жағдайды ескере отырып, біз ACTION (Assessment-Connections-Tasks-Interventions-Outcomes-Notifications, яғни Бағалау-Сілтемелер-Тапсырмалар-Әрекеттер-Нәтижелер-Ақпарат) енгізуді ұсына аламыз. Бұл өзара әрекеттесу моделі тәуекелге негізделген полиция қызметінің тұжырымдамасына негізделген. Ол жергілікті қауіпті бірлесіп анықтау, оларды шешу саласында басымдық беру және үйлестіру мақсатында полиция, ЖӨБ, азаматтар және жергілікті ұйымдар (коммерциялық емес және коммерциялық) арасындағы жергілікті серіктестікке негізделген. Бұл модельді енгізу тек қана жергілікті деңгейде зорлық-зомбылықты анықтауға және балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге (соның ішінде жағдайдың алдын алу бөлігінде осалдықтарды анықтауға) қатысты басымдықтарды нақтылап қана қоймайды, сонымен қатар инвестицияланған қаражатқа жоғары әсер ететін мақсатты шешімдерді қабылдауға және қажет болған жағдайда жеке сектордан қосымша ресурстарды тарту арқылы ресурстарды тиімді түрде жаратуға мүмкіндік береді.

5.4.2. Зорлық-зомбылықты анықтау

ПРОБЛЕМА: Күрделі хабарландыру механизмі; мамандандырылған балаларды қорғау қызметінің болмауы; анықталған оқиғаларға басымдық беру схемасының болмауы; міндетті хабарлаушылардың арасында белсенділіктің төмендігі; сенім шеңберіндегі зорлық-зомбылықтың жоғары латенттілігі; білім беру ұйымдары қызметкерлерінің балаларға қатысты зорлық-зомбылығын анықтау және тәртіптік тергеу тетіктерінің болмауы.

→ **ҰСЫНЫЛАТЫН ШЕШІМ:** Келесілер арқылы анықтауды күшейту:

- a) балаларды қорғаудың мамандандырылған қызметін құру арқылы хабарлау механизмін жеңілдету және нақтылау. Күдікті зорлық-зомбылық туралы барлық хабарландырулар зорлық-зомбылық туралы шағымдарға тезірек жауап беру және балалардың қажеттіліктерін неғұрлым кәсіби бағалау және ұйымдық ресурстарды тиімдірек пайдалану үшін қажетті барлық тілшілер арқылы осы қызметке жіберілетін болады;
- b) тәуекелді бағалау негізінде шұғыл әрекет ету қажет болатын жағдайларды анықтау (хабарламадан кейін 48 сағаттан аз уақыт) болатын істердің басымдық жүйесін құру;
- c) міндетті хабарлаушылардың әлеуетін арттыру;

- d) шұғыл қажет ететін мәселелерде үйлестіру қажеттілігін барынша азайту үшін балаларды қорғаудың интеграцияланған жүйесін құру мақсатында реформалар процесін жандандыру;
- e) қоғамдастық деңгейінде полиция мен басқа да мүдделі тараптардың өзара әрекеттесу тетіктерін, атап айтқанда ACTION үлгісін енгізу арқылы одан әрі жетілдіру;
- f) білім беру ұйымдары мен басқа да балаларды күту мекемелері үшін әдеп кодексі және балаларды қорғау саясатын (қауіпсіз қорғау) әзірлеу және қабылдау.

Қазақстан Республикасында міндетті түрде хабарлау институты әрекет етеді. Жоғарыдағы «Нормативтік құқықтық талдау» бөлімінде атап өтілгендей, талап етілетін хабарлаушылардың тізімі халықаралық озық тәжірибеге кеңінен сәйкес келеді. Алайда, жәбірленушілер мен жәбірленуші балаларды анықтаудың негізгі жолы осы саланы реттейтін нормативтік актінің шеңберінен шығады: дәлірек айтқанда, қызметтік өкілеттіктерді орындау барысында. Осыған орай, балаларға қатысты зорлық-зомбылық фактілерін анықтау тәсілдерінің қатарына қызметтік функцияларды орындауды қосу арқылы осы ереженің редакциясын толықтыру ұсынылады.

Сондай-ақ, «Нормативтік құқықтық талдау» тарауында берілген ұсыныстарға сәйкес хабарлау механизмін оңайлату және нақтылау ұсынылады. Балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау саласындағы мамандардан тұратын және құрылып жатқан балаларды қорғаудың біріктірілген жүйесі шеңберінде негізгі уәкілетті орган болатын мамандандырылған балаларды қорғау қызметін құру аса қажет қадам ретінде ұсынылады. Дәл осы қызметке барлық міндетті хабарлаушылардың зорлық-зомбылық туралы күдік туралы барлық хабарламалары жіберілуі керек. Хабарлама ішкі істер органына қайталанатын, баланың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін оның негізгі қажеттіліктерінің бірі ретінде шұғыл әрекет етуге мүмкіндік беретін қосарлы хабарландыру жүйесін қарастыруға болады. Мұндай хабарландыру схемасы зорлық-зомбылық туралы күдіктерге тезірек жауап беруге және зорлық-зомбылыққа ұшыраған балалардың қажеттіліктерін кәсіби бағалауға мүмкіндік беріп қана қоймайды, сонымен қатар адам, уақыт және бюджет ресурстарын тиімді пайдалануға көмектеседі. Сондай-ақ, тәуекелді бағалау негізінде төтенше жағдайға ден қою қажет болатын жағдайларды анықтау (хабарлама алған сәттен бастап 48 сағаттан кем) болатын істердің басымдық жүйесін құру ұсынылады.

Жүргізілген сұхбаттар мен фокус-топтық талқылаулар балалардың құқықтарын қорғау мәселелерімен айналысатын мекемелерге келіп түскен өтініштердің қызмет көрсетуге нақты қажеттілігін көрсетпейтінін көрсетті. Атап айтқанда, алынған мәліметтер кезекші балалармен қарым-қатынаста болған қызметкерлердің (соның ішінде денсаулық сақтау, әлеуметтік қамсыздандыру, білім беру салаларының қызметкерлері) зорлық-зомбылықты ерте анықтау тиімділігінің төмендігін көрсетеді. Бұл жекелеген мекемелер мен ведомстволардың функцияларының бытыраңқылығымен, ведомствоаралық ақпарат алмасудың жеткіліксіз деңгейімен және тұтастай алғанда белсенді көзқарастың жоқтығымен, сондай-ақ тиісті қызметкерлердің балалардағы зорлық-зомбылық белгілерін тану дағдыларының жоқтығымен байланысты. Осының аясында, атап айтқанда, жазатайым жарақаттану белгілерін анықтау бойынша білім мен дағдылар тұрғысынан денсаулық сақтау саласының әлеуетін арттыру қажеттігі атап өтілді (қазіргі уақытта медицина қызметкерлері үшін мұндай оқыту қарастырылмаған). Сондай-ақ, балалардың өздері «жедел желіге» өте сирек жүгінетіні атап өтілді.

Балаларға қатысты зорлық-зомбылық оқиғаларының көпшілігі келесілермен анықталады:

- a) ішкі істер органдары жұмыс істеуі нашар отбасыларды бақылау бойынша жүргізген жұмыс нәтижесінде;
- b) мектеп инспекторларының қызметі нәтижесінде; немесе

в) тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрес шеңберінде, оның ішінде зардап шеккен ересектердің (тек әйелдердің дерлік) өтініштері нәтижесінде.

Дағдарыс орталықтарына жіберілген балалар негізінен зорлық-зомбылық куәсі (яғни жанама құрбандар) мәртебесінде барады. Сонымен қатар, дағдарыс орталығында баланың психологпен жұмыс істеуі нәтижесінде баланың өзіне жасалған зорлық-зомбылық тарихының кейіннен әшкерелену жағдайлары да бар екендігін де айта кету керек. Сонымен қатар, респонденттердің сипаттаған психологы анықтаған күдік туралы психологқа хабарлау процедурасы біршама күрделі (психолог зорлық-зомбылыққа күдік туралы хабарлауға міндетті, бірақ хабарламада көп сатылы болады, яғни бірінші инстанция ретінде дағдарыс орталығының заңгері арқылы өтеді). Бұл жағдай хабарландыру процесінің өзін негізсіз қиындатып қана қоймайды, сонымен қатар жедел жауап беруге кедергі болуы мүмкін. Мысалы, дағдарыс орталығындағы баланың агрессормен бірге тұратын аға-әпкелері болған және қауіп төніп тұрған жағдайларда.

Ішкі істер органдары жүйесінің тәжірибешілері сенім шеңберінде (отбасы, балаға жақын басқа адамдар) орын алатын зорлық-зомбылық оқиғаларының жоғары латенттігін атап өтті. Жалпы, кідіріс құбылысы тек Қазақстан Республикасына ғана тән емес. Бұл күдікті зорлық-зомбылық туралы хабарлауға жауапты органдардың (әсіресе білім беру, денсаулық сақтау, әлеуметтік қызмет көрсету секторлары) және полицияның кідірістерді азайту/анықтауды арттырудың алғы шарты ретінде бірлескен күш-жігерін қамтамасыз ету маңыздылығын күшейтеді.

Кәмелетке толмағандар істері жөніндегі комиссиялардың респонденттері ішкі істер органдарымен (анықтау органы ретінде) және үкіметтік емес ұйымдармен (қызмет көрсетушілер ретінде) ынтымақтастыққа негізінен қанағаттанғандығын көрсетеді. Дегенмен, респонденттерден алынған ақпарат мұндай ынтымақтастықтың жоғары деңгейде ресімделуін көрсетеді, өйткені ол негізінен кәмелетке толмағандар істері жөніндегі комиссиялардың қызметі және олардың құқықтарын қорғау шеңберінде орын алады. Бір жағынан комиссия мүшелерінің көп болуы тиісті тиімділікке мүмкіндік бермейді. Екінші жағынан, комиссияларға тән белгілі бір икемділікке қарамастан, олардың форматы жергілікті деңгейде балаларға қатысты зорлық-зомбылықты анықтау жөніндегі іс-шараларға қоғамның өзін тартуға мүмкіндік бермейді. Бұл мәселенің шешімі екі жақты болып табылады. Біріншіден, балаларды қорғаудың интеграцияланған жүйесін құру үшін реформалау үдерісін жандандыру қажет. Бұл ептілікті талап ететін мәселелерде үйлестіру қажеттілігін барынша азайтады (сонымен қатар төмендегі «5.5.3. Зорлық-зомбылық оқиғаларына әрекет ету» тарауын қараңыз) және жалпы рөлдерді нақтырақ бөлу арқылы үйлестіру үлгісін жеңілдетеді. Екіншіден, қатысу тәсілі қажет болған жағдайда жергілікті қоғамдастықты (соның ішінде ҰЕҰ мен жеке секторды/кәсіпкерлерді) белсендірек тарту. Дегенмен, қоғамдастықтың қатысуы тартылған мүдделі тараптардың өзектілігін және уақыт пен басқа ресурстардың тиімдірек пайдаланылуын қамтамасыз ету үшін нақты мәселелер төңірегінде құрылуы керек. Атап айтқанда, балаларға қарсы қылмыстарды анықтауға, қауіп тобындағы отбасылар мен балаларды анықтауға (екінші реттік профилактика) және жергілікті деңгейде балалар үшін қауіпсіз ортаны қамтамасыз етуге қатысты қоғамдастық деңгейінде қауіптер мен қауіптерді динамикалық бағалау маңызды. Осыған байланысты ACTION үлгісін енгізу мүмкіндігін қарастыру ұсынылады («5.5.1. Зорлық-зомбылықтың алдын алу» тарауын да қараңыз).

Күдікті зорлық-зомбылық туралы хабарлауға міндетті тәрбиешілерге қатысты әлеуметтік педагогтардың, сондай-ақ міндеттеріне ерте араласуды, атап айтқанда, оқушыларға қатысты қорқыту фактілері туралы хабарламаларды қамтитын мектеп профилактикалық кеңестерінің қызметі оң бағаланды. Бұл ретте мұғалімдер тарапынан оқушыларға жасалған зорлық-зомбылықты анықтаудың тиімді тетіктерінің жоқтығы анықталды. Атап айтқанда, білім беру жүйесінде келесілер көзделмеген: анық этикалық нормалар мен мұндай күдіктерді хабарлау

міндеттілігіне қатысты тәртіптік ережелер; кіріс хабарламаларға қатысты ішкі тәртіптік өндірісте қарау; мүдделер қақтығысының алдын алу және бейтараптылықты қамтамасыз ету; сондай-ақ хабарламаны ішкі істер органдарына жолдау шегі.

Осы олқылықты ескере отырып, білім беру ұйымдары мен басқа да балаларды күту мекемелері үшін әдеп кодексын және балаларды қорғау саясатын (қорғау) әзірлеуге басымдық беру керек. Мұндай этикалық нормалар мен балаларды қорғау саясаты біркелкі (Білім және ғылым министрлігі деңгейінде қабылданған) немесе белгілі бір мекеменің жағдайына бейімделген және типтік (үлгілік) құжат негізінде әзірленуі мүмкін.

5.4.3. Зорлық-зомбылық оқиғаларына жауап беру

ПРОБЛЕМА: Балаларды қорғаудың интеграцияланған жүйесінің негізгі элементі ретінде мамандандырылған балаларды қорғау қызметінің болмауы; әдістемелік базаның жеткіліксіздігі және балалардың қажеттіліктерін бағалау және жіберу үшін мамандарды дайындау; жәбірленушілер мен куәгерлерге, оның ішінде зорлық-зомбылық жағдайлары бойынша жәбірленуші немесе куәгер болып табылатын балаларға қызмет көрсетудің кешенді схемасының болмауы.

→ **ҰСЫНЫЛАТЫН ШЕШІМ:** Балаларға қатысты зорлық-зомбылық оқиғаларына ден қоюдың тиімділігі мен нәтижелілігін келесілер арқылы арттыру:

- a) Тиісті дайындығы бар мамандардан тұратын мамандандырылған балаларды қорғау қызметін құру;
- b) анықталған қажеттіліктерге негізделген қажеттіліктерді бағалау мен жолдамаларды жүргізу бойынша нұсқаулықтарды әзірлеу және қабылдау;
- c) отқа дейінгі тергеп-тексерулер мен инциденттер бойынша сот процестеріне қатысқан кезде құрбан болған балалар мен жәбірленушілерді жақсырақ кешенді қорғауды қамтамасыз ету үшін жәбірленушілер мен куәларды біріктірілген қолдау қызметін құру;
- d) балалардан тергеулік жауап алу және балалар қатысатын басқа да іс жүргізу әрекеттері, атап айтқанда, жеке басын анықтау үшін көрсету бойынша делдал-маман қызметін көрсетуге уәкілетті лицензиясы бар психологтардың бірыңғай реестрін құру;
- e) балалармен болған оқиғалар бойынша полицияның диспетчерлік қызметі мен көшпелі жасақтардың өзара іс-қимылының алгоритмдерін әзірлеу және енгізу, сондай-ақ психологтың қатысуын қамтамасыз ету үшін полиция мен жәбірленуші мен куәларды қолдау қызметі арасындағы өзара әрекеттесу алгоритмдерін әзірлеу және енгізу.

Балаларға қатысты зорлық-зомбылық оқиғаларына ден қою баланың жоғары мүдделерінің басымдығына негізделуі, көпсалалы көзқарасты ұстануы, әрбір жағдайда баланың қажеттіліктерін көрсетуі және араласудың өзектілігін нақты тәуекелдермен теңестіруі керек. Қазақстан Республикасында балаларға қатысты зорлық-зомбылықпен күресудің жоғары басымдылығына қарамастан, балаларды қорғаудың интеграцияланған жүйесінің болмауы балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау бойынша жүргізіліп жатқан жұмыстардың, оның ішінде анықталған оқиғаларға ден қою саласындағы жұмыстың тиімділігі мен нәтижелілігін төмендетеді.

Осылайша, жоғарыда «5.5.2. «Зорлық-зомбылықты анықтау» бөлімінде атап өтілгендей, қазіргі уақытта: зорлық-зомбылыққа күдік туралы хабарлама алынған балалардың қажеттіліктерін бағалаумен; алынған нәтижелер бойынша шешім қабылдаумен; және қызмет көрсету және баланы тиісті ұйымдарға жіберумен айналысатын уәкілетті орган жоқ. Осы жағдайды ескере отырып, балаларды қорғаудың мамандандырылған қызметін (балаларды зорлық-зомбылықтан

қорғау саласындағы мамандардан тұратын) құру мәселені шешеді, сонымен бірге ресурстарды неғұрлым орынды және болжамды пайдалануға ықпал етер еді. Сондай-ақ қажеттіліктерді бағалауды жүргізу және жолдама шешімдерін қабылдау бойынша бірыңғай әдістемелік нұсқауларды әзірлеу және енгізу ұсынылады. Қажеттіліктерді бағалау органының (балаларды қорғау қызметтері) қызметкерлері осы саладағы әлеуетін арттыру үшін оқытудан өтуі қажет.

Сотқа дейінгі тергеп-тексеруге және сот талқылауына жәбірленуші немесе куә ретінде тартылған балаларды қорғауды қиындататын қосымша жағдай Қазақстан Республикасында жәбірленуші мен куәларды қолдаудың мамандандырылған қызметінің болмауы болып табылады. Қазақстан Республикасының қылмыстық заңнамасында қылмыстық деп танылған зорлық-зомбылық түрлерінің (оның ішінде сексуалдық зорлық-зомбылық пен физикалық зорлық-зомбылық пен қадағалаусыз қалудың аса ауыр түрлерінің) нәтижесінде виктимизацияның ең қатты зақымдаушы түрлеріне ұшыраған балалар қылмыстық процеске (барлық салдарымен) жәбірленуші ретінде тартылатыны анық. Бұларға тергеу әрекеттеріне қатысу, мысалы, жеке басын анықтау үшін көрсету, айғақтар беру және т.б. жатады. Дәл осы балаларға біріншілік виктимизацияның салдарын еңсеру және қайталама виктимизацияның алдын алу үшін ерекше тиімді қызметтер пакеті қажет. Осы себепті мұндай балаларды балаларды қорғау қызметі мен жәбірленушілер мен куәгерлерді қолдау қызметінің үйлестірілген өзара әрекеттесуімен қамтамасыз ете алатын мақсатты кешенді қолдауды көрсеткен жөн.

Тергеу әрекеттерінің, жауап алудың және сот-медициналық және сот-психиатриялық сараптамалардың басым көпшілігіне баланың заңды өкілінің келісімі немесе қатысуы қажет болуы (жәбірленуші ретінде өткен) балаларға қатысты қиындататын мән-жай болып табылады. Бұл талап бала мүддесі үшін жақсырақ қызмет көрсетуге бағытталғанымен, бірқатар жағдайларда (негізінен заңды өкіл күдікті/айыпталушы болып табылатын немесе күдіктімен мүдделер қақтығысындағы қарым-қатынаста болатын сенім шеңберіндегі зорлық-зомбылықпен байланысты)/айыпталушы) заңды өкілдің келісімін немесе қатысуын талап ету баланың мүддесіне тікелей нұқсан келтіреді. Қазақстан Республикасында мұндай жағдайларда қорғаншылық және қамқоршылық органының өкілін немесе басқа да кәмелетке толған адамды заңды өкіл ретінде тағайындауға болады. Алайда, заңды өкілді ауыстыру қажет болатын істерді анықтау тақырыбы бойынша нұсқаулар табылмады. Сондай-ақ іс жүзінде тікелей мүдделер қақтығысы болмауы мүмкін. Дегенмен, жәбірленуші баладан жауап алу кезінде белгілі бір ересек адамның болуы баланы бұғаулайды деген орынды қауіп бар. Бұл қайта сұхбат алудың күтпеген салдарына әкелуі мүмкін (мысалы, сексуалдық зорлық-зомбылық туралы іс бойынша жәбірленуші бала, тіпті сенім шеңберінен тыс болса да, отбасы мүшесінің қатысуымен болған оқиға туралы айтуға ұялуы мүмкін).

Функционалдық талдау контекстінде жоғарыда сипатталған жағдайларды мыналардан туындайтынын көруге болады: нақты әдістемелік базаның болмауы; және функцияларды бөлудің анық еместігі, оның ішінде қызметтердің жекелеген түрлерін көрсетуге уәкілетті органдар мен ұйымдардың болмауына. Әдістемелік негізге келетін болсақ (осыған қатысты шешім қабылдау үшін тергеушінің белгілі бір кеңістігі бар, ол ата-ана агрессор болып табылатын жағдайларда қорғаншылық және қорғаншылық органы өкілінің қатысуына мүмкіндік береді) әрекеттердің кеңейтілген алгоритмі көбірек болған жөн. Мұндай алгоритм жағдайлардың кең ауқымын қамту және ерікті шешімдерден кепілдік беру үшін қажет. Функцияларды бөлуге келетін болсақ, жауап алу және басқа да тергеу әрекеттерін жоспарлау және жүргізу барысында психологтың қызметтері мәселесіне мұқият назар аудару қажет (сонымен қатар жоғарыда «5.2.5. Іске қатысатын балалар» тарауын қараңыз. қылмыстық іс жүргізу»). Осыған байланысты жәбірленушілер мен куәгерлерді қолдау қызметін, сондай-ақ лицензиясы бар психологтардың бірыңғай тізілімін құру (балалардан тергеулік жауап алу және балалар қатысатын басқа да іс жүргізу әрекеттері бойынша делдалдық-маман қызметін көрсетуге уәкілетті) мәселені шешуде барынша тиімді болмақ.

Әрекет етудің маңызды аспектісі анықталған оқиғаларға, соның ішінде оқиға орнынан кету кезінде шұғыл әрекет ету болып табылады. Бұл баланың мүддесі үшін де, болашақта берілетін көрсетпелердің ластануын («контаминация») болдырмау үшін де маңызды. Функционалдық талдау тұрғысынан мыналарды қамтамасыз ету маңызды: а) көшпелі топтарды оқиға орнында баланың болуы мүмкін екендігі туралы ақпаратпен қамтамасыз ету үшін диспетчерлік қызмет пен полицияның мобильді бригадалары арасындағы іс-әрекеттердің үйлесімділігі; және б) оқиға орнында баланың болу фактісін, мән-жайларды және баламен сөйлесудің орынды/қажетсіздігін анықтау үшін оқиға орнында әрекет ету алгоритмдерінің болуы. Бұл кезеңде психологтың қызметтері де маңызды, өйткені олар ауыр зорлық-зомбылық жағдайында жәбірленуші баланы немесе куә баланы тұрақтандыру үшін қажет болуы мүмкін (мысалы, ата-анасының өліміне әкеп соққан тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайларында). Жәбірленушілер мен куәгерлерді қолдаудың мамандандырылған қызметімен өзара іс-қимыл хаттамасы мұндай жағдайларда психологты жедел қамтамасыз етуді қамтамасыз етеді.

6. НЕГІЗГІ ҚОРЫТЫНДЫЛАР МЕН ҰСЫНЫСТАР

6.1. Нормативтік құқықтық реттеу

1. Қазақстан Республикасында балаларды қорғауға жауапты бірыңғай органның жоқтығына және Комиссияның жеткілікті түрде институционалды еместігіне байланысты (соның ішінде штат пен ресурстар бойынша) мемлекеттік ведомство құру ұсынылады. Бұл бөлім балаларды қорғауға жауап береді және нақты жүктемені өтейтін өз мемлекеттік қаржыландыруы мен штаты болады.
2. Зорлық-зомбылық фактілерін анықтауды жүзеге асыру туралы ереженің редакциясын балаларға қатысты зорлық-зомбылық көрсету жағдайларын анықтау тәсілдерінің қатарына қызметтік функцияларды орындауды енгізу арқылы толықтыру ұсынылады.
3. Балаларды қорғаудың мамандандырылған қызметін құру ұсынылады. Бұл қызмет балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау саласындағы мамандармен жасақталуы және құрылып жатқан балаларды қорғаудың біріктірілген жүйесі аясында негізгі уәкілетті орган болуы тиіс. Сонмен қатар, бұл қызмет зорлық-зомбылық туралы күдік туралы хабарламаларды барлық міндетті хабарлаушылар жіберетін орталық орган болуы керек. Қосарлы хабарламалар жүйесін қарастыруға болады, яғни хабарлама ішкі істер органында қайталанатын еді. Бұл баланың негізгі қажеттіліктерінің бірі ретінде оның қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін шұғыл әрекет етуді қамтамасыз етеді. Сондай-ақ тәуекелді бағалау негізінде төтенше жағдайға ден қою қажет болатын жағдайларды анықтау (хабарлама алған сәттен бастап 48 сағаттан кем) болатын істердің басымдық жүйесін құру ұсынылады.
4. Хабарлаушы тарапынан күмәнді дәлелдеу талап етілмейтінін және негізделген күдіктің болуы жеткілікті екенін көрсете отырып, хабарлау үшін нақты дәлелдеу стандартын бекітіп алу қажет.
5. «Жасөспірімнің ата-анасын немесе өзге де заңды өкілдерін» міндетті түрде хабардар ету туралы ережені алып тастау ұсынылады. Ата-аналарға/заңды өкілдерге есеп беру функциясын құқық қорғау органының құзыретіне беру ұсынылады (есеп беру қажеттілігі туралы шешім баланың жағдайын талдау негізінде қабылданады және хабарлама баланың мүдделеріне және тергеу мүдделеріне қауіп төндірмейтін жағдайларда ғана жасалуы мүмкін ету арқылы).
6. Кездейсоқ емес жарақаттардың белгілерін анықтау үшін медицина қызметкерлері үшін жеке нұсқаулықты әзірлеу және енгізу ұсынылады.
7. Жіті қадағаламауды қоса алғанда, нормативтік деңгейде зорлық-зомбылыққа анықтама беру ұсынылады.
8. Жиынтық, салааралық құқықтық актіні қабылдау ұсынылады. Мұндай акт денсаулық сақтау қызметкерлеріне және балалармен тұрақты қарым-қатынаста болатын басқа мамандарға (мысалы, білім беру жүйесі, әлеуметтік қызмет көрсету жүйелері) хабарлау міндетін жүктер еді. Мұндай құқықтық акт ведомствоаралық және салааралық қатынасты қамтамасыз ету үшін заң түрінде де, үкімет қаулысы немесе тиісті министрліктердің бірлескен бұйрығы түрінде де қабылдануы мүмкін. Мұндай ережеде күдікті зорлық-зомбылық туралы

(зорлық-зомбылықтан гөрі) хабарлау міндетін қоя отырып, есеп берудегі дәлелдемелер стандартын нақты белгілеу ұсынылады. Сондай-ақ, осы құқықтық актіде зорлық-зомбылық, оның ішінде баланың негізгі қажеттіліктеріне немқұрайлы қарау/мән бермеудің нақты және жан-жақты анықтамасын қамту ұсынылады. Нормативтік құқықтық актіде зорлық-зомбылыққа күдік туындаған жағдайда әрекет етудің нақты алгоритмі көрсетілуі керек. Бұл алгоритмнің іске асырылуы қарапайым болып, бір ескерту нүктесімен және балаларды қорғау маманы болып табылмайтын адамдарға бағыттау функцияларын жүктемегені жөн. Балаларды қорғаудың біріктірілген қызметін құру осындай нақты хабарлау механизмін құруға мүмкіндік береді.

9. Қолданыстағы заңда жеткілікті көңіл бөлінбеген элементтерге назар аударып отырып, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу шараларының арсеналын кеңейту және нақтылау ұсынылады. Мысалы, мыналарға назар аудару: бастапқы профилактика (соның ішінде хабардарлықты арттыру және хабардар ету бағдарламаларына қоғамдық қолдау көрсету); қайталама профилактика шеңберінде тәуекел тобындағы балаларды анықтау мәселелері бойынша (тәуекелдерді бағалаудың стандартты құралдарын белгілейтін заңға тәуелді актілерді қабылдау арқылы); және эмпирикалық дәлелдерге негізделген тиімді үшінші дәрежелі алдын алу шараларын қабылдау арқылы.
10. Сондай-ақ, балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу, анықтау және әрекет ету үшін арнайы нормативтік реттеуді күшейту қажет. Өйткені балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың барлығы тұрмыстық зорлық-зомбылық емес, отбасындағы балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың да тұрмыстық зорлық-зомбылықтың басқа санаттарына тән емес өзіндік ерекшеліктері бар. Осы мәселелер бойынша жеке заңнамалық акт қабылдау мүмкіндігін қарастыруды ұсынуға болады. Алдын алуда жетекші рөл атқаратын уәкілетті органдардың бірі ретінде балаларды қорғау жөніндегі жеке орган (енді құрылуы тиіс), сондай-ақ Ішкі істер министрлігі болғаны жөн. Сондай-ақ осы органдарды тәуекел тобындағы балаларды анықтауға арналған құралдармен қамтамасыз ету маңызды, мысалы: тәуекелді бағалау құралдары; тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайларында өлімге әкелетін скринингтік құралдар (ата-анаға/ағасына/қарындасқа қатысты, ЖҚА ауыр факторлары ретінде); операциялық процедуралар орташа жоғары немесе жоғары тәуекел жағдайында әрекет ету стандарттары және т.б. Атап айтқанда, қауіптілігі жоғары жағдайларда шұғыл араласу механизмдерін қамтамасыз ету маңызды. Яғни қауіп жоғары жағдайларда шұғыл кірісу тетігін, оның ішінде соттан тыс тәртіпте жағдайды кешенді бағалаудың нәтижелерін алғанға дейін және баланы биологиялық отбасына (отбасына тиісті қызмет көрсету арқылы) дереу қайтару мүмкіндігі туралы немесе сот шешімінің негізінде патронатты отбасына (мұнда да баланы келешекте отбасына қайтару мүмкіндігін қамтамасыз ету үшін отбасына қызмет көрсету арқылы) уақытша жіберу туралы мәселе шешілгенге дейін баланы қысқа мерзімде (мысалы, 24–48 сағатқа дейінгі кезеңде) арнайы көзделген қауіпсіз орынға апару мүмкіндігін жасауды қарастыру қажет.
11. Тиісті нормативтік-құқықтық базаны, оның ішінде іс жүргізу үлгісіне негізделген әлеуметтік қызметкерлердің жұмыс тәртібі деңгейінде стандарттарды әзірлей отырып, балаларды қорғауға жауапты орган құруға басымдық беру ұсынылады.
12. Жәбірленуші баладан немесе куәдан жауап алуға қатысатын психологтың функцияларын заңнамалық және заңға тәуелді актілер деңгейінде реттеу ұсынылады. Сондай-ақ, бәлкім, бала мүддесі үшін дефектологтың қатысуы қажет болған жағдайларда дефектолог-маман-дарға мүмкіндік бере отырып ҚІК 538-бабы мәтінінен «педагог» сөзін алып тастауға кеңес беріледі. Сонымен қатар психологтың біліктілігі бойынша нақты критерийлерді белгілеу, сондай-ақ этикалық стандарттар кешенін әзірлеу және қабылдау, оның ішінде мүдделер қақтығысының алдын алу үшін ұсынылады.

6.2. Ұйымдастырушылық функциялар мен мүмкіндіктер

6.2.1. Профилактика

ПРОБЛЕМА: Бастапқы профилактика саласындағы мониторинг және бағалау қызметінің ошақтық сипаты; бұқаралық ақпарат құралдарында зорлық-зомбылық туралы хабарлау этикасының жалпы түсінігінің болмауы; халықтың, оның ішінде балалардың зорлық-зомбылық, әсіресе сенім шеңберіндегі зорлық-зомбылық мәселелері туралы жеткіліксіз хабардар болуы; қайталама профилактика саласындағы ведомствоаралық өзара іс-қимылдың жеткіліксіз дәрежесі (қауіп тобындағы отбасылар мен балаларды анықтау); тәуекел тобына жататын эмпирикалық негізделген факторлар мен критерийлердің болмауы.

→ **ҰСЫНЫЛАТЫН ШЕШІМ:** Алдын алу компонентін, соның ішінде қайталама профилактиканы келесілер арқылы күшейту:

- a) зорлық-зомбылықтың бастапқы алдын алудың негізгі құрамдас бөлігі ретінде ақпараттық-түсіндіру жұмыстарына мониторинг пен бағалаудың кешенді жүйесін енгізу;
- b) БАҚ пен ҰЕҰ секторының балаларға қатысты зорлық-зомбылық туралы этикалық хабарлауда әлеуетін арттыру, сондай-ақ ерікті әдеп кодексін әзірлеу бойынша бастамаларды қолдау;
- c) осы салада жетекші агенттік тағайындай отырып, халықтың аз хабардар топтарына мақсатты әсер ету;
- d) балаларға қатысты зорлық-зомбылық қауіпіне қатысты қолайсыз факторлардың және критерийлердің эмпирикалық негізделген бірыңғай тізбесін әзірлеу;
- e) әлеуеті төмен отбасыларды анықтау мәселелері бойынша өзара іс-қимыл жасау үшін ведомствоаралық хаттаманы бекіту;
- f) қоғамдастықпен қарым-қатынасты арттыра отырып, далада жағдайдың алдын алуға басымдық беру. Атап айтқанда, жергілікті қауіп-қатерлерді бірлесіп анықтау, оларды шешу саласында басымдықтарды анықтау және үйлестіру бойынша ACTION (Assessment-Connections-Tasks-Interventions-Outcomes-Notifications) моделін іске асыру мүмкіндігін қарастыру ұсынылады.

6.2.2. Анықтау

ПРОБЛЕМА: Күрделі хабарландыру механизмі; мамандандырылған балаларды қорғау қызметінің болмауы; анықталған оқиғаларға басымдық беру схемасының болмауы; міндетті хабарлаушылардың арасында белсенділіктің төмендігі; сенім шеңберіндегі зорлық-зомбылықтың жоғары латенттілігі; білім беру ұйымдары қызметкерлерінің балаларға қатысты зорлық-зомбылығын анықтау және тәртіптік тергеу тетіктерінің болмауы.

→ **ҰСЫНЫЛАТЫН ШЕШІМ:** Анықтауды келесілер арқылы күшейту:

- a) балаларды қорғаудың мамандандырылған қызметін құру арқылы хабарлау механизмін оңайлату және нақтылау. Күдікті зорлық-зомбылық туралы барлық хабарландырулар зорлық-зомбылық туралы шағымдарға тезірек жауап беру және балалардың қажеттіліктерін неғұрлым кәсіби бағалау және ұйымдық ресурстарды тиімдірек пайдалану үшін қажетті барлық тілшілер арқылы осы қызметке жіберілетін болады;

- b) тәуекелді бағалау негізінде шұғыл әрекет ету қажет болатын жағдайларды анықтау (хабарламадан кейін 48 сағаттан аз уақыт) болатын істердің басымдық жүйесін құру;
- c) міндетті хабарлаушылардың әлеуетін арттыру;
- d) шұғыл қажет ететін мәселелерде үйлестіру қажеттілігін барынша азайту үшін балаларды қорғаудың интеграцияланған жүйесін құру мақсатында реформалар процесін жандандыру;
- e) қоғамдастық деңгейінде полиция мен басқа да мүдделі тараптардың өзара әрекеттесу тетіктерін, атап айтқанда ACTION үлгісін енгізу арқылы одан әрі жетілдіру;
- f) білім беру ұйымдары мен басқа да балаларды күту мекемелері үшін әдеп кодексі және балаларды қорғау саясатын (қауіпсіз қорғау) әзірлеу және қабылдау.

6.2.3. Жауап беру

ПРОБЛЕМА: Балаларды қорғаудың интеграцияланған жүйесінің негізгі элементі ретінде мамандандырылған балаларды қорғау қызметінің болмауы; әдістемелік базаның жеткіліксіздігі және балалардың қажеттіліктерін бағалау және жіберу үшін мамандарды дайындау; жәбірленушілер мен куәгерлерге, оның ішінде зорлық-зомбылық жағдайлары бойынша жәбірленуші немесе куәгер болып табылатын балаларға қызмет көрсетудің кешенді схемасының болмауы.

→ **ҰСЫНЫЛАТЫН ШЕШІМ:** Балаларға қатысты зорлық-зомбылық оқиғаларына ден қоюдың тиімділігі мен нәтижелілігін келесілер арқылы арттыру:

- a) Тиісті дайындығы бар мамандардан тұратын мамандандырылған балаларды қорғау қызметін құру;
- b) анықталған қажеттіліктерге негізделген қажеттіліктерді бағалау мен жолдамаларды жүргізу бойынша нұсқаулықтарды әзірлеу және қабылдау;
- c) отқа дейінгі тергеп-тексерулер мен инциденттер бойынша сот процестеріне қатысқан кезде құрбан болған балалар мен жәбірленушілерді жақсырақ кешенді қорғауды қамтамасыз ету үшін жәбірленушілер мен куәларды біріктірілген қолдау қызметін құру;
- d) балалардан тергеулік жауап алу және балалар қатысатын басқа да іс жүргізу әрекеттері, атап айтқанда, жеке басын анықтау үшін көрсету бойынша делдал-маман қызметін көрсетуге уәкілетті лицензиясы бар психологтардың бірыңғай реестрін құру;
- e) балалармен болған оқиғалар бойынша полицияның диспетчерлік қызметі мен көшпелі жасақтардың өзара іс-қимылының алгоритмдерін әзірлеу және енгізу, сондай-ақ психологтың қатысуын қамтамасыз ету үшін полиция мен жәбірленуші мен куәларды қолдау қызметі арасындағы өзара әрекеттесу алгоритмдерін әзірлеу және енгізу.

7. Қосымшалар

1-ҚОСЫМША. Мүдделі тараптарды картаға түсіру

Мүдделі тұлғаның аты-жөні	Миссия/негізгі міндеттер	Функциялар
Білім және ғылым министрлігі (Балалардың құқықтарын қорғау комитеті) ³⁵	<p>Миссия: Балалардың құқықтарын қорғау саласындағы реттеу, жүзеге асыру және бақылау функцияларын жүзеге асыру, сондай-ақ балалардың құқықтарын қорғау саласындағы стратегиялық функцияларды жүзеге асыруға қатысу.</p> <p>Міндеттер:</p> <ul style="list-style-type: none">– баланың құқықтарын қорғау саласындағы мемлекеттік саясатты жүзеге асыру;– балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауды қамтамасыз ету, оларды кемсітуге жол бермеу;– балалардың құқықтары мен заңды мүдделерінің негізгі кепілдіктерін күшейту, сондай-ақ бұзылған жағдайда олардың құқықтарын қалпына келтіру.	<p>Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің; ауапты хатшысы міндетін атқарушының 2016 жылғы «7» маусымдағы № 132 бұйрығына сәйкес Балалардың құқықтарын қорғау комитетінің функцияларына мыналар кіреді:</p> <ul style="list-style-type: none">– баланың құқықтарын қорғау саласында жергілікті атқарушы органдарды үйлестіруді және оларға әдістемелік басшылық жасауды жүзеге асыру;– облыстық, Астана, Алматы, Шымкент қалаларының жергілікті атқарушы органдарының кәмілетке толмағандар істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияларының қызметін үйлестіру және мониторинг жүргізу;– баланың құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін бұзу туралы арыздарды және мемлекеттік органдар мен ұйымдардың, кәсіпорындардың, олардың лауазымды адамдарының баланың құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін бұзатын шешімдеріне немесе әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) шағымдарды қарау;– облыстық, Астана, Алматы, Шымкент қалаларының жергілікті атқарушы органдардың, қызметін үйлестіру және бақылау; білім басқармалары, қалалар мен аудандардың білім бөлімдері; білім беру ұйымдары; жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау ұйымдары; девиантты мінез-құлықты және ерекше режимдегі балаларға арналған арнайы білім беру ұйымдары; білім беру ұйымдары: кәмілетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың, зорлық-зомбылықтың, зорлық-зомбылықтың, балалардың қадағалаусыз қалуы мен панасыз қалуының, кәмілетке толмағандар арасындағы суицидтің және балалар ортасындағы басқа да келеңсіз құбылыстардың алдын алу бойынша. <p>https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/documents/details/14698?lang=ru</p>
		<p>Комитет «Кәмілетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық және жәбір көрсету фактілерін анықтау және олармен жұмыс жасау бойынша ведомствоаралық өзара іс-қимыл жөніндегі нұсқаулықты бекіту туралы» атты құжатты басшылыққа алады.</p>

³⁵ <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/documents/details/14698?lang=ru>.

<https://www.gov.kz/memleket/entities/bala/documents/details/114245?lang=ru>

Балалардың құқықтарын қорғау комитетінің Қауіпсіз орта және балаларды құқықтық қорғау басқармасының функцияларына мыналар жатады:

- балалардың міндетті орта білім алуға конституциялық құқығын қамтамасыз ету, жекелеген санаттағы білім алушыларды әлеуметтік қолдау және көмек шараларымен қамту, балалардың қауіпсіздігін, оның ішінде ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылықтың, қатыгездік пен кемсітушіліктің, балалар мен жасөспірімдер арасындағы өлім-жітімнің, кәмелетке толмағандар арасындағы суицидтің, кәмелетке толмағандардың аутодеструктивті және бейәлеуметтік мінез-құлқының, қадағалаусыздықтың, құқық бұзушылықтардың, балалар еңбегінің ең нашар нысандарының және балалар ортасындағы басқа да келеңсіз құбылыстардың алдын алу мәселелері бойынша Қазақстан Республикасының заңнамасын орындау бойынша жергілікті атқарушы органдардың қызметін үйлестіру және бақылау;
 - қадағалаусыздықтың, панасыздықтың, құқық бұзушылықтардың, балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың және балалар еңбегін қанаудың, балалар мен жасөспірімдер арасындағы суицидтің, балалар саудасының, порнографияның және балалар арасындағы басқа да келеңсіз процестердің пайда болуына ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтау және талдау;
 - кәмелетке толмағандар арасындағы қадағалаусыздық пен құқық бұзушылықтардың алдын алу жүйесінің органдары мен ұйымдарын олардың қызметін жетілдіру бойынша ұсыныстар мен ұсынымдар әзірлеу, ұйымдастыру-әдістемелік қамтамасыз ету;
- <https://www.gov.kz/memleket/entities/bala/documents/details/47378?lang=ru>

Балалардың құқықтарын қорғау комитетінің жекелеген санаттағы балалардың өмір сүру сапасын мониторингтеу және қамтамасыз ету департаментінің функцияларына облыстық, Астана, Алматы, Шымкент қалаларының жергілікті атқарушы органдардың, білім бөлімдері, қалалар мен аудандардың білім бөлімдері, білім беру ұйымдары, жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау ұйымдары, девиантты мінез-құлықты және ерекше режимдегі балаларға арналған арнайы білім беру ұйымдары, білім беру ұйымдарының қызметіне бақылау жүргізу кіреді:

- кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың, зорлық-зомбылықтың,

Мүдделі тұлғаның аты-жөні	Миссия/негізгі міндеттер	Функциялар
Денсаулық сақтау министрлігі ³⁶	<p>Миссия: Мемлекеттік саясатты тиімді қалыптастыру және іске асыру, салааралық үйлестіруді және денсаулық сақтау қызметтерін көрсетуді мемлекеттік реттеуді жүзеге асыру арқылы Қазақстан азаматтарының денсаулығын жақсарту.</p> <p>Міндеттері:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес азаматтардың мемлекет кепілдік берген көлемде тегін медициналық көмек алуын қамтамасыз етуді ұйымдастыру; - зорлық-зомбылық пен зорлық-зомбылық, суицид, ерте жүктілік фактілеріне әрекет ету; - анықтау, құжаттандыру, көмек көрсету, ақпараттандыру, жолдау, кейінгі қолдау, мониторинг және талдау мәселелері (облыс, аудан, ауыл деңгейінде); - денсаулық сақтау саласындағы профилактикалық іс-шаралар. 	<p>зорлық-зомбылықтың, балалардың қадағалаусыздығы мен панасыз қалуының, кәмелетке толмағандар арасындағы суицидтің және балалар ортасындағы басқа да келеңсіз құбылыстардың алдын алу мәселесі бойынша.</p> <p>https://www.gov.kz/memleket/entities/bala/documents/details/47263?lang=ru</p> <p>«Қазақстан Республикасында мүгедек балаларға кешенді көмек көрсетуді жетілдірудің 2021–2023 жылдарға арналған жол картасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің 2020 жылғы 17 тамыздағы № 2020 Жарлығына сәйкес</p> <ul style="list-style-type: none"> - облыстық психикалық денсаулық орталықтарының күндізгі стационарларының, медициналық-әлеуметтік мекемелердің, медициналық-әлеуметтік мекемелер жанындағы күндізгі стационарлардың жұмысына мониторингті қамтамасыз ету; - балаларға арналған психикалық денсаулық қызметінің, жергілікті өзін-өзі басқарудың, жергілікті өзін-өзі басқару жанындағы күндізгі емдеу орталықтарының қызметін реттейтін нормативтік құқықтық актілерге талдау жүргізу. <p>https://adilet.zan.kz/rus/docs/R2000000112</p> <p>«Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және Ұлттық экономика министрліктерінің кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 17 ақпандағы № 71 қаулысына сәйкес министрліктің функцияларына келесілер кіреді:</p> <ul style="list-style-type: none"> - кәмелетке толмағандар, олардың заңды өкілдері арасында санитарлық-эпидемиологиялық білімдерді таратуды ұйымдастыру, сондай-ақ салауатты өмір салтын насихаттау; - кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың, қадағалаусыз және панасыз қалудың алдын алу бойынша жүйенің мемлекеттік органдары мен мекемелеріне, сондай-ақ кәмелетке толмағандардың заңды өкілдеріне консультациялық көмек көрсетуді ұйымдастыру; - кәмелетке толмағанның жеке басы туралы мәліметтерді нақтылау және оны оңалту шаралары бойынша ұсыныстар дайындау мақсатында оған әлеуметтік-психологиялық сараптама жүргізу; - қылмыстық қудалау органына және сотқа кәмелетке толмағанды әлеуметтік-психологиялық куәландыру туралы қорытындыны (хаттаманы) ұсыну және кәмелетке толмағанды әлеуметтік-психологиялық қамтамасыз ету картасын жасау;

³⁶ https://adilet.zan.kz/rus/docs/P040001117_#z9.

- арнайы білім беру ұйымдарына және ерекше режимдегі білім беру ұйымдарына жіберілетін кәметке толмағандардың денсаулық жағдайы туралы белгіленген тәртіппен қорытындылар дайындау
- психоактивті заттарды қолданумен байланысты психикалық, мінез-құлық бұзылыстары (аурулары) бар кәметке толмағандарды анықтау, есепке алу, тексеру және медициналық-әлеуметтік оңалту;
- жыныстық жолмен берілетін аурулардың көздерін анықтау, осы аурумен ауыратын кәметке толмағандарды тексеру және емдеу;
- кәметке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияларға кәметке толмағандар арасында психикаға белсенді әсер ететін заттарды тұтынумен байланысты психикалық, мінез-құлықтық бұзылушылықтардың (ауруларының) таралуы, сондай-ақ осы бапта көрсетілген функцияларды жүзеге асыратын денсаулық сақтау мекемелерінің орналасқан жері, мүмкіндіктері мен қызметінің нәтижелері туралы хабарлау.

<https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000071#z23>

Қатыгездікке, зорлық-зомбылыққа ұшыраған (тұрмыстық, сексуалдық және басқа) жасөспірімдер және жастар жүгінген жағдайларда ЖДО мамандары:

- 1) клиникалық хаттамаларға сәйкес қажетті медициналық көмек көрсетеді;
- 2) психологтармен, әлеуметтік қызметкерлермен, заңгерлермен бірлесіп кешенді көмек көрсетеді;
- 3) жасөспірімдердің ата-аналарына немесе басқада заңды өкілдеріне хабарлайды;
- 4) құқық қорғау органдарына жәбірленушілердің жүгіну және оларға медициналық көмек көрсету фактілері туралы хабарлайды;
- 5) тиісті мәліметтерді құзыреті бойынша білім беруді басқару, әлеуметтік қорғау органдарына береді.

<https://www.gov.kz/memleket/entities/dsm/documents/details/108170?lang=ru>

Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 20 желтоқсандағы № ҚР ДСМ-285/2020 «Он жастан он сегіз жасқа дейінгі кәметке толмағандар мен жастардың репродуктивтік және психикалық денсаулықты сақтау бойынша медициналық көмекті ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» бұйрығының 36-бөліміне сәйкес, «жасөспірімдер мен жастарда жүктілік анықталған кезде ЖДО жасөспірімдердің жүктілігі анықталғаннан кейін 2 сағат ішінде ата-аналарды немесе басқа да заңды өкілдерді хабардар етеді».

<https://www.gov.kz/memleket/entities/dsm/documents/details/108170?lang=ru>

Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 15 желтоқсандағы № ҚР ДСМ-264/2020 «Мектепке дейінгі, мектеп жасындағы балаларды, сондай-ақ техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі және жоғары білім беру ұйымдарының білім алушыларын қоса алғанда, халықтың нысаналы топтарына профилактикалық медициналық қарап-тексерулерді жүргізу қағидаларын, көлемі мен мерзімділігін бекіту туралы» бұйрығының 13-бөліміне сәйкес, «Білікті сатыны педиатр, терапевт дәрігер (15–17 жас аралығындағы балаларды қоса алғанда) немесе ЖПД жүргізеді және дәрігерге дейінгі зерттеп-қараудың деректерін есепке ала отырып, баланың денсаулық жағдайын, психофизикалық, жыныстық дамуын бағалауды, қатал қарау белгілерін анықтауды қамтиды. Осы саты барысында ... 14) жарақаттар мен оның салдарын анықтау арқылы озбырлық белгілерін, ұру белгілерін (таяқпен немесе шыбықпен ұрғаннан кейінгі сызық қанталаулар, белбеумен, жіппен, ұрғаннан кейін ілгек түріндегі қанталаулар, жіппен немесе белбеумен байлау, тарту іздері, темекімен күйдіру іздері, көз торшасына қан құйылу, субдуралдық қан ұюлар)».

<https://www.gov.kz/memleket/entities/dsm/documents/details/108165?lang=ru>

Бір қызығы, министрдің «Балаларға сауықтыру және ұйымдастырылған демалыс кезеңінде медициналық көмек көрсету қағидаларын бекіту туралы» бұйрығында мұндай функциялар жоқ.

<https://www.gov.kz/memleket/entities/dsm/documents/details/108160?lang=ru>

Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 30 қарашадағы № ҚР ДСМ-224/2020 «Қазақстан Республикасының халқына психикалық денсаулық саласында медициналық-әлеуметтік көмек көрсетуді ұйымдастыру стандартын бекіту туралы» бұйрығына сәйкес, «Шұғыл және кезек күттірмейтін медициналық көмек көрсетуді талап ететін ПМБ-ны қоспағанда, ПМБ-мен ауыратын адам күдік туған немесе анықталған кезде МСАК дәрігері:... өз бетінше жүгінген, суицид қаупі бар адам анықталған кезде немесе психологтар жіберген кәмелетке толмаған адамды тексерген кезде осы Стандарттың **6-параграфына** сәйкес іс-шаралар өткізеді». Бұйрықтың 88-бөліміне сәйкес, «Учаскелік дәрігер немесе МСАК жалпы практика дәрігері өз бетінше немесе психологтар жіберген суицидтік мінез-құлқы бар адамды анықтаған кезде мынадай іс-шаралар жүзеге асырылады: 1) суицидтік қауіпті бағалау; 2) бақылау және емдеу жоспарын анықтау; 3) медициналық құжаттаманы ресімдеу».

Бұйрықтың 89-бөліміне сәйкес, «Кәмелетке толмағандар үшін суицидтік қауіпін бағалау үшін

Мүдделі тұлғаның аты-жөні	Миссия/негізгі міндеттер	Функциялар
---------------------------	--------------------------	------------

тексеру жүргізер алдында заңды өкілдерден рұқсат алу қажет». <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000021712>

Медициналық-әлеуметтік көмек департаменті туралы ережеге сәйкес бөлімнің функцияларына:

- медициналық, әлеуметтік оңалту және педагогикалық түзеу интеграциясын қамтамасыз ету бойынша жұмыстарды үйлестіру
- мүгедектерге медициналық көмек көрсетуді ұйымдастыруды үйлестіру жатады.

<https://www.gov.kz/memleket/entities/dsm/documents/details/13391?lang=ru>

Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2020 жылғы 30 қарашадағы № ҚР ДСМ-225/2020 «Жедел медициналық жәрдем, оның ішінде медициналық авиацияны тарта отырып көрсету қағидаларын бекіту туралы» бұйрығының 61-бөліміне сәйкес, «Пациентті (терді) тасымалдау Кодекстің 1-бабы 279) тармақшасына сәйкес уәкілетті орган бекіткен нысан бойынша пациенттен (терден) медициналық авиация нысанында медициналық көмек көрсетуге ақпараттандырылған келісін алғаннан кейін жүзеге асырылады. Кәмелетке толмағандарға және сотпен әрекетке қабілетсіз деп танылған азаматтарға қатысты келісімді олардың заңды өкілдері ұсынады. Ес-түссіз халдегі пациенттерге медициналық көмек көрсету медициналық ұйымның лауазымды адамдарының еркін нысанда хабарламасымен консилиумның немесе өңірдің медициналық ұйымының немесе САМБ дәрігерінің, немесе білікті маманның шешімімен қабылданады». <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2000021713>

Әділет министрлігі

Миссия:

Елдің бәсекеге қабілеттілігін арттыру мәселелерін шешу үшін құқықтық инфрақұрылымды жаңғырту және қамтамасыз ету.

Міндеттер:

- құқықтық көмек, құқықтық насихат саласындағы мемлекеттік саясатты қалыптастыру және жүзеге асыру;
- сот-сараптама қызметі саласындағы мемлекеттік саясат пен бақылауды

«Әділет органдары туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 18 наурыздағы N 304 Заңына сәйкес әділет органдарының құқықтық көмекті ұйымдастыру және көрсету, құқықтық насихаттау саласындағы функцияларына:

- адвокаттардың, нотариустардың, жеке сот орындаушыларының, заң консультанттарының жеке және заңды тұлғаларға көрсететін заң көмегінің сапасын бақылау кіреді.

Құқықтық насихат саласында әділет органдары мынадай функцияларды орындайды:

- құқықтық насихатты ұйымдастыруды ведомствоаралық үйлестіру, заңнаманы түсіндіруге қатысу;
- нормативтік құқықтық актілерді және өзге де нормативтік құқықтық актілерді, ақпараттық-анықтамалық материалдарды, оның ішінде құқықтық ақпараттың бірыңғай жүйесін пайдалана отырып, шарттық негізде қамтамасыз ету;

- қалыптастыру және жүзеге асыру;
- мемлекеттік саясатты қалыптастыру және іске асыру, сондай-ақ атқарушылық құжаттарды орындау саласындағы қызметті мемлекеттік реттеу;
 - халықтың құқықтық сауаттылығын арттыру, заңнамалық нормаларды нақтылау, оның ішінде кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғау және зорлық-зомбылық пен зорлық-зомбылықтың алдын алу мәселелерін үйлестіру.

- Қазақстан Республикасының Үкіметі айқындайтын тәртіппен «Құқықтық актілер туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес әзірленетін және қабылданатын заң жобаларын ақпараттық қамтамасыз ету және түсіндіру бағдарламаларының жобаларын келісу.

Әділет органдарының басқа да функциялары: адам мен азаматтың, ұйымдар мен мемлекеттің құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін сақтау және қорғау.

https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z020000304_

Мәдениет және спорт министрлігі³⁷

Миссия:

Мәдениет, дене шынықтыру және спорт саласындағы мемлекеттік реттеу.

Міндеттері:

- кәмелетке толмағандар оқитын ведомстволық бағынысты ұйымдардың жұмысын үйлестіреді.

Функциялары:

- білім беру саласындағы уәкілетті органмен келісім бойынша білім беру ұйымдарының спорт саласындағы қызметі туралы ережелерді бекіту;
- Қазақстан Республикасының спорттық этикасын бекіту;
- мәдениет саласындағы білім берудің барлық деңгейлерінің үлгілік оқу жоспарлары мен оқу жоспарларын білім беру саласындағы уәкілетті органмен келісу;
- білім беру саласындағы уәкілетті органмен келісім бойынша мәдениет саласындағы білім беру ұйымдарында оқу-әдістемелік және ғылыми-әдістемелік жұмысты ұйымдастыру және жүзеге асыру қағидаларын бекіту;
- білім беру саласындағы уәкілетті органмен келісу бойынша олимпиадалық резервтің республикалық, облыстық, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың мамандандырылған мектеп-интернат-колледждері және спорттағы дарынды балаларға арналған облыстық, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың мектеп-интернаттары қызметінің қағидаларын бекіту;
- олимпиадалық резервтің республикалық, облыстық, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың мамандандырылған мектеп-интернат-колледждері, спорттағы дарынды балаларға арналған облыстық, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың мектеп-интернаттары

³⁷ <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1400001003#z16>.

үшін спорт түрлері бойынша білім берудің үлгілік оқу бағдарламаларын бекіту және олимпиадалық резервтің республикалық мамандандырылған мектеп-интернат-колледждерінің оқу бағдарламаларын келісу;

- олимпиадалық резервтің республикалық, облыстық, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың мамандандырылған мектеп-интернат-колледждері, спорттағы дарынды балаларға арналған облыстық, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың мектеп-интернаттары үшін спорт түрлері бойынша үлгілік оқу жоспарларын бекіту және олимпиадалық резервтің республикалық мамандандырылған мектеп-интернат-колледждерінің оқу жоспарларын келісу;
- өз құзыреті шегінде мәдениет саласындағы білім беру ұйымдарының қызметін үйлестіру;
- балалар мен жастардың шығармашылық үйірмелеріне мемлекеттік шығармашылық тапсырысты орналастыру және олардың жұмыс істеу қағидаларын әзірлейді және бекітеді;
- балалар мен жасөспірімдер спорт секцияларында мемлекеттік спорт тапсырысын орналастыру және олардың жұмыс істеу қағидаларын бекітеді;
- заңнамада белгіленген жағдайларда және тәртіппен әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы хаттамалар толтыру, сондай-ақ әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істерді қарау және әкімшілік жаза қолдану;
- мәдениет қызметкерлерінің барлық санаттарын қайта даярлау және олардың біліктілігін арттыру жүйесін ұйымдастыру.

Ақпарат және қоғамдастық даму министрлігі³⁸

Миссия:

Бірыңғай ақпараттық кеңістіктің тұрақты жұмыс істеуі мен қауіпсіздігін дамыту және қамтамасыз ету, сындарлы мемлекеттік-конфессиялық қарым-қатынастарды қалыптастыру, тұрақтылықты нығайту, мемлекет пен азаматтық қоғам институттары арасындағы әріптестіктің тиімді жүйесін дамыту, мемлекеттік жастар мен отбасын дамыту саясатын тиімді жүзеге асыру.

Функциялары:

- республикалық және өңірлік деңгейлерде мемлекеттік ақпараттық саясатты жүргізу жөніндегі мемлекеттік тапсырысты орналастыру қағидаларын бекіту;
- жас ерекшелігіне қарай жіктеудің ақпараттық өнімін беру қағидалары мен әдістемесін бекіт;
- жас санатының белгісіне қойылатын талаптарды бекіт;
- Қазақстан Республикасының аумағында таратылатын бұқаралық ақпарат құралдарына мониторинг жүргізу қағидаларын және оны есептеу әдістемесін бекіту;
- міндетті теле-, радиоарналарда әлеуметтік жарнаманы қалыптастыру және орналастыру қағидаларын бекіту;
- ақпарат, мемлекет пен азаматтық қоғамның өзара іс-қимылы, діни қызмет, мемлекеттік жастар

³⁸ <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000142#z35>.

Міндеттері:

- ақпарат саласындағы мемлекеттік саясатты қалыптастыруға және іске асыруға қатысу, балаларды олардың денсаулығы мен дамуына зиян келтіретін ақпараттан қорғау, ақпаратқа қол жеткізу;
- телерадио хабарларын тарату және бұқаралық ақпарат құралдары саласында мемлекеттік реттеуді жүзеге асыру;
- Қазақстан Республикасының бірыңғай ақпараттық кеңістігін қалыптастыруды, дамытуды және қауіпсіздігін қамтамасыз етуді, сондай-ақ ақпараттық кеңістіктің қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі қызметті ведомствоаралық үйлестіруді жүзеге асыру;
- мемлекет пен азаматтық қоғамның өзара іс-қимылына, діни қызметке, мемлекеттік жастар және отбасы саясатына қатысу.

және отбасылық саясат, қоғамдық сананы жаңғырту, қайырымдылық, волонтерлік қызмет, медиация, ішкі саяси тұрақтылықты, конфессияаралық және этносаралық келісімді қамтамасыз ету салаларында мемлекеттік саясатты қалыптастыру;

- Қазақстан Республикасының Бас прокуратурасымен келісу бойынша жедел-ізвестіру қызметі субъектілерімен және байланыс саласындағы уәкілетті органмен бірлесіп байланыс желілерінің және (немесе) құралдарының жұмысын, байланыс қызметтерінің көрсетілуін, интернет-ресурстарға және (немесе) оларда орналастырылған ақпаратқа қол жеткізуді тоқтата тұру тәртібін айқындау;
- «Балаларды денсаулығы мен дамуына зиян келтіретін ақпараттан қорғау туралы» Қазақстан Республикасы Заңының талаптарын сақтау тұрғысынан бұқаралық ақпарат құралдары өнімдерінің мониторингін жүзеге асыру;
- Қазақстан Республикасының балаларды денсаулығы мен дамуына зиян келтіретін ақпараттан қорғау туралы заңнамасының сақталуына бұқаралық ақпарат құралдарында мемлекеттік бақылауды жүзеге асыру.

<https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000142#z35>.

Үкімет жанындағы Кәмелетке толмағандар істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі ведомствоаралық комиссия, Кәмелетке толмағандар істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссия³⁹

Миссия:

Мемлекеттік органдар мен мекемелердің кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың, қадағалаусыз және панасыз қалудың алдын алу, олардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау саласындағы қызметін үйлестіруді қамтамасыз ету.

Комиссия өз құзыреті шегінде:

- кәмелетке толмағандардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау және қалпына келтіру, кәмелетке толмағандар арасында құқық бұзушылықтардың жасалуына ықпал ететін себептер мен шарттарды анықтау және жою, балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу, кәмелетке толмағандарды зорлық-зомбылықтан және қатыгездікпен қараудан, кәмелетке толмағандар арасындағы қоғамға жат әрекеттерден қорғау жөніндегі шараларды жүзеге асырады;
- кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың, қадағалаусыз және панасыз қалудың, кәмелетке толмағандарға қатысты

³⁹ http://adilet.zan.kz/rus/docs/P010000789_#z3.

Міндеттер:

- кәмелетке толмағандарға олардың құқықтары мен заңды мүдделерін жүзеге асыруға және қорғауға жәрдемдесу;
 - кәмелетке толмағандардың, олардың ата-аналарының немесе өзге де заңды өкілдерінің және басқа да тұлғалардың кәмелетке толмағандардың құқықтары мен заңды мүдделерінің бұзылуына немесе шектелуіне байланысты шағымдары мен арыздарын қарау;
 - кәмелетке толмағандарды физикалық және психикалық зорлық-зомбылықтан, кемсітудің барлық нысандарынан, жынныстық және өзге де қанаудан, сондай-ақ кәмелетке толмағандарды қоғамға жат әрекеттерге тартудан қорғауды қамтамасыз ету бойынша шаралар қабылдау;
 - және т.б.
- зорлық-зомбылықтың және қатыгездікпен қараудың профилактикасы, оларды әлеуметтік оңалту жөніндегі мемлекеттік органдардың қызметін жетілдіруге бағытталған бағдарламалар мен әдістемелерді әзірлейді;
 - бала құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын ұйымдарда кәмелетке толмағандарды тәрбиелеу, оқыту, ұстау жағдайларын бақылауды қамтамасыз етуге қатысады;
 - кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың, балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының, сондай-ақ кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылықтың және қатыгездікпен қараудың жай-күйін зерделейді және осы мәселелер бойынша әлеуметтанушылық зерттеулер жүргізуді ұйымдастырады;
 - бала құқықтарын қорғау жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын ұйымдар желісінің дамуына жәрдем көрсетеді және олардың қызметінің мониторингін қамтамасыз етеді;
 - кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың, қадағалаусыз және панасыз қалудың, кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылықтың және қатыгездікпен қараудың профилактикасымен айналысатын органдар мен ұйымдардың оң жұмыс тәжірибесін жинақтайды және таратады, оларға әдістемелік және практикалық көмек көрсетеді;
 - мүдделі мемлекеттік органдар басшыларының кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың, қадағалаусыз және панасыз қалудың, кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылықтың және қатыгездікпен қараудың профилактикасы, олардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау және қалпына келтіру жөнінде жүргізген жұмыстары туралы есептерін тыңдайды және олардың арасында жетекшілік ететін мәселелер бойынша ақпарат алмасуды ұйымдастырады;
 - кәмелетке толмағандарды арнайы білім беру ұйымдарына және ерекше ұстау режимі бар білім беру ұйымдарына жіберу мәселелері бойынша сотқа материалдар дайындауға қатысады;
 - қылмыстық-атқару жүйесі мекемелерінен босатылған не арнайы білім беру ұйымдары мен ерекше ұстау режимі бар білім беру ұйымдарынан оралған кәмелетке толмағандарды жұмысқа және тұрмыстық орналастыруда, сондай-ақ өмірде қиын жағдайда жүрген кәмелетке толмағандарды әлеуметтік оңалту жөніндегі өзге де функцияларды жүзеге асыруда мүдделі органдардың қызметін үйлестіреді;
 - кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың, қадағалаусыз және панасыз қалудың, кәмелетке толмағандарға қатысты

зорлық-зомбылықтың және қатыгездікпен қараудың профилактикасы жөнінде жүргізілген жұмысты бұқаралық ақпарат құралдарында жариялады ұйымдастырады;

- кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі төмен тұрған Комиссиялардың қызметіне мониторингті жүзеге асырады;
- кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі төмен тұрған Комиссиялардың қызметін үйлестіреді.

https://adilet.zan.kz/rus/docs/P010000789_#z3.

«Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 4 желтоқсандағы № 214-IV Заңына сәйкес кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссиялардың құзыретіне мыналар жатады:

- кәмелетке толмағандардың арасындағы тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы мәселелері бойынша тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасының субъектілерімен өзара іс-қимыл жасайды;
- жергілікті атқарушы органдарға кәмелетке толмағандардың арасындағы тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасына бағытталған ұйымдастырушылық-практикалық шаралар қолдану туралы ұсыныстар енгізеді;
- көмек көрсету жөніндегі ұйымдармен бірлесіп тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы және тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккен кәмелетке толмағандарды оңалту жөніндегі іс-шараларды ұйымдастырады және өткізеді.

https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z090000214_#z0.

Полиция⁴⁰ (әкімшілік полиция — кәмелетке толмағандармен жұмыс, қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың алдын алу және т.б.; Халыққа қызмет көрсету орталықтары (ХҚКО), 102 диспетчерлік қызмет және кезекші бөлімшелер — бірінші кезекте жұмыс; тергеу және анықтау — балаларға қатысты қылмыстарды тергеу мәселелері).

Миссия:

- адамның және азаматтың өмірін, денсаулығын, құқықтарын мен бостандықтарын, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін заңсыз қол сұғушылықтан қорғау, қоғамдық тәртіпті қорғау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету.

Ішкі істер органдарының функциялары:

- құқыққа қарсы қолсұғушылықтан, оқиғалардан және жазатайым жағдайлардан зардап шеккен, сондай-ақ өздерінің өмірі мен денсаулығы үшін қауіпті дәрменсіз не өзге де күйдегі жеке тұлғаларға көмек көрсету;
- құқық бұзушылық профилактикасының жалпы, арнаулы және жеке шараларын жүзеге асыру;
- әкімшілік құқық бұзушылықтарды анықтауға және жолын кесуге, әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша іс жүргізуді жүзеге асыру;
- қоғамдық орындарда адамның қадір-қасиеті мен қоғамдық имандылықты қорлайтын масаң күйде жүрген адамдарды медициналық ұйымдарға немесе ішкі істер органдарына жеткізу;
- үш жастан он сегіз жасқа дейінгі кәмелетке толмаған қадағалаусыз қалған балаларды, сондай-ақ

⁴⁰ <http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1400000199>.

Міндеттері:

- құқық бұзушылықтың алдын алуды жүзеге асыру;
- бейімдеу орталықтарына кәмелетке толмаған, қараусыз қалған үш жастан он сегіз жасқа дейінгі балаларды, сондай-ақ ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларды немесе оларды алмастыратын адамдарды жеткізу;
- іздестіру, анықтау жүргізу.

- ата-анасының немесе оларды алмастыратын адамдардың қамқорлығынсыз қалған балаларды бейімдеу орталықтарына жеткізу;
- қылмыстық құқық бұзушылықтарды, оның ішінде жедел-іздестіру іс-шараларын жүргізу арқылы анықтау, алдын алу, жолын кесу және аш;
- қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылықтар жасайтын адамдарды ұстау;
- қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтау, оларды жоюға бағытталған шаралар қолдану;
- қылмыстық істер бойынша сотқа дейінгі іс жүргізуді жүзеге асыру.

<http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1400000199>.

Кәмелетке толмағандардың қылмыстық құқық бұзушылықтары туралы істер бойынша іс жүргізу, сондай-ақ оларды қорғау тәртібі Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексіне сәйкес айқындалады:

- Кәмелетке толмаған адамды қарауда ұстауға беру (144-бап);
- Жақындауға тыйым салу (165-бап);
- Жауап алу орны, уақыты мен ұзақтығы (209-бап), сонымен қатар, дистанционды (213-бап);
- Кәмелетке толмаған куәдан немесе жәбірленушіден жауап алу ерекшеліктері (215-бап);
- Қарап-тексеруді жүргізудің жалпы қағидалары (220-бап);
- Тергеу әрекеттерін жүргізудің аяқталғаны және қылмыстық істің материалдарымен танысу құқығын түсіндіру туралы хабарлау (294-бап);
- Кәмелетке толмағандардың қылмыстық құқық бұзушылықтары туралы істер бойынша іс жүргізу (56-тарау);
- Кәмелетке толмағандарды ұстап алу және оларға бұлтартпау шараларын қолдану (541-бап).

<https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231>.

Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2014 жылғы 17 шілдедегі № 439 «Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының жедел басқару орталықтары мен кезекші бөлімдерінің қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» бұйрығына сәйкес:

- Адамдардың (үш адамнан көп) топпен улануы, кәмелетке толмағандардың өзін-өзі өлтіруі, кәмелетке толмағандардың қаза болуына, (оның ішінде алдын ала оқшаулау орындарында) қаза болуына әкеп соққан жазатайым оқиғалар ІІМ ЖБО-ға міндетті түрде берілуге жатады.

Осы бұйрыққа сәйкес Жедел басқару орталықтары:

- азаматтар мен ұйымдардан келіп түсетін хабарламаларды қабылдауды, тіркеуді және өңдеуді (оның ішінде өтініш иесін телефон станциялары базасының мәліметтері бойынша сәйкестендіру, өтініш иесі телефонының тіркелген жерін анықтау, оқиға орнын географиялық ақпараттық жүйе (бұдан әрі — ГАЖ) картасы бойынша анықтау;
- Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі (бұдан әрі — ИМ) Штаб департаменті (бұдан әрі — Штаб) ЖБО мен облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, елорданың және Көліктегі Полиция департаменттері (бұдан әрі — ПД) арасындағы ақпаратты құруды, жіберуді және өңдеуді;
- полицияның кешенді күштері жасағын оқиға орнына жіберуді және келуін бақылауды жүзеге асырады.

Білім басқармасы

Миссия:

Облыста азаматтардың білім алуға конституциялық құқығын қамтамасыз ету және мектепке дейінгі, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, қосымша, арнаулы және мамандандырылған білім беру саласында бірыңғай мемлекеттік саясатты іске асыру; Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасында және Бала құқықтары туралы конвенцияда көзделген заңды құқықтарды сақтау негізінде баланың жеке басының үйлесімді дамуы үшін жағдай жасау.

Міндеттері:

- балаларға қатысты зорлық-зомбылық оқиғаларын анықтау және әрекет ету;
- Әлеуметтік педагогтардың қызметін қамтамасыз ету.

«Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III Заңына сәйкес облыстың жергілікті атқарушы органы:

- балалар мен жасөспірімдердің психикалық денсаулығын тексеруді және психологиялық-медициналық-педагогикалық кеңес беруді қамтамасыз етеді;
- дамуында проблемалары бар балалар мен жасөспірімдерді оңалтуды және әлеуметтік бейімделуді қамтамасыз етеді;
- кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтарының және өмірлік қиын жағдайдағы балаларға қолдау көрсету орталықтарының жұмыс істеуін қамтамасыз етеді;
- кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтарында және өмірлік қиын жағдайдағы балаларға қолдау көрсету орталықтарында ұсталатын адамдарға жағдай жасайды;
- орта білім беру ұйымдарында психологиялық қызмет қызметінің қағидаларын әзірлеуді ұйымдастырады және бекітеді;
- білім беру ұйымдарында, оның ішінде аудандарда (облыстық маңызы бар қалаларда) орналасқан психологиялық қызметке әдістемелік басшылықты жүзеге асырады.

Осыған ұқсас функциялар республикалық маңызы бар қаланың және астананың жергілікті атқарушы органдарына жүктеледі:

- балалар мен жасөспірімдердің психикалық денсаулығын тексеруді және халыққа психологиялық-медициналық-педагогикалық консультативтік көмек көрсетуді қамтамасыз етеді;

- дамуында проблемалары бар балалар мен жасөспірімдерді оңалтуды және әлеуметтік бейімделуді қамтамасыз етеді;
- кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтарының және өмірлік қиын жағдайдағы балаларға қолдау көрсету орталықтарының жұмыс істеуін қамтамасыз етеді;
- кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтарында және өмірлік қиын жағдайдағы балаларға қолдау көрсету орталықтарында ұсталатын адамдарға жағдай жасайды.

Осы заңға сәйкес жоғары және (немесе) жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру ұйымында кәсіптік қызметті жүзеге асыратын педагог мыналарға міндетті:

- кәмелетке толмағандар жасаған немесе оларға қарсы қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық белгілері бар әрекеттердің (әрекетсіздіктің) фактілері туралы құқық қорғау органына дереу хабарлауға; сондай-ақ білім беру ұйымдарынан тыс кәсіптік қызметіне байланысты өзіне белгілі болған фактілер туралы хабарлауға;
- өмірлік қиын жағдайға тап болған бала анықталған кезден бастап бір жұмыс күні ішінде кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың, қадағалаусыз және панасыз қалудың алдын алу жүйесінің уәкілетті органдарына хабарлауға.

https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z070000319_.

«Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтың профилактикасы және балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдедегі N 591 Заңына сәйкес білім беру органдары өз құзыреті шегінде келесілерді жүзеге асырады:

- кәмелетке толмағандардың заңға бағыну мінез-құлқын қалыптастыруға, олардың бойында адамгершілік пен салауатты өмір салтын қалыптастыруға бағытталған бағдарламалар мен әдістерді әзірлеу және білім беру ұйымдарының жұмыс тәжірибесіне енгізу;
- дамуында немесе мінез-құлқында ауытқуы бар кәмелетке толмағандарды анықтайтын психологиялық-медициналық-педагогикалық комиссияларды құруға, оларға кешенді сараптама жүргізу және оларды одан әрі оқыту мен тәрбиелеу нысандарын айқындау бойынша ұсыныстар дайындау;
- девиантты мінез-құлықтағы кәмелетке толмағандарды, тұрмысы нашар отбасыларды анықтауға, оларды ішкі істер органдарына есепке қоюға және олармен жеке профилактикалық іс-шараларды жүргізуге қатысу.

https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z040000591_.

Мәдениет және спорт басқармасы

Спортшыларды спорттық жарыстарға қатысу үшін медициналық куәландыру ережелерінде зорлық-зомбылықтың алдын алу және анықтау бойынша нақты ережелер жоқ.

Қорғаншылық және қамқоршылық органдары

Миссия:

балалардың құқықтары мен мүдделерін қорғауды қамтамасыз ету

Міндеттері:

- істерді қарау кезінде сотқа қатысу;
- баламен кездесуге рұқсат беру;
- баланы дереу алып қоюды жүзеге асыру;
- жетім балалар мен қамқоршысыз қалған балалардың, өмірлік қиын жағдайға тап болған балалардың заңды мүдделерін білдіру;
- және басқалары.⁴¹

(Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы кодекстің 67-бабының 3-тармағын қараңыз: «Баланың өміріне немесе денсаулығына қауіп төнгендігі туралы, оның құқықтары мен заңды мүдделерінің бұзылғандығы туралы өздеріне белгілі болған мемлекеттік органдар мен ұйымдардың лауазымды адамдары және өзге де азаматтар бұл туралы баланың нақты тұратын жері бойынша қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын органға хабарлауға міндетті. Мұндай мәліметтер алынған кезде

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2012 жылғы 30 наурыздағы № 382 «Мемлекеттік қорғаншылық және қамқоршылық жөніндегі функцияларын жүзеге асыру қағидаларын бекіту туралы» Қаулысына сәйкес қорғаншылық және қамқоршылық органдарының функцияларына мыналар жатады:

- баланың өміріне немесе оның денсаулығына тікелей қатер төнген жағдайда ауданның, облыстық, республикалық маңызы бар қаланың, астананың жергілікті атқарушы органының актісі негізінде сот шешімі қабылданғанға дейін баланы ата-аналарынан немесе өзге адамдардан дереу айырып алуды жүзеге асыру;
- ата-ана құқықтарын айыруға немесе шектеуге, ата-ана құқықтарын қалпына келтіруге, бала асырап алуды жоюға немесе жарамсыз деп тануға, кәмелетке толмағанмен жасалған некені жарамсыз деп тануға, кәмелетке толмағанның ақша қаражатына дербес иелік ету құқығын шектеуге немесе одан айыруға байланысты істерді, сондай-ақ «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының Кодексіне сәйкес өзге де істерді қарау кезінде сотқа қатысу;
- ата-аналардың немесе олардың бірінің ата-ана құқықтарынан айыру немесе шектеу, егер бала асырап алушы өзінің бала тәрбиелеу және оған күтім жасау бойынша міндеттерін тиісті түрде орындамаса, бала асырап алуды жою немесе бала асырап алуды жарамсыз деп тану, кәмелетке толмағанның ақша қаражатына дербес иелік ету құқығын шектеу немесе одан айыру туралы, сондай-ақ мұны баланың мүдделері талап етсе, Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген жағдайларда шағымдарға бастамашылық ету;
- қорғаншылар немесе қамқоршылар, баланы қабылдайтын ата-аналар тиісті түрде орындамаған жағдайларда, оның ішінде олар қорғаншылықты немесе қамқоршылықты жеке басының мақсатына пайдаланған не қамқорлыққа алынушыны қадағалаусыз және қажетті көмексіз қалдырған кезде оларды өз міндеттерін орындаудан шеттетеді және қажетті шаралар қабылдайды;
- баланы қабылдайтын ата-аналардан алты айда кемінде бір рет жетім балалардың, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалардың денсаулық жағдайы туралы, оларды тәрбиелеу жөніндегі

⁴¹ <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1200000382>.

Мүдделі тұлғаның аты-жөні**Миссия/негізгі міндеттер****Функциялар**

қорғаншылық немесе қамқоршылық жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын орган баланың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау жөнінде қажетті шаралар қолдануға міндетті»).

жұмыс туралы есепті, сондай-ақ жетім балалардың, ата-анасының қамқорлығынсыз қалған, қабылдаушы отбасына берілген балаларды күтіп-бағуға бөлінген ақшалай қаражатты жұмсау туралы, олардың мүлкін басқару жөніндегі есепті талап етеді.

<https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1200000382>.

Жұмыспен қамту және әлеуметтік бағдарламаларды үйлестіру басқармасы

Миссия:

Халықты жұмыспен қамту және әлеуметтік қорғау саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыруға жәрдемдесу.

Міндеттері:

Халықты әлеуметтік қорғау саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттарын іске асыруды қамтамасыз ету, оның ішінде дағдарыс орталықтарының жұмысын қамтамасыз ету.

Экономика және бюджеттік жоспарлау бөлімі

Миссия:

Экономикалық саясатты, сондай-ақ аймақтың бәсекеге қабілеттілігінің сапалы деңгейіне қол жеткізуге және тұрақты әлеуметтік-экономикалық өсуге ықпал ететін мемлекеттік жоспарлау мен басқарудың біртұтас, тиімді жүйесін жүзеге асыру.

Міндеттері:

стратегиялық мақсаттар мен басымдықтарды, аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуының негізгі бағыттарын қалыптастыру;

– бюджеттік және инвестициялық саясатты әлеуметтік-экономикалық дамудың басымдықтарымен

Мүдделі тұлғаның аты-жөні	Миссия/негізгі міндеттер	Функциялар
Ішкі саясат және жастар ісі бөлімі	<p>өзара іс-қимылда жүзеге асыру;</p> <ul style="list-style-type: none"> - аймақтық даму саласындағы саясатты жүзеге асыру. 	
Әкімдіктер жанындағы әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі комиссия	<p>Миссия:</p> <p>әйелдер мен балалардың құқықтарын қорғау саясатын жүзеге асыруға жәрдемдесу</p> <p>Міндеттері:</p> <ul style="list-style-type: none"> - әйелдер мен отбасылық-демографиялық теңдікке арналған кешенді аймақтық (облыстық және қалалық) бағдарламаларды қалыптастыру; - әйелдердің жағдайын және отбасылық-демографиялық жағдайды талдау және ұсыныстар мен ұсыныстар әзірлеу; - отбасы мәселелері және гендерлік теңдікті сақтамау мәселелері бойынша азаматтардың өтініштері мен бұқаралық ақпарат құралдарының хабарламаларын қарау. - қорғау бұйрықтарын шығару⁴² және басқалары.⁴³ 	<p>Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі комиссия 2009 жылғы 4 желтоқсандағы № 214-IV «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес келесі функцияларды жүзеге асырады:</p> <ul style="list-style-type: none"> - кәмелетке толмағандар арасындағы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу мәселелері бойынша тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілерімен өзара іс-қимыл жасау; - кәмелетке толмағандар арасындағы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алуға бағытталған ұйымдастырушылық-тәжірибелік шараларды қабылдау жөнінде жергілікті атқарушы органдарға ұсыныстар енгізу; - көмек көрсету ұйымдарымен бірлесіп, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу және тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккен кәмелетке толмағандарды оңалту жөніндегі іс-шараларды ұйымдастырады және жүзеге асырн. <p>https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z090000214_#z0.</p> <p>«Қазақстан Республикасының Президенті жанындағы Әйелдер және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссия туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2006 жылғы 1 ақпандағы N 56 Жарлығына сәйкес Ұлттық комиссия:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) келесі мәселелер бойынша көмек көрсетеді: <ul style="list-style-type: none"> - отбасындағы және жұмыс орнындағы зорлық-зомбылықты жою және ерлерге, әйелдерге және балаларға қатысты зорлық-зомбылықпен күресудің халықаралық тәжірибесін енгізу; - алықты гендерлік оқыту және ағарту - отбасының нақты жағдайын, қоғамның экономикалық, әлеуметтік, саяси және мәдени өміріндегі әйелдер мен ерлердің тең мүмкіндіктерін талдау мақсатында ғылыми зерттеулер жүргізу, ақпараттық базаны қалыптастыру; 2) Комиссияның құзыретіне кіретін мәселелер бойынша мемлекеттік органдардың, халықаралық

⁴² http://adilet.zan.kz/rus/docs/Z090000214_#z0.

⁴³ http://adilet.zan.kz/rus/docs/U060000056_.

Денсаулық сақтау органдары (алғашқы медициналық-санитариялық көмек көрсету объектілері, оның ішінде амбулаториялық-педиатрлар; патронат-медициналық қызмет; орта және үшінші деңгейдегі денсаулық сақтау мекемелері және сот сарапшылары, оның ішінде травматологтар, гинекологтар, оның ішінде қылмыстық процесте медициналық куәландыру жүргізетіндер)

Миссия:

азаматтардың денсаулығын сақтауға, ана болуға, ұрпақты болу денсаулығына құқықтарын қамтамасыз ету.

Міндеттер:

ақпарат беру (төтенше хабарлама):

- айналадағыларға қауіп төндіретін жұқпалы аурулар, улану жағдайлары бойынша халықтың санитариялық-эпидемиологиялық салауаттылығы саласындағы мемлекеттік органға;
- медициналық қызметтер (көмек) көрсету саласындағы мемлекеттік органға келесідей ақпарат беру: жүкті әйелдердің, босанушы әйелдердің, босанғандардың босанғаннан кейін күнтізбелік қырық екі күн ішінде қайтыс болуы; жоспарлы медициналық көмек көрсету кезінде пациенттердің кенеттен қайтыс болуы (алғашқы медициналық-санитарлық

ұйымдар мен қоғамдық бірлестіктердің ұсыныстарын қарау, Қазақстан Республикасының Президентіне тиісті ұсынымдар дайындау;

- 3) отбасы мәселелері бойынша азаматтардың өтініштерін, бұқаралық ақпарат құралдарындағы хабарларды қарау, гендерлік теңдікті сақтамау;
- 4) әйелдер, отбасы және демография мәселелері бойынша тұжырымдамаларды, мемлекеттік және салалық (секторлық) бағдарламаларды әзірлеуге қатысу;
- 5) отбасы мен әйелдердің жағдайын жақсартуға бағытталған заңнамалық және өзге де нормативтік құқықтық актілердің жобаларын дайындауға және қарауға қатысу.

Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдедегі N 591 «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» Заңына сәйкес денсаулық сақтау органдары өз құзыреті шегінде келесілерді жүзеге асырады:

- 1) кәмелетке толмағандар, олардың заңды өкілдері арасында санитариялық-эпидемиологиялық білімді таратуды, сондай-ақ саламатты өмір салтын насихаттауды;
 - 2) кәмелетке толмағандар арасындағы психикаға белсенді әсер ететін заттарды медициналық емес мақсатта тұтыну және осымен байланысты құқық бұзушылықтар профилактикасы жөніндегі іс-шараларды әзірлеуді және іске асыруды;
 - 3) заңды өкілдерінің қамқорлығынсыз қалған үш жасқа дейінгі адасқан, тастанды және басқа да балалардың тәулік бойы қабылдануын және бағып-күтілуін;
 - 4) кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың, қадағалаусыз және панасыз қалудың профилактикасы жүйесінің мемлекеттік органдары мен мекемелеріне, сондай-ақ кәмелетке толмағандардың заңды өкілдеріне консультациялық көмек көрсетуді;
 - 5) алкогольдік, есірткілік және уытқұмарлық мас болу күйіндегі кәмелетке толмағандарды тәулік бойы қабылдауды және оларға медициналық көмек көрсетуді;
 - 6) мінез-құлқында ауытқушылықтары бар кәмелетке толмағандарға Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес мамандандырылған диагностикалық және емдеу-қалпына келтіру көмегін көрсетуді;
- 6-1) кәмелетке толмаған адамға оның жеке басы туралы деректерді нақтылау және оны оңалту жөніндегі шаралар туралы ұсыныстарды

Мүдделі тұлғаның аты-жөні	Миссия/негізгі міндеттер	Функциялар
---------------------------	--------------------------	------------

көмек және мамандандырылған, оның ішінде жоғары технологиялық, медициналық көмек);

- азаматтық қорғау саласындағы уәкілетті органға төтенше жағдайлардың туындау және (немесе) медициналық-санитариялық салдарларының туындау қаупі туралы;
- ішкі істер органдарына жаңа жарақаттар, жаралар, заңсыз түсік жасату, тұрмыстық зорлық-зомбылық, айналадағыларға қауіп төндіретін ауру жағдайлары туралы өтініш жасаған адамдар туралы мәліметтер.

«Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасының Кодексінің 115(3) бап «Денсаулық сақтау ұйымдары медициналық көмекті ұйымдастыру стандарттарына, медициналық көмек көрсету қағидаларына сәйкес, сондай-ақ клиникалық медициналық көмек көрсетеді».⁴⁴

- дайындау мақсатында оған әлеуметтік-психологиялық зерттеп-қарау жүргізуді;
- 6-2) қылмыстық қудалау органына және сотқа кәмелетке толмаған адамға жүргізілген әлеуметтік-психологиялық зерттеп-қарау туралы есепті (баяндаманы) ұсынуды және кәмелетке толмаған адамды әлеуметтік-психологиялық қолдау картасын жасауды;
 - 7) белгіленген тәртіппен арнаулы білім беру ұйымдарына және ерекше режимде ұстайтын білім беру ұйымдарына жіберілетін кәмелетке толмағандардың денсаулық жағдайы туралы қорытындылар әзірлеуді;
 - 8) психикаға белсенді әсер ететін заттарды тұтынуға байланысты психикалық, мінез-құлықтық бұзылушылықтары (аурулары) бар кәмелетке толмағандарды анықтауды, есепке алуды, зерттеп-қарауды және медициналық-әлеуметтік оңалтуды;
 - 9) жыныстық жолмен берілетін аурулардың көздерін анықтауды, осындай аурулармен ауыратын кәмелетке толмағандарды тексеруден өткізуді және емдеуді;
 - 10) кәмелетке толмағандардың ісі және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияларға кәмелетке толмағандар арасында психикаға белсенді әсер ететін заттарды тұтынуға байланысты психикалық, мінез-құлықтық бұзылушылықтарының (ауруларының) таралуы, сондай-ақ осы бапта көрсетілген функцияларды жүзеге асыратын денсаулық сақтау мекемелерінің орналасқан жері, олардың қызметінің мүмкіндіктері мен нәтижелері туралы хабарлауды;
 - 11) Қазақстан Республикасының заңдарында, Қазақстан Республикасы Президентінің және Қазақстан Республикасы Үкіметінің актілерінде көзделген өзге де өкілеттіктерді жүзеге асыруды ұйымдастырады.

https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z040000591_&

Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрінің 2017 жылғы 29 желтоқсандағы № 1027 «Қазақстан Республикасында педиатриялық көмек көрсетуді ұйымдастыру стандартын бекіту туралы» бұйрығына сәйкес, денсаулық сақтау ұйымдары зорлық-зомбылық және дене жарақаттары фактілері анықталған кезде ішкі істер органдарына хабарлайды, емдеу-профилактикалық көмек көрсетеді, медициналық оңалту жүргізеді. ТЖК дәрігері немесе фельдшері тұрмыстық зорлық-зомбылық

⁴⁴ <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K2000000360>.

пен балаларды қорлаудың алдын алу бойынша іс-шаралар жүргізеді. Қауіптілігі жоғары жағдайда (қиянат, зорлық-зомбылық, қараусыздық, баланың мүгедектігі және т.б.) отбасына әлеуметтік қолдау қажет болғанда ақпарат әлеуметтік қызметкерге, психологқа немесе қажет болған жағдайда басқа сала өкілдеріне (білім беру, әлеуметтік қорғау, ішкі істер органдары, әкімдіктер, үкіметтік емес ұйымдар және басқалар). Кішкентай балаларға барған кезде қарапайым медицина қызметкері балаға немқұрайлылық, қорлау және зорлық-зомбылық белгілерін көрсетеді

<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1700016279>

Кризистік орталықтар

Миссия:

зорлық-зомбылық құрбанын қылмыскерден оқшаулау және қажетті гуманитарлық, құқықтық және психологиялық көмек көрсету.

Міндеттер:

- зардап шеккен әйелдерге психологиялық және құқықтық көмек көрсету;
- мемлекеттік құрылымдармен және халықпен өзара әрекеттесу;
- зорлық-зомбылық мәселесі бойынша білім беру бағдарламаларын әзірлеу және жүзеге асыру.

Мемлекеттік кризистік орталықтар Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2016 жылғы 21 желтоқсандағы № 1079 «Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандартын бекіту туралы» бұйрығына сәйкес қызмет көрсетеді. Уақытша болу және тұру ұйымдарының негізгі функцияларына мыналар жатады:

- шұғыл әлеуметтік қорғау мен көмекке өте мұқтаж адамдарды мемлекеттік органдармен және қоғамдық бірлестіктермен бірлесе отырып анықтау;
- көрсетілетін қызметтерді алушыларды қабылдау және (немесе) орналастыру, оларды әлеуметтік бейімдеу жөніндегі іс-шараларды өткізу;
- көрсетілетін қызметтерді алушылардың жеке басына тиіспеушілігі мен қауіпсіздігін қамтамасыз ету;
- уақытша болу және тұру ұйымдарында қолайлы моральдық-психологиялық климат қалыптастыру;
- осы стандартқа сәйкес арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету;
- көрсетілетін қызметтерді алушыларға арнаулы әлеуметтік қызметтердің көлемдері мен түрлері, уақытша болу және тұру ұйымдарының ішкі тәртіп қағидалары туралы хабардар ету;
- еңбекті ұйымдастыруды жетілдіру және персоналдың біліктілігін арттыру;
- уақытша болу және тұру ұйымдарының қаржы-шаруашылық қызметін жүзеге асыру;
- көрсетілетін қызметтерді алушыларды әлеуметтік оңалту, олардың азаматтық, мүліктік және өзге де құқықтарын қайта қалпына келтіру мәселелерін шешу үшін жергілікті атқарушы органдармен, білім беру, денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау, ішкі істер, әділет органдарымен, үкіметтік емес ұйымдармен өзара іс-қимыл жасау;
- уақытша болу және тұру ұйымының құрылтай құжаттарына сәйкес функциялар уақытша болу

Кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтары/ Балаларды қолдау орталықтары

Миссия:
үш жастан он сегіз жасқа дейінгі қараусыз және панасыз балаларды қабылдау және уақытша ұстау.

- Міндеттер:**
- кәмелетке толмағандар үшін олардың жасына және денсаулық жағдайына барынша сәйкес келетін, отбасына жақын өмір сүру жағдайларын жасау;
 - кәмелетке толмағандарға, олардың ата-аналарына және басқа да заңды өкілдеріне қиын өмірлік жағдайдан шығуда әлеуметтік-психологиялық көмек көрсету;
 - кәмелетке толмағандардың әлеуметтік жағдайын анықтау жұмыстарын жүргізу;
 - кәмелетке толмағандар арасында қадағалаусыз және панасыз қалудың алдын алу бойынша профилактикалық жұмыс;
 - және басқалары.⁴⁵

және тұру ұйымдарының негізгі функциялары болып табылады.
<https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600014701>.

Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдедегі N 591 «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» Заңына сәйкес, Кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтары кәмелетке толмағандарды қабылдауды және уақытша ұстауды:

- 1) ата-аналарын немесе басқа да заңды өкілдерін анықтау үшін үш жастан он сегіз жасқа дейінгі қадағалаусыз және панасыз қалған;
- 2) уақтылы орналастыру мүмкіндігі болмаған жағдайда ата-аналарының немесе оларды алмастырушы адамдардың қамқорлығынсыз қалған, сондай-ақ олардың өміріне немесе денсаулығына тікелей қауіп төнген кезде қорғаншылық және қамқоршылық органы ата-анасынан (олардың біреуінен) немесе оларды қамқорлыққа алған басқа да адамдардан алып қойған;
- 3) арнаулы білім беру ұйымдарына жіберілетін;
- 4) әлеуметтік бейімсіздікке және әлеуметтік депривацияға әкеп соққан қатыгездікпен қарау салдарынан өмірлік қиын жағдайда жүрген кәмелетке толмағандарды қабылдауды және уақытша ұстауды қамтамасыз ететін, білім беру органдарының қарамағындағы ұйымдар болып табылады.

Сондай-ақ, Орталықтар кәмелетке толмағандарды түнгі, демалыс немесе мереке күндеріне орналастыру туралы актілерге қол қоя алады, бұл туралы Орталықтың әкімшілігі жиырма төрт сағат ішінде жазбаша түрде прокурорға хабарлайды. Кәмелетке толмағандарға қатысты материалдарды Орталықтың әкімшілігі Орталыққа орналастырған кезден бастап үш күн ішінде оларды одан әрі күтіп-ұстау немесе жайластыру мәселесін шешу үшін қорғаншылық және қамқоршылық органына береді.
<https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z040000591>.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 18 маусымдағы № 229 «Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған білім беру ұйымдарының түрлері қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» бұйрығына сәйкес, кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтарының міндеттеріне келесілер жатады:

- жасына және денсаулық жағдайына неғұрлым барабар кәмелетке толмағандар үшін отбасылық жағдайға жақын өмір сүру жағдайларын жасау;

⁴⁵ <http://adilet.zan.kz/rus/docs/V1300008544#z229>.

Мүдделі тұлғаның аты-жөні	Миссия/негізгі міндеттер	Функциялар
		<ul style="list-style-type: none"> - кәмелетке толмағандарға, олардың ата-аналарына және өзге де заңды өкілдеріне өмірлік қиын жағдайды еңсеруде әлеуметтік және психологиялық көмек көрсету; - кәмелетке толмағандардың әлеуметтік мәртебесін анықтау бойынша жұмыс; - кәмелетке толмағандар арасындағы қадағалаусыз және панасыз қалудың алдын алу бойынша профилактикалық жұмыс; - орталықта тұрған кәмелетке толмағандардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауды қамтамасыз ету. <p>Сондай-ақ Орталықтар:</p> <ul style="list-style-type: none"> - кәмелетке толмағандарды жасына және жынысына қарай топтарға орналастырады; - профилактикалық және бейімдеу жұмыстарын жүргізеді; - қамауда ұстаудың белгіленген тәртібін бұзған кәмелетке толмағандармен жеке тәрбие жұмысын жүргізеді; - кәмелетке толмағандарды қабылдау кезінде оларды алғашқы медициналық тексеруден өткізеді; - Орталыққа қабылдау кезінде кәмелетке толмағанда бар заттар мен құндылықтарды алып қояды және Орталықтан шыққан кезде қайтарады; - Орталыққа таза емес киіммен қабылданған кәмелетке толмағандар үшін сыртқы киім мен іш киімді ауыстырады; - формулярға сәйкес жеке істерді бастайды және стандарт бойынша тиісті мәліметтерді енгізеді; - арнаулы білім беру ұйымдарына жіберілген кәмелетке толмағандармен құқықтық оқыту және арнайы білім беру ұйымында алдағы болу жағдайларына әлеуметтік-педагогикалық бейімдеу жұмыстарын жүргізеді; - арнаулы білім беру ұйымдарына жіберілген кәмелетке толмағандар Орталықтың әлеуметтік педагогының сүйемелдеуімен жеткізіледі, сондай-ақ орналасу орнына тегін жол жүрумен және жол жүру уақытында тамақпен немесе ақшамен қамтамасыз етеді; - кәмелетке толмаған адам Орталықтан шығарылған кезде оның ата-анасына немесе өзге де заңды өкілдеріне оның Орталықта болғаны, денсаулық жағдайы туралы анықтамалар, есеп карточкасы, психологиялық-педагогикалық сипаттамалары туралы анықтама береді. <p>https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1300008544#z229.</p>

Мүдделі тұлғаның аты-жөні	Миссия/негізгі міндеттер	Функциялар
Ұлттық превентивті механизм	<p>Миссия: соттардың және құзыретті мемлекеттік органдардың шешімдері негізінде азаматтар уақытша орналастырылған мекемелер мен ұйымдарға тәуелсіз профилактикалық сараптаманы жүзеге асыруға Қазақстан азаматтарын тарту.</p> <p>Міндеті: жазаны орындайтын мекемелер мен органдарға бару.</p>	<p>Қазақстан Республикасының Қылмыстық-атқару кодексіне сәйкес ҰПМ мүшелері:</p> <ul style="list-style-type: none"> - жазаларды орындайтын мекемелер мен органдарға баруға; - жазаны атқарушы мекемелер мен органдарда ұсталатын, профилактикалық баруға жататын сотталғандардың саны, мұндай мекемелердің саны және олардың орналасқан жері туралы ақпарат алуға; - жазаны орындайтын мекемелерде және органдарда ұсталатын, профилактикалық баруға жататын сотталғандармен қарым-қатынасы, сондай-ақ оларды ұстау жағдайлары туралы ақпаратты алуға; - құрылған топтардың құрамында белгіленген тәртіппен профилактикалық баруларды жүзеге асыруға; - алдын ала баруға жататын жазаны атқаратын мекемелерде және органдарда отырған сотталғандармен және (немесе) олардың заңды өкілдерімен куәгерлерсіз, жеке өзі немесе қажет болған жағдайда аудармашы арқылы, сондай-ақ оның пікірі бойынша сотталғандармен және (немесе) олардың заңды өкілдерімен әңгімелесу жүргізуге; ұлттық алдын алу тетігінің қатысушысы тиісті ақпаратты ұсына алуға; - жазаны орындайтын мекемелер мен органдарға профилактикалық бару шартымен еркін таңдауға және оларға баруға; - азаптауды және басқа да қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын қарым-қатынастар мен жазаларды қолдану туралы хабарламалар мен шағымдарды қабылдауға құқылы. <p>https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000234.</p>
Балалардың өкілдіктері	<p>Миссия: балалардың құқықтары мен заңды мүдделерін қамтамасыз ету, Қазақстан Республикасы балаларының қоғам мен мемлекет өміріне қатысу құқықтарын жүзеге асыру</p> <p>Міндеттері: балалардың мүдделері үшін мемлекеттік саясатты қалыптастыруға қатысу;</p> <ul style="list-style-type: none"> - балалар бірлестігін мемлекеттік қолдау 	<p>Балалар өкілдіктерінің функцияларына мыналар жатады:</p> <ul style="list-style-type: none"> - білім беру ұйымдарында, қалалар мен аудандарда балалардың құқықтарын қамтамасыз етудің өзекті мәселелерін шешуге қатысу; - көмекке мұқтаж балаларды анықтау; - балалардың мүдделеріне сай мемлекеттік саясатты дамытуға бағытталған жобалар мен іс-шаралар жоспарларын әзірлеу және орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдарға ұсыну; - балалардың құқықтарын қорғау мәселелерін талқылау және ұсыныстар әзірлеу мақсатында конференциялар, «дөңгелек үстелдер», семинарлар, тренингтер және басқа да іс-шараларды ұйымдастыру; - Қазақстан Республикасының әртүрлі балалар қоғамдық бірлестіктері, мемлекеттік және

Мүдделі тұлғаның аты-жөні	Миссия/негізгі міндеттер	Функциялар
	<p>жөніндегі бастамаларды, балалардың әлеуметтік бастамаларын және балалардың, қоғам мен мемлекеттің игілігі үшін жобалық іс-шараларды енгізу;</p> <p>- балалар ортасында «Мәңгілік ел» жалпыұлттық идеясына сәйкес жоғары адамгершілік, рухани-құқықтық мәдениетті, патриоттық сезімді, азаматтық кемелділік пен әлеуметтік жауапкершілікті қалыптастыру.</p>	<p>қоғамдық құрылымдары арасындағы байланыстарды кеңейту және нығайту;</p> <p>- әлеуметтік желілерде балалар өкілдіктерінің қызметін, білім беру ұйымдарындағы, қалалар мен облыстардағы балалық шақтың өзекті мәселелерін қамту.</p> <p>https://www.gov.kz/memleket/entities/bala/documents/details/71100?lang=ru</p>

2-ҚОСЫМША.

Сұралған респонденттердің тізімі: Орталық органдар

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі

- Балалардың құқықтарын қорғау комитетінің маманы
- кәмелетке толмағандар істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі ведомствоаралық комиссияның маманы.

Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау министрлігі

- медициналық көмекті ұйымдастыру бөлімінің маманы (балалар денсаулығы, балаларға қатысты зорлық-зомбылық туралы міндетті хабарлау жүйесі, патронат медицина қызметкерлерінің қызметін үйлестіру саласындағы маман).

Қазақстан Республикасының Әділет министрлігі

- Сараптама қызметін ұйымдастыру бөлімі (зорлық-зомбылық, оның ішінде балаларға қатысты сексуалдық зорлық-зомбылық істері бойынша сот-медициналық сараптаманың маманы).
- Заңға тәуелді актілер департаменті, нормативтік құқықтық актілердің мониторингін талдау және үйлестіру департаменті (Балаларға қатысты зорлық-зомбылықпен күресу жөніндегі НҚА мониторингі).

Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігі

- Мәдениет және спорт жүйесінде (спорт мектептері және т.б.) балаларға қатысты зорлық-зомбылықты анықтау жөніндегі маман.

Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі

- «Қауіпсіз Интернет», балаларды Интернеттегі жыныстық қанау мен зорлық-зомбылықтан қорғау бойынша маман.

Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі

Әкімшілік полиция комитеті/Тергеу бөлім

- Кәмелетке толмағандармен жұмыс, қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың алдын алу саласындағы маман, 102 диспетчерлік қызметінің маманы, кәмелетке толмағандар ісі жөніндегі инспекторлар.
- Криминалдық полиция саласындағы маман — балаларға қарсы қылмыстарды, оның ішінде жыныстық қанаушылық пен зорлық-зомбылықты тергеу мәселелері.

Қазақстан Республикасындағы балаларға және Қазақстан Республикасының шетелдегі балаларына қатысты зорлық-зомбылықты тергеудегі трансұлттық ынтымақтастық.

- Тергеу бөлімшелерінің қызметін ақпараттық-талдамалық қамтамасыз ету саласындағы маман.
- Персоналды басқару саласындағы маман: кадр саясатын жетілдіру бағыты, ведомстволық оқыту.

3-ҚОСЫМША.

Сұралған респонденттердің тізімі: Жергілікті билік органдары

Астана қаласының әкімдігі арқылы сұралған респонденттердің тізімі

Кәмелетке толмағандар істері және олардың құқықтарын қорғау комиссиясының маманы.
Әкімшілік полиция маманы — кәмелетке толмағандармен жұмыс, қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың алдын алу, 102 диспетчерлік қызмет, балаларға қатысты қылмыстарды тергеу мәселелері.
Білім беру бөлімінің маманы — білім беру ұйымдарында балаларға қатысты зорлық-зомбылықты анықтау, міндетті хабарлау тетігінің жұмыс істеуі, мектептердегі буллингтің (қорлаудың) алдын алу мәселелері.
Қамқоршылық және қорғаншылық жөніндегі маман. Балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау мәселелері, соның ішінде әрекет ету тұрғысынан.
Мәдениет және спорт бөлімінің маманы. Мәдениет және спорт ұйымдарында (спорт мектептерінде және т.б.) балаларға қатысты зорлық-зомбылықты анықтау мәселелері.
Жұмыспен қамту және әлеуметтік бағдарламаларды үйлестіру басқармасының маманы Дағдарыс орталықтарының жұмысын қамтамасыз ету.
Экономика және бюджеттік жоспарлау бөлімінің маманы. Балаларды қорғау жүйесі органдарының қызметін қаржылық және бюджеттік қамтамасыз ету.
Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі комиссияның маманы (жергілікті деңгейде).
Денсаулық сақтау бөлімінің маманы. Алғашқы медициналық-санитарлық көмек мекемелерінің, оның ішінде емханалардың педиатрларының жұмысын қамтамасыз ету; патронаттық медициналық қызмет көрсету; орта және үшінші сатыдағы медициналық мекемелер мен сот сарапшылары, оның ішінде травматологтар, гинекологтар (соның ішінде қылмыстық процесте медициналық тексерулер жүргізетіндер).
Кризистік орталық маманы. Зорлық-зомбылықтан зардап шеккен балалармен жұмыс.
Кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталығының/Балаларды қолдау орталығының маманы. Зорлық-зомбылықтың құрбаны болған балалармен жұмыс, сондай-ақ АӘК шеңберінде зорлық-зомбылықтың алдын алу.

Шымкент қаласының әкімдігі арқылы сұралған респонденттердің тізімі

Кәмелетке толмағандар істері және олардың құқықтарын қорғау комиссиясының маманы.
Әкімшілік полиция маманы — кәмелетке толмағандармен жұмыс, қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың алдын алу, 102 диспетчерлік қызмет, балаларға қатысты қылмыстарды тергеу мәселелері.
Білім беру бөлімінің маманы — білім беру ұйымдарында балаларға қатысты зорлық-зомбылықты анықтау, міндетті хабарлау тетігінің жұмыс істеуі, мектептердегі буллингтің (қорлаудың) алдын алу мәселелері.
Қамқоршылық және қорғаншылық жөніндегі маман. Балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау мәселелері, соның ішінде әрекет ету тұрғысынан
Мәдениет және спорт бөлімінің маманы. Мәдениет және спорт ұйымдарында (спорт мектептерінде және т.б.) балаларға қатысты зорлық-зомбылықты анықтау мәселелері
Жұмыспен қамту және әлеуметтік бағдарламаларды үйлестіру басқармасының маманы. Дағдарыс орталықтарының жұмысын қамтамасыз ету.

Экономика және бюджеттік жоспарлау бөлімінің маманы. Балаларды қорғау жүйесі органдарының қызметін қаржылық және бюджеттік қамтамасыз ету.

Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі комиссияның маманы (жергілікті деңгейде).

Денсаулық сақтау бөлімінің маманы. Алғашқы медициналық-санитарлық көмек мекемелерінің, оның ішінде емханалардың педиатрларының жұмысын қамтамасыз ету; патронаттық медициналық қызмет көрсету; орта және үшінші сатыдағы медициналық мекемелер мен сот сарапшылары, оның ішінде травматологтар, гинекологтар (соның ішінде қылмыстық процесте медициналық тексерулер жүргізетіндер).

Кризистік орталық маманы. Зорлық-зомбылықтан зардап шеккен балалармен жұмыс

Кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталығының/Балаларды қолдау орталығының маманы. Зорлық-зомбылықтың құрбаны болған балалармен жұмыс, сондай-ақ АӘК шеңберінде зорлық-зомбылықтың алдын алу.

Алматы облысының әкімдігі арқылы сұралған респонденттердің тізімі

Кәмелетке толмағандар істері және олардың құқықтарын қорғау комиссиясының маманы.

Әкімшілік полиция маманы — кәмелетке толмағандармен жұмыс, қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың алдын алу, 102 диспетчерлік қызмет, балаларға қатысты қылмыстарды тергеу мәселелері.

Білім беру бөлімінің маманы — білім беру ұйымдарында балаларға қатысты зорлық-зомбылықты анықтау, міндетті хабарлау тетігінің жұмыс істеуі, мектептердегі буллингтің (қорлаудың) алдын алу мәселелері.

Қамқоршылық және қорғаншылық жөніндегі маман. Балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау мәселелері, соның ішінде әрекет ету тұрғысынан.

Мәдениет және спорт бөлімінің маманы. Мәдениет және спорт ұйымдарында (спорт мектептерінде және т.б.) балаларға қатысты зорлық-зомбылықты анықтау мәселелері.

Жұмыспен қамту және әлеуметтік бағдарламаларды үйлестіру басқармасының маманы. Дағдарыс орталықтарының жұмысын қамтамасыз ету

Экономика және бюджеттік жоспарлау бөлімінің маманы. Балаларды қорғау жүйесі органдарының қызметін қаржылық және бюджеттік қамтамасыз ету.

Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі комиссияның маманы (жергілікті деңгейде).

Денсаулық сақтау бөлімінің маманы. Алғашқы медициналық-санитарлық көмек мекемелерінің, оның ішінде емханалардың педиатрларының жұмысын қамтамасыз ету; патронаттық медициналық қызмет көрсету; орта және үшінші сатыдағы медициналық мекемелер мен сот сарапшылары, оның ішінде травматологтар, гинекологтар (соның ішінде қылмыстық процесте медициналық тексерулер жүргізетіндер).

Кризистік орталық маманы. Зорлық-зомбылықтан зардап шеккен балалармен жұмыс

Кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталығының/Балаларды қолдау орталығының маманы. Зорлық-зомбылықтың құрбаны болған балалармен жұмыс, сондай-ақ АӘК шеңберінде зорлық-зомбылықтың алдын алу.

Шығыс Қазақстан облысы бойынша сұралған респонденттердің тізімі

Кәмелетке толмағандар істері және олардың құқықтарын қорғау комиссиясының маманы.

Әкімшілік полиция маманы — кәмелетке толмағандармен жұмыс, қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың алдын алу, 102 диспетчерлік қызмет, балаларға қатысты қылмыстарды тергеу мәселелері.

Білім беру бөлімінің маманы — білім беру ұйымдарында балаларға қатысты зорлық-зомбылықты анықтау, міндетті хабарлау тетігінің жұмыс істеуі, мектептердегі буллингтің (қорлаудың) алдын алу мәселелері.

Қамқоршылық және қорғаншылық жөніндегі маман. Балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау мәселелері, соның ішінде әрекет ету тұрғысынан.

Мәдениет және спорт бөлімінің маманы. Мәдениет және спорт ұйымдарында (спорт мектептерінде және т.б.) балаларға қатысты зорлық-зомбылықты анықтау мәселелері.

Жұмыспен қамту және әлеуметтік бағдарламаларды үйлестіру басқармасының маманы. Дағдарыс орталықтарының жұмысын қамтамасыз ету.

Экономика және бюджеттік жоспарлау бөлімінің маманы. Балаларды қорғау жүйесі органдарының қызметін қаржылық және бюджеттік қамтамасыз ету.

Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі комиссияның маманы (жергілікті деңгейде).

Денсаулық сақтау бөлімінің маманы. Алғашқы медициналық-санитарлық көмек мекемелерінің, оның ішінде емханалардың педиатрларының жұмысын қамтамасыз ету; патронаттық медициналық қызмет көрсету; орта және үшінші сатыдағы медициналық мекемелер мен сот сарапшылары, оның ішінде травматологтар, гинекологтар (соның ішінде қылмыстық процесте медициналық тексерулер жүргізетіндер).

Кризистік орталық маманы. Зорлық-зомбылықтан зардап шеккен балалармен жұмыс.

Кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталығының/Балаларды қолдау орталығының маманы. Зорлық-зомбылықтың құрбаны болған балалармен жұмыс, сондай-ақ АӘК шеңберінде зорлық-зомбылықтың алдын алу.

Маңғыстау облысының әкімдігі арқылы сұралған респонденттердің тізімі

Кәмелетке толмағандар істері және олардың құқықтарын қорғау комиссиясының маманы.

Әкімшілік полиция маманы — кәмелетке толмағандармен жұмыс, қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың алдын алу, 102 диспетчерлік қызмет, балаларға қатысты қылмыстарды тергеу мәселелері.

Білім беру бөлімінің маманы — білім беру ұйымдарында балаларға қатысты зорлық-зомбылықты анықтау, міндетті хабарлау тетігінің жұмыс істеуі, мектептердегі буллингтің (қорлаудың) алдын алу мәселелері.

Қамқоршылық және қорғаншылық жөніндегі маман. Балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау мәселелері, соның ішінде әрекет ету тұрғысынан

Мәдениет және спорт бөлімінің маманы. Мәдениет және спорт ұйымдарында (спорт мектептерінде және т.б.) балаларға қатысты зорлық-зомбылықты анықтау мәселелері

Жұмыспен қамту және әлеуметтік бағдарламаларды үйлестіру басқармасының маманы. Дағдарыс орталықтарының жұмысын қамтамасыз ету.

Экономика және бюджеттік жоспарлау бөлімінің маманы. Балаларды қорғау жүйесі органдарының қызметін қаржылық және бюджеттік қамтамасыз ету.

Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі комиссияның маманы (жергілікті деңгейде).

Денсаулық сақтау бөлімінің маманы. Алғашқы медициналық-санитарлық көмек мекемелерінің, оның ішінде емханалардың педиатрларының жұмысын қамтамасыз ету; патронаттық медициналық қызмет көрсету; орта және үшінші сатыдағы медициналық мекемелер мен сот сарапшылары, оның ішінде травматологтар, гинекологтар (соның ішінде қылмыстық процесте медициналық тексерулер жүргізетіндер).

Кризистік орталық маманы. Зорлық-зомбылықтан зардап шеккен балалармен жұмыс.

Кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталығының/Балаларды қолдау орталығының маманы. Зорлық-зомбылықтың құрбаны болған балалармен жұмыс, сондай-ақ АӘК шеңберінде зорлық-зомбылықтың алдын алу.

4-ҚОСЫМША.

Зерттеу құралдары

Сұрақтардың жалпы тізімі

Тақырыптар аясы

Сұрақтар (сөздері шамамен берілген, қойылған сұрақтар нақты респонденттерге бейімделген)

Жағдайды бағалау. Сыртқы фактілерге жалпы шолу

Қызметтерге сұраныс (жүктеме)

Барлық мүдделі тараптар:

- Айына орта есеппен зорлық-зомбылыққа қатысты күдік бойынша қанша хабарлама түседі?
- Әрбір хабарламаны тексеруге орта есеппен қанша уақыт кетеді?
- Ең көп тараған қайта бағыттаулар қандай? Қандай құрылымдарға?

Құқық қорғау органдары үшін:

- Қылмыстық іс жүргізу аясында келіп түскен хабарламалардың шамамен қанша бөлігі тергелуде?
- Қандай құрамдар басым?
- Ең типтік құрамдар бойынша тергеу орта есеппен қанша уақытты алады?

Қызметтің қолжетімділігі

Орталық деңгейдегі министрліктер мен ведомстволарды қоспағанда, барлық мүдделі тұлғалар:

- Қайта бағыттауға мүмкіндігіңіз болмай қала ма? Егер иә болса, қандай себептермен?
- Сіздің тәжірибеңізде сізге жолдама алған баланы қабылдай алмаған жағдайлар болды ма? Түсіндіріңіз.

Барлық мүдделі тараптар:

- Үшінші тарап өтініш бере алады ма?
- Қазақ немесе орыс тілін білмейтін адамның өтініш беру механизмі қандай? Аударма бойынша көмек бар ма? (**Орталық деңгейдегі министрліктер мен ведомстволарды қоспағанда, барлық мүдделі тұлғалар**) Сізде тәжірибеде осындай жағдайлар болды ма?
- Сенсорлық және/немесе байланыс (көру, есту, байланыс және т.б.) кемістігі бар адамға өтініш беру процесі қандай? (**Орталық деңгейдегі министрліктер мен ведомстволарды қоспағанда, барлық мүдделі тұлғалар**) Сізде тәжірибеде осындай жағдайлар болды ма?
- Жүйке-психикалық ауытқуы бар бала ата-анасының/оны алмастыратын тұлғаның/қамқоршысының үстінен шағым бере ала ма? (**Орталық деңгейдегі министрліктер мен ведомстволарды қоспағанда, барлық мүдделі тұлғалар**) Сізде тәжірибеде осындай жағдайлар болды ма?

Қызметтің тиімділігі мен тинәтижелілігі.
Қызмет көрсету сапасы.

Барлық мүдделі тараптар:

- Ұсынылатын қызмет сапасын қалай бағалайсыз? Қандай критерийлер негізінде?
- Тиімді және тиімді қызмет көрсетуге қандай кедергілерді көріп тұрсыз? Қандай шешімдерді көріп тұрсыз?

Орталық деңгейдегі министрліктер мен ведомстволарды қоспағанда, барлық мүдделі тұлғалар:

- Сіздің тәжірибеңізде кешіктіріп қызмет көрсету жағдайлары болды ма? Әрбір нақты жағдайда қандай салдар болды?

Құқық қорғау органдары үшін:

- Балаларға қатысты қылмыстар мен теріс қылықтарды ашудың негізгі арналары қандай? – Анықтау барысында қандай практикалық кедергілер бар?
- Қылмыскердің типтік профилі қандай? Сенім шеңберінде зорлық басым бола ма, әлде зорлық-зомбылықтың басқа түрлері бар ма? Бұл зорлық-зомбылық түріне байланысты ма?
- Балалардың өздерінен сигналдар қаншалықты жиі келеді? Билік тарапынан зорлық-зомбылық туралы негізді күдіктер туралы хабарлау қажет пе? Хабарламалардың көпшілігі қай органдардан келеді?
- Зорлық-зомбылықты ашуда учаскелік комиссарлардың рөлі қандай? Олар тәжірибеде қандай кедергілерге тап болады?
- Анықтауды жақсарту үшін не істеу керек?
- Балаға қатысты зорлық-зомбылық туралы мәлімдемені қайтарып алудың ықтимал сценарийлері бар ма? Сіздің тәжірибеңізде мұндай жағдайлар болды ма? Шолуға не түрткі болды?

Ұйымдастырушылық қабілетті бағалау

Функцияларды бөлу, жүзеге асыру және бөлшектеу (орталық басқармалар деңгейінде, аймақтық деңгейде, жергілікті деңгейде). Үйлестіру.

Барлық мүдделі тараптар:

- Агенттіктің/ұйымның негізгі міндеттері мен функцияларын сипаттаңыз. Сіздің құрылымдық бөлімшеңіз.
- Бұл функциялар мен міндеттер қаншалықты нақты белгіленген? Қандай құжаттарда?
- Белгіленген функциялардың/міндеттердің қайсысы бойынша сіз басқа бөлімдермен/мекемелермен/ұйымдармен әрекеттесесіз?
- Өзара қарым-қатынасыңызды қалай сипаттар едіңіз? Оның тиімділігі мен тиімділігін арттыру үшін не ұсынар едіңіз?
- Дағдарыс орталықтарымен қарым-қатынасыңыз қалай? Қандай құжаттар негізінде және қандай ереже бойынша?
- Белгіленген функциялардың/тапсырмалардың қайсысы үшін сіз басқа құрылымдармен әрекеттеспейсіз, бірақ өзара әрекеттесу қажет деп ойлайсыз ба? Қандай құрылымдармен?

Құқық қорғау органдары үшін:

- Балаларға қатысты зорлық-зомбылық фактілері бойынша әртүрлі аумақтық бөлімшелердің өзара іс-қимылының қажеттілігі қаншалықты жиі кездеседі? Бұл әрекеттесуді қалай сипаттар едіңіз? Ең типтік сценарийлер қандай? Өзара әрекеттесудің ең қиын сценарийлері?
- Шұғыл әрекет етуді қажет ететін жағдайларда аумақаралық ынтымақтастықтың қандай тетіктері бар? Оларды тиімділік тұрғысынан қалай сипаттар едіңіз? Оларды жақсарту үшін қандай шешімдер ұсынар едіңіз?
- Халықпен қарым-қатынасты қалай сипаттар едіңіз? Ол неден тұрады? «Сенім телефондары» тергеу үшін пайдалы ақпаратты жинау үшін жұмыс істей ме?
- Қазақстан Республикасы полициясының халықаралық деңгейде балаларға қарсы трансұлттық қылмыстар (мысалы, киберкеңістікте сексуалдық пайдалану/ICSE деректер базасы және т.б.) саласындағы өзара іс-қимылы қалай жүзеге асады? Ұнтымақтастықта қандай кемшіліктер бар? Сіздің ойыңызша оларды қалай толтыруға болады?

Стратегиялық басқару (орталық басқармалар деңгейінде, аймақтық деңгейде, жергілікті деңгейде)

Барлық мүдделі тараптар:

- Сіздің департамент деңгейінде (тиісінше орталық, аймақтық, жергілікті) балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау саласындағы бағдарламалық басымдықтар мен саясатты әзірлеу барысы туралы айтып өтсеңіз.
- Сіздің ойыңызша, бағдарламаның басымдықтары мен саясатын әзірлеу нақты жағдайды қаншалықты көрсетеді?
- Бағдарлама басымдықтары мен саясатын әзірлеу кезінде балалардың жағдайы туралы эмпирикалық деректер қаншалықты ескеріледі? Сізге қандай эмпирикалық деректер жетіспейді? Сіз бұл олқылықтарды қалай толтырасыз?

Жедел басқару (орталық басқармалар деңгейінде, облыстық деңгейде, жергілікті деңгейде)

Барлық мүдделі тараптар:

- Ұйымыңыздың құрылымдық құрылымы туралы айтып өтсеңіз.
- Балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау бойынша ұйымыңызда басқарушылық шешімдер қабылдау үдерісі туралы айтып беріңізші. Бұл процестерді қандай құжаттар бекітеді?
- Жауапты адам болмаған жағдайда өкілеттіктерді беру қалай жүргізіледі? Бұл істің салыстырмалы жеделдігіне байланысты ма? Олай болса, жеделдіктің критерийлері қандай?
- Оперативті басқару тұрғысынан тиімділік пен тиімділікті арттыру үшін не ұсынар едіңіз?

Персоналды басқару (негізгі бөлімшелер бойынша)

Барлық мүдделі тараптар:

- Лауазымдық нұсқаулықтарда балаларды қорғау істерін жүргізуге қатысты қызметкерлердің міндеттері мен өкілеттіктері қаншалықты нақты көрсетілген?
- Кадрлық қамтамасыз ету қолданыстағы жүктемеге қаншалықты сәйкес келеді? Кадрлық қамтамасыз ету жоғары мамандандырылған мамандарды тарту қажеттілігін қаншалықты қанағаттандырады?
- Толтырмаған орындар бар ма? Егер иә болса, оның себептері қандай? Сіз ұсынатын шешімдер қандай?
- Мамандардың біліктілігі олардың қызметтік міндеттеріне қаншалықты сәйкес келеді?
- Кадрлардың ауысуы қандай? Бұл жұмыстың тиімділігі мен сапасына қалай әсер етеді?
- Қызметкердің орташа еңбек өтілі қандай? Тәжірибе мен сапа арасында байланыс бар деп ойлайсыз ба?
- Кәсіби даму курстары өткізіледі ме? Егер иә болса, ол үнемі орындала ма? Кім орындайды?
- Қызметкерлерді біліктілігін арттыруға ынталандырудың қандай тетіктері бар?
- Оқыту қажеттілігін бағалау бар ма? Егер иә болса, бұл міндетті ме? Ол қаншалықты жиі жүргізіледі? Соңғы бағалау нәтижелерімен бөлісіңіз.
- Сырттан мамандар тартудың қажеті бар ма? Олай болса, қандай мамандар? Бұл мәселе қалай шешілді?
- Жұмыстың сапасы қалай бағаланады? Сапа көрсеткіштері дегеніміз не?

Орталық деңгейдегі министрліктер мен ведомстволарды қоспағанда, барлық мүдделі тұлғалар:

- «Кәсіби күйзеліс» мәселесі қаншалықты өткір? Егер өткір болса, онда персоналдың қандай санаттарына қатысты? Кәсіби күйіп кетудің алдын алу үшін қандай шаралар қабылдануда? Қандай кедергілер бар? Сіз қандай шешімдер ұсынасыз?

Қаржылық және басқа да материалдық ресурстарды басқару (негізгі бөлімшелер бойынша)

Барлық мүдделі тараптар:

- Бюджеттік шешімдерді қабылдау процесі туралы айтып беріңізші.
- Бюджеттік қаражаттар қажеттілікке қаншалықты сәйкес келеді? Қаражат жетіспейтін болса, қаражатты игеруге басымдық қалай беріледі? Бұл механизм қаншалықты икемді/нақты қиындықтарға жауап береді?
- Қосымша қаражат тартудың/бюджеттік қаражаттың жетіспеушілігін толтырудың қандай тетіктері бар?
- Әлеуметтік келісімшартты ұйымдар (коммерциялық емес және коммерциялық емес) қызмет көрсету үшін пайдаланады ма? Ол қаншалықты қолданылады? Мұндай келісім-шарттың оң және теріс жақтары қандай? Сіз қандай жақсарту шешімдерін ұсынар едіңіз?
- Қызмет көрсетуді қамтамасыз ету үшін материалдық базаны қалай сипаттар едіңіз? Не жетіспейді?

Этика, жыныстық зорлық-зомбылық пен қанаудан қорғау (ЭЖЗҚ), мүдделер қақтығыстары

Барлық мүдделі тараптар:

- Сіздің ұйымыңызда балаларды жыныстық қанау мен зорлық-зомбылықтан қорғау туралы бағдарламалық құжат бар ма? Этикалық кодекс бар ма?
- Бұл құжатта сексуалдық қанау мен қорлау қалай анықталған?
- Бұл құжатты кім әзірлеп жатыр? Қандай үлгілерге/көздерге негізделген?
- Бұл құжат кімге тарайды?
- Контрагенттерде ЭЖЗҚ профилактикасы мен мониторингі қалай жүргізіледі?
- Баланың қауіпсіздігі немесе әл-ауқаты үшін алаңдаушылық туындаса, не істеу керектігі туралы қадамдық нұсқаулық бар ма?
- Жұмысқа қабылдау кезінде ЭЖЗҚ ережелері қалай ескеріледі? Контрагенттерді тарту керек пе?
- Мердігерлерді оқыту/ақпараттандыру/бенефициарларды ЭЖЗҚ мәселелері туралы ақпараттандыру бар ма?

Тәртіптік іс жүргізудің тиімділігі мен тиімділігі

Барлық мүдделі тараптар:

- Балалармен жұмыс саласына қатысты қандай бұзушылықтар тәртіптік жауапкершілікке әкеп соғады?
- Тәртіптік процесс және жазалау шараларын түсіндіріңіз.
- Тәртіптік іс жүргізудің тиімділігі мен тиімділігін қалай сипаттар едіңіз? Қандай кедергілер бар? Сіз ұсынатын шешімдер қандай?

Балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі іс-шаралардың тиімділігін, оның ішінде бюджеттік қаражатты бөлу және пайдалану тиімділігін бақылау және бағалау

Барлық мүдделі тараптар:

- Балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу, олардың құқықтарын қорғау шараларының тиімділігі қалай қадағаланып, бағалануда? Атап айтқанда, бюджеттік қаражатты бөлу және пайдалану тиімділігін бақылау және бағалау қалай жүзеге асырылады?
- Ұйымдастырушылық өнімділік пен тиімділік көрсеткіштері қандай? Егер сіз оларды жақсарту керек деп ойласаңыз, сіздің ұсыныстарыңыз қандай?
- Ұйымдастырушылық процедуралар мен тәжірибелерді нақтылау үшін мониторинг пен бағалаудың нәтижелері қаншалықты пайдаланылады? Олар мұндай пайдалану үшін қаншалықты қолайлы? Егер сіз өзіңізді шектеулі пайдалану деп ойласаңыз, олардың пайдалылығын қалай арттыруға болады?

8. Мүдделі тараптардың тар құзыреті бойынша қосымша сұрақтар тізбесі

Мүдделі тұлға	Тар құзыреттілік бойынша қосымша сұрақтар
<p>Үкімет жанындағы Кәмелетке толмағандар істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі ведомствоаралық комиссия, Кәмелетке толмағандар істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссия</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Кәмелетке толмағандарға қатысты зорлық-зомбылық фактілері бойынша әрекет ету және қабылданатын шараларға қатысты балалар құқықтарын сақтау бойынша облыстық басқармалармен өзара іс-қимыл қалай жүргізілуде. Әрекеттердің алгоритмі қандай?
<p>Денсаулық сақтау министрлігі</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Денсаулық сақтау саласы қызметкерлерінің қандай санаттары зорлық-зомбылық туралы күдікті туралы хабарлауға міндетті? Хабарландыру механизмі қалай жұмыс істейді? Қандай олқылықтар бар деп ойлайсыз? Оларды жою үшін қандай шешімдер ұсынар едіңіз?
<p>Білім және ғылым министрлігі</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Білім беру жүйесі қызметкерлерінің қандай санаттары зорлық-зомбылық туралы күдік туралы хабарлау міндеттемесіне жатады? Хабарландыру механизмі қалай жұмыс істейді? Қандай олқылықтар бар деп ойлайсыз? Оларды жою үшін қандай шешімдер ұсынар едіңіз? - Мектепшілік деңгейде зорлық-зомбылықтың алдын алуды ақпараттық қамтамасыз етуде министрліктің рөлі қандай? Қауымдастықтар ішінде қандай?
<p>Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Министрлік балаларға қауіпсіз интернет кеңістігін қамтамасыз етуге қалай үлес қосуда? - Ғаламтордағы балаларға қатысты сексуалдық қанаушылық пен зорлық-зомбылықпен күреске министрліктің қосар үлесі қандай? Басқа ведомстволармен өзара іс-қимыл қалай жүзеге асырылады? Қандай ведомстволармен? - Балалардың зорлық-зомбылықпен радикалдануының алдын алуға министрліктің қосар үлесі қандай? Ғаламторда? Басқа ведомстволармен өзара іс-қимыл қалай жүзеге асырылады? Қандай ведомстволармен?
<p>Мәдениет және спорт министрлігі</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Балаларға қатысты министрліктің қызметі мен міндеттері қандай? - Балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алуға министрліктің қосар үлесі қандай? Қандай бағынысты балаларға білім беру ұйымдарының қызметкерлері күдікті зорлық-зомбылық туралы хабарлауға міндетті?
<p>Полиция (әкімшілік полиция — кәмелетке толмағандармен жұмыс, қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың алдын алу және т.б.; Халыққа қызмет көрсету орталықтары (ХҚКО), 102 диспетчерлік қызмет және кезекші бөлімшелер — бірінші кезекте жұмыс; тергеу және анықтау — балаларға қатысты қылмыстарды тергеу мәселелері)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Қылмыстық іс жүргізу аясында келіп түскен хабарламалардың шамамен қанша бөлігі тергелуде? - Қандай құрамдар басым? - Ең типтік композициялар бойынша зерттеу орта есеппен қанша уақытты алады? - Балаларға қатысты қылмыстар мен теріс қылықтарды ашудың негізгі арналары қандай? Анықтау барысында қандай практикалық кедергілер бар?

- Қылмыскердің типтік профилі қандай? Сенім шеңберінде зорлық басым бола ма, әлде зорлық-зомбылықтың басқа түрлері бар ма? Бұл зорлық-зомбылық түріне байланысты ма?
- Балалардың өздерінен сигналдар қаншалықты жиі келеді? Билік тарапынан зорлық-зомбылық туралы негізді күдіктер туралы хабарлау қажет пе? Хабарламалардың көпшілігі қай органдардан келеді?
- Зорлық-зомбылықты ашуда учаскелік комиссарлардың рөлі қандай? Олар тәжірибеде қандай кедергілерге тап болады?
- Анықтауды жақсарту үшін не істеу керек?
- Балаға қатысты зорлық-зомбылық туралы мәлімдемені қайтарып алудың ықтимал сценарийлері бар ма? Сіздің тәжірибеңізде мұндай жағдайлар болды ма? Шолуға не түрткі болды?
- Балаларға қатысты зорлық-зомбылық фактілері бойынша әртүрлі аумақтық бөлімшелердің өзара іс-қимылының қажеттілігі қаншалықты жиі кездеседі? Бұл әрекеттесуді қалай сипаттар едіңіз? Ең типтік сценарийлер қандай? Өзара әрекеттесудің ең қиын сценарийлері қандай?
- Шұғыл әрекет етуді қажет ететін жағдайларда аумақаралық ынтымақтастықтың қандай тетіктері бар? Оларды тиімділік тұрғысынан қалай сипаттар едіңіз? Оларды жақсарту үшін қандай шешімдер ұсынар едіңіз?
- Халықпен қарым-қатынасты қалай сипаттар едіңіз? Ол неден тұрады? «Сенім телефондары» тергеу үшін пайдалы ақпаратты жинау үшін жұмыс істей ме?
- Қазақстан Республикасы полициясының халықаралық деңгейде балаларға қарсы трансұлттық қылмыстар (мысалы, киберкеңістікте сексуалдық пайдалану/ICSE деректер базасы және т.б.) саласындағы өзара іс-қимылы қалай жүзеге асады? Ынтымақтастықта қандай кемшіліктер бар? Сіздің ойыңызша оларды қалай толтыруға болады?

Білім басқармасы

- Әлеуметтік педагогтардың функционалдық міндеттері мен өкілеттіктері қандай? Зорлық-зомбылықтың алдын алу және әрекет ету тұрғысынан олардың функциялары қандай?
- Білім беру жүйесі қызметкерлерінің қандай санаттары зорлық-зомбылық туралы күдік туралы хабарлау міндеттемесіне жатады? Хабарландыру механизмі қалай жұмыс істейді? Қандай олқылықтар бар деп ойлайсыз? Оларды жою үшін қандай шешімдер ұсынар едіңіз?
- Мектепшілік деңгейде зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша ақпараттық қолдау көрсетуде білім бөлімдерінің рөлі қандай? Қауымдастықтар ішінде қандай?

Қамқоршылық және қорғаншылық органдары

- Балаларға қатысты зорлық-зомбылыққа қатысты істер бойынша жұмысқа қаншалықты жиі қосылуға тура келеді? Қарастыруға практикалық қатысу дегеніміз не?
- Қорғаншылық және қорғаншылық қызметкерлерінің сот процестеріне қатысуын тиімділік тұрғысынан қалай бағалайсыз? Атап айтқанда, олардың функцияларын тиісті келісім-шарт жасалған басқа тұлғаларға берген жағдайда түсіндіріңіз. Қызметкерлер сот ісін жүргізуге қатысу үшін қалай оқытылады?

Мүдделі тұлға**Тар құзыреттілік бойынша қосымша сұрақтар**

Жұмыспен қамту және әлеуметтік бағдарламаларды үйлестіру басқармасы

- Қазіргі уақытта кризистік орталықтардың міндеттері қандай? Қандай басымдықтар бар?
- Зорлық-зомбылық түрлері, балалардың жасы мен жынысы, басқа да көрсеткіштер бойынша істерді есепке алу және талдау бар ма? Балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың қандай түрлері жиі кездеседі?
- Сіздің ойыңызша, кризистік орталықтардың қалыпты жұмыс істеуі үшін не қажет?
- Кризистік орталықтардың болашағын қалай елестетесіз?

Экономика және бюджеттік жоспарлау бөлімі

Әкімдіктер жанындағы әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі комиссия

Денсаулық сақтау органдары (алғашқы медициналық-санитариялық көмек көрсету объектілері, оның ішінде амбулаториялық-педиатрлар; патронат-медициналық қызмет; орта және үшінші деңгейдегі денсаулық сақтау мекемелері және сот сарапшылары, оның ішінде травматологтар, гинекологтар, оның ішінде қылмыстық процесте медициналық куәландыру жүргізетіндер)

- Патронат медициналық қызметкерлердің функционалдық міндеттері мен өкілеттіктері қандай? Қандай олқылықтар бар деп ойлайсыз? Балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу мен анықтауды жақсарту үшін патронаждық медициналық қызметтің қызметін қалай жақсартуға болады?
- Денсаулық сақтау саласы қызметкерлерінің қандай санаттары зорлық-зомбылық туралы күдікті туралы хабарлауға міндетті? Хабарландыру механизмі қалай жұмыс істейді? Қандай олқылықтар бар деп ойлайсыз? Оларды жою үшін қандай шешімдер ұсынар едіңіз?
- Баланы медициналық тексеруден өткізу үшін ауруханаға жатқызу тәжірибесі бар ма? Егер иә болса, қандай жағдайларда? Бұл тәжірибеге қалай қарайсыз? Сіз қандай баламаларды ұсына аласыз?

Кризистік орталықтар

- Қазіргі уақытта кризистік орталықтардың міндеттері қандай? Қандай басымдықтар бар?
- Балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың қандай түрлерін жиі кездестіресіз?
- Тәжірибеде қандай мәселелерге тап болып жүрсіз?
- Кризистік орталықтардың болашағын қалай елестетесіз?

Кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтары/Балаларды қолдау орталықтары

- Қазіргі таңда орталықтың алдында қандай міндеттер тұр? Қандай басымдықтар бар?
- Сізге қандай санаттағы балалар жиі жіберіледі?
- Зорлық-зомбылыққа ұшыраған балалардың үлесі қандай?
- Мұндай балалар үшін оңалту және көмек көрсету бағдарламалары әзірленді ме? Зорлық-зомбылық құрбандарын жеке алып жүру ұйымдастырылған ба?
- Тәжірибеде қандай мәселелерге тап болып жүрсіз?
- Кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтарының/Балаларды қолдау орталықтарының болашағын қалай елестетесіз? Қайта ұйымдастыру/қайта құру қажет пе? Егер иә болса, түсіндіріңіз.

